

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1905

UTGIFVEN

AF

SVENSKA AUTOGRAF SÄLLSKAPET

GENOM

HOLGER ROSMAN

SÄLLSKAPETS SEKRETERARE

ÅRG. VII

HÄFT. 2 o. 3.

INNEHÅLL.

Bidrag till vår medeltida personhistoria (med tre bilder). Af Professor L. FR. LÄFFLER:	
4. Johannes Swarteprest	sid. 45.
5. Gammal kärlek rostar intet	» 55.
Stockholms öfverståthållare (med en bild). Af v. Härads- höfding N. VON DARDEL:	
20. Friherre Gustaf Mauritz Armfelt	» 61.
Tessiniana i Kungl. Preussiska husarkivet. Medd. af Doktor FRITZ ARNHEIM	» 87.
Ett par gustavianska porträtt (med två bilder). Af Do- centen AUG. HAHR	» 95.
Ett porträtt af Johannes Rudbeckius (med en bild). Medd. af O. U.	» 100.
Balzar von Dalheims meritförteckning. Medd. af T. J. P.	» 101.
En förlorad sigillstamp. Af Friherre K. K:SON LEIJON- HUFVUD	» 111.
Personhistorisk litteratur	» 113.
Frågor	» 116.
Svenska Autografsällskapet	» »

BILAGA.

Tillägg till »Svenskarne under Dannebrogen» [se Skrifter och
handlingar utg. genom Svenska Autografsällskapet. VI. 1903].
Af BIRGER SCHÖLDSTRÖM.

PORTRÄTT.

Friherre GUSTAF MAURITZ ARMFELT, major ADOLF HELLMAN,
fru ANNA ELISABET HELLMAN, biskop JOHANNES RUDBECKIUS.

Bidrag till vår medeltida personhistoria.

Af L. Fr. Löffler.

4. Johannes Swartepräst.

Under studium af våra medeltida latinska versifierade inskrifter kom min uppmärksamhet att särskildt fästas vid den i följande ordalag i det i Antiquarisk Tidskrift för Sverige, del 2 (1869), s. 79 följ., tryckta »Utdrag af Antiquitets-Intendenten P. A. Säves afgifna berättelse för år 1862» omnämnda, med inskrift på latin försedda grafsten från Vårdnäs kyrka i Östergötland: »Grafhäll(*) af täljsten midt i storgången; midtpå en vapensköld med ett svin inom en bågsirat. Kring kanten läses: † CORPORIS : HIC : META : FOR : SWARTPST : OPTO : Q(UI)ETAM : HIC : ANIMAM : LETAM : CERTO : MARIA : PETAM.» (a. a. s. 115.)

Med asterisken angifves, att stenen är afbildad i Säves originalberättelse, som förvaras i det under K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens inseende ställda Antiquarisk-topografiska arkivet i Nationalmuseum. Afbildningen, ganska liten, visar en cirkelrund sten.

Denna grafhäll syntes mig i flera afseenden vara af ett ganska stort intresse. Dels är ju grafhällens runda form ytterst ovanlig, dels är det ju af intresse att finna ett adligt vapen återgifvet, dels är inskriften uppenbarligen af en mindre vanlig lydelse och af ett särskildt intresse såsom tydligen affattad i rimmad vers, dels måste det ju vara lockande att söka tyda det af Säve icke förstådda namnet på den under grafhällen hvilande ädlingen och utforska, hvem han för öfrigt kunde vara.

Detta namn gissade jag snart vara: *Jon Swartprest*, en gissning som sedan från flera håll vann bekräftelse, såsom snart skall nämnas.

På samma gång läste jag hela inskriften sålunda:

Corporis hic metam Jon Swartprest opto quietam.

Hinc animam letam certo, Maria, petam.

Som man finner, hade Säve orätt läst I och N i JON som F och R samt ej förstått, att i PST måste ha funnits det lilla vågräta streck ofvanför P, som utmärker *re*, som således gör ordet till *prest*, och att *meta*, *hic* måste ha varit skrifna *metā*, d. v. s. *metam*, *hic* = *hinc*.

Inskriften befinnes utgöra ett verspar, bestående af ett distikon med fyrdubbelt rim (*metam*, *quietam*, *letam* = *letam*, och *petam*), ett versslag som i senare medeltiden var ytterst omtyckt och vanligt (se därom min uppsats »Den gottländska Taksteinar-sägnen» i Lundells Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen . . . XIX:6:9,26).

Bekräftelse på att jag uppfattat namnet rätt samt närmare upplysningar om mannen lämnas af följande uppgifter:

Hos Broocman, Öster-Götlands Beskrifnings senare del, 1760, s. 48 heter det: »redan år 1397 war en *D:n. Johannes Swartaprest* ej allenast här *Curatus* eller Kyrkoherde; utan ock tillika *Canonicus Lincopensis*, som then tiden war nog förnämt.»

I Linköpings stifts Herdaminne af J. I. Hähl, 3:44, läses: »Johannes Swartaprest, *Canonicus Lincopensis* och *Curatus* i Vålnäs 1397. Följde Biskop Knut på visitation i Wadstena Kloster åren 1402, 1409 och 1415, † 1426.» [*Vålnäs* är folkligt uttal för *Vårdnäs*; jfr *vålnad* för *vårdnad*, *hin håle* för *hårde*, och dylika fall.]

Från herr kyrkoherden i Vårdnäs J. A. Westerlund har jag erhållit den skriftliga upplysningen, att det i därvarande Series pastorum meddelas, att kyrkoherde Johannes Swartaprests grafsten finnes på stora gången i Vårdnäs kyrka med en inskrift, som öfverensstämmer med den af mig ofvan angifna, utom att det läses: *hic* för *hinc* och *ferto* för *certo*. Kyrkoh. Westerlund hade ock godheten själf taga och sända mig en afritning — i större skala än Säves — af stenen med inskrift. Det framgick däraf, att Säves teckning i många enskildheter var onöjaktig. Jag fann det därför önskvärdt att få en fotografi af stenen och herr W. anskaffade då godhetsfullt en sådan, som här med benäget tillstånd af Riksantikvariens återgifves efter artisten Sörlings af mig granskade ritning. [Stocken tillhör Antiqu.-topogr. arkivet, där genom gåfva af mig äfven fotografien finnes.]

Om stenen har kyrkoherde W. benäget meddelat mig följande upplysningar:

»Hela stenens diameter är 1 meter och 2 cm. Bokstafsringens bredd 8 cm.

Sköldens längd från spetsen till midten af rätsidan — 51 cm. Ornamentlinien omkring det rutiga fält, som omger skölden, är 5,5 cm. bred.

Nämnda fält är indeladt i små kvadrater med en punkt i hvarje hörn och en punkt i midten af hvarje kvadrat. Dessutom är hvarje sida i kvadraterna rätvinkligt midt-ituskuren af ett kort streck (fig.), ehuru af rutorna numera knappt synes mera än punkterna. Stenen är af kalksten med 3 inbäddade orthoceratiter.»

I ett senare bref (²³/₁₁ 1903) meddelar mig hr W. den glädjande underrättelsen, att »stenen nu är flyttad från sin plats och

oåtkomlig för vandaliserande klackar samt afvaktar ett värdigare rum vid en blifvande reparation af vårt gamla tempel».

Grafstenen är, som man finner, utförd med konstnärlig finhet och smak, hvilket så mycket mer förtjänar påpekas som andra medeltida grafstenar från samma provins, de i Vadstena, »utmärka sig genom det mest tarfliga utseende» (Hildebrand, Sveriges Medeltid 3: 459), äfven de som legat öfver de mest framstående personer.

Af bilden framgår följande. Det står tydligt *certo*, ej *ferto*. Svaga spår finnas af förkortningsstrecken ofvan *meta*, *pst* och *q'eta*. Dessa streck plägade i inskrifter af detta slag såsom här anbringas icke inom den inramning, inom hvilken den egentliga inskriften står, utan å den lilla kanten där utom. Vid det *Hic*,

som börjar andra versraden, är kanten så skadad, att man ej där kan se något förkortningsstreck. I ordet *Jon* måste första bokstafven vara J, ej F, liksom det säkert står N, ej R. Jag återger inskriften här med medeltida majuskelbokstäfver, förkortningar och skiljetecken så troget som det med tillgängliga typografiska hjälpmedel kan ske:

† CORPORA: HIC: MORTA: JON: SWARTPREST: ORTO
QVATA: HINC: ANIMA: LETA: CERTO: MARIA:
RETA:

Med $\neg$ öfver A och R i ordet *Svartprest* utmärker jag, att dessa bokstäfver äro sammanskrifna. Efter I i det andra *hic* har jag satt frågetecken för att utmärka att förkortningsstrecket ej kan synas.

Vi ha sett, att den man, hvaröfver grafstenen lagts, dog 1426. Som majuskelstilen i regeln i Sverige upphörde att begagnas och ersattes af minuskler i början af 1400-talet — på Gottland synas minusklerna på inhemska arbeten ha hållit sitt intåg just detta år —, är det anmärkningsvärdt, att ännu år 1426 majuskler finnas använda på en grafsten. Å den 1391 aflidne biskop Nils Hermansons grafsten i Linköpings domkyrka äro redan minuskler använda; den kan ju dock ha förfärdigats några år efter biskopens död. I vissa trakter, såsom i Uppsala, bibehöllo sig majusklerna in i reformationstiden.

Öfversättningen af denna inskrift blir följande: »Här önskar jag, Jon Svartprest, ett lugnt slutligt mål för min kropp. Härifrån skall jag, o (jungfru) Maria, uppsöka min saliga själ.»

Den sista raden afser, som man finner, kropparnas uppståndelse på den yttersta dagen. Att den döde till uppståndelsen tänkes bo ej där hans själ tänkes finnas, utan där kroppen hvilar, d. v. s. vid och i kyrkan, är i öfverensstämmelse med katolsk medeltidstro. Se därom Troels-Lund, Dagligt Liv i Norden . . . 14:e Bog, Folkeudgave, s. 275 f.

Rörande *Johannes Svartprest* må ytterligare följande meddelas:

Denne man omnämnes rätt ofta i pärmebref från början af 1400-talet under namn: *Johannes*, *Fönis* eller *Jon Swartprest*, *Swarteprest* eller *Swartaprest*. Ett bref af 1405 ^{25/8} är utfärdadt från hans gård i Linköping (se Silfverstolpe, Sv. Dipl. I: 479—80). Vid ett bref af 1409 ^{4/9} är fogadt »incigle herra Jønisa Svartprest, kanikx i Lynköpunge». Sigillet beskrifves sålunda: »andligt, nederst

sköld med ett springande djur (svin?) och oläslig omskrift» (Silfverstolpe, Sv. Dipl. II: 170).

Af grafstenen får man bekräftelse på att ett springande (el. gående) svin verkligen var kanikens adliga vapensköld. Hans världsliga sigill har blifvit användt som motiv för grafstenen, så att denna har fullkomligt utseende af ett adligt sigill, endast med den skillnaden, att i stället för en längs yttre randen löpande sigillinskrift: Sigillum Johannis etc. grafversen blifvit insatt. Detta torde väl vara ett ytterst sällsynt, kanske unikt förhållande och är så mycket egendomligare i detta fall, då det är fråga om en prest, som ju i sådan egenskap hade ett sigill af andlig form. I viss mån kan jämföras förhållandet med Magnus Johansson Ängels grafsten, där hans sköld med vapenbild från hans sigill användts som prydnad. (Pers. Hist. Tidskr. V: 74).

Vapenbilden ett gående eller springande svin bars under medeltiden af den bekanta ätten *Glysing*; se B. Hildebrand, Sv. Sig., Ser. 3, n:r 95 (gående), 273 (springande), o. s. v. Men enligt uppgift af dr K. H. Karlsson bars detta vapen äfven af andra ätter.

Under namnet Johannes Svartprest har på senare tider en man fått en plats i vår litteraturhistoria såsom en stor predikant men, som jag nu skall visa, alldeles med orätt. I H. Schücks Svensk Litteraturhistoria, I, 1890, s. 176, heter det: »Vår berömdaste predikant under medeltiden var Johannes Svartprest, död 1391 i Vadstena kloster. Af honom finnes en stor *latinsk* predikosamling på Upsala bibliotek (Cod. Ser. 13) . . .» Han omtalas ytterligare af samma litteraturhistoriska författare i dennes Illustrerad Svensk Litteraturhistoria, I, 1896, s. 106, där »Johannes Swartprest» och »den väldiga foliant, som innehåller hans predikningar» omnämnas och den nämnda predikanten säges »af några samtida anteckningar att döma» hafva varit den mest berömda af de många Vadstenamunkar, som uppträdde som predikanter och homiletiska författare.

Nu är det emellertid att märka, att i Vadstena-diariet vid år 1391 finnes antecknad:

»Item, in die sancti Barnabe apostoli obiit frater Johannes Prest, unus de primo intransitibus religionem Vazsten. qui gratiam magnam habuit prædicandi et ad prædicandum ferventissimus erat. Hic ab aliquibus dicebatur secundus Crisostomus, omnem enim bibliam scivit quasi cordetenus. Plura eciam volumina sermonum tocius anni, tam de sanctis quam de dominicis congregavit & compilavit». (SRS. I: 1: 104—5.) Öfversättning: »Likaså, på Sankt Barnabas apostels dag, dog broder Johannes Prest, en af de första som ingingo i (Birgittin-) orden i Vadstena, som hade predikans stora nådegåfva och var den ifrigaste att predika. Han kallades af

några den andre Chrysostomus, ty han kunde hela bibeln nästan utantill. Han samlade och skref flera volymer predikningar för hela året, såväl om helgon som om söndagarna.»

Denna beskrifning erinrar ju i hög grad om hvad Schück anför om *Johannes Swart[e]prest*. Detta gaf mig anledning att tillskrifva bibliotekarien Bygdén i Uppsala och bedja honom att efterse, om det på Cod. Ser. 13 verkligen fanns antecknad att *Johannes Swart[e]prest* var författaren eller om icke det möjligen stode *Johannes Prest*. Hans svar innehåller följande:

. . . »å fol. 156 (af nämnda cod.) står: »Hos sermones compilavit vir deuotus et multum religiosus pater Johannes Prest unus ex primiciis istius religionis in Watzstenis predicator egregius et recentissimus. Solebant nostri presbyteri seculares dicere mutuo de eo: Iste est qui totam bibliam scit cordetenus.» [Öfversättning: »Dessa predikningar sammanskref en gudaktig och mycket andäktig man, broder Johannes Prest, en af de första medlemmarna af den bekanta orden i Vadstena, en utmärkt och mycket oförtröttad predikant. Våra världsliga¹ präster plägade säga inbördes om honom: denne är det, som kan hela bibeln utantill.»] »Därefter följer på latin hvad Schück meddelar om honom. (Å först a. st.; ej af mig citeradt.) Din förmodan synes alltså vara fullkomligt riktig.»

(Jag hade skrifvit, att jag förmodade, att en förväxling förelåg mellan de båda med liknande tillnamn försedda Johannes.)

De uttryck, som här begagnas om författaren till Cod. Ser. 13, Vadstenamunken Johannes Præst, äro delvis alldeles de samma som i Vadstenadiariet nyttjas om den 1391 aflidne *Johannes Prest*. De äro uppenbarligen en och samma person. Men i så fall är *Johannes Swarteprest* en helt annan person. Han är icke någon berömd predikant och Vadstenamunk utan den kyrkoherde

Vårdnäs och kanik i Linköping, som dog 1426 och som att döma af tillnamnet tillhörde dominikan-orden eller *svartbröderna*, äfven predikarbröder kallade. Kanske har förväxlingen mellan de båda olika personerna just tillkommit med tanke på svartbröderna såsom »predikarbröder». Professor Schück, till hvilken jag meddelat här gjorda iakttagelser, har i bref af ²⁵/₂₂ 1902 svarat mig, att han icke kan förklara anledningen till misstaget, och tillägger: »Så vidt jag nu kan se, hette munken Prest eller kallades så, samt var en annan än Joh. Swarteprest». Jag tillägger här, att Schück i registrét till de af honom i Antiquarisk Tidskrift för Sverige V: 295 (1895) utgifna latinska biografierna öfver

¹ D. v. s. ej till någon andlig orden hörande.

heliga Birgittas biktfader Petrus Olavi och Linköpingsbiskopen Nicolaus Hermanni (»S:us Nicholaus») riktigt skiljer åt såsom två olika personer »*Johannes Prest* (frater Watzstenensis)» — om hvilken i den förra biografien säges, att han var »miro modo sacre scripture affectus studio» — och »*Johannes Swartprest* (canonicus lincopensis)», som i den senare biografien omtalas år 1402.

Om Johannes Swartprests namn sålunda måste utgå ur vår litteraturhistoria såsom den store predikantens, så torde det dock vara möjligt, att han kan förtjäna en blygsam plats i vår medeltida litteraturhistoria inom ett annat område än predikantens, nämligen såsom diktare på romerska kyrkans tungomål, latinet.

Jag skall här i korthet angifva de skäl, som föranleda mig till denna förmodan. Det skulle taga för mycket af tidskriftens utrymme och dess läsaress tålmod i anspråk att utförligt ingå på frågan. Sådant må sparas till den kritiska granskning af ett antal medeltida latinska inskrifter på vers från Sveriges fastland, som jag har under arbete såsom ett slags fortsättning på en dylik under tryckning varande behandling af inskrifter af detta slag från Gotland.

I Vårdnäs kyrka har enligt äldre uppgifter — Messenius, *Theatrum nobilitatis* svec. p. 122, Broocman, *Beskrifning Öfwer . . Öster-Götland*, II: 50 — funnits på en tafla inristad en liten latinsk dikt om åtta leoninska versrader handlande om slaget vid Åsle 1389 — då kung Albrekt tillfångatogs —, af hvilken dikt fyra något varierande uppteckningar äro af mig kända. Att en sådan dikt funnits upptecknad i Vårdnäs kyrka beror uppenbarligen därpå, att i Vårdnäs socken det stora godset Bro eller Brokind var beläget som, förut två särskilda gånger innehafdt af *Bo Jonsson*, på Jon Svartprests kyrkoherdetid ägdes till en del af den förres änka fru *Margareta Lambrichtsdotter*, äfven kallad *Greta Dume*, och deras dotter *Margareta Bosdotter*, enligt det testamente den förre, som herr Benkt Nilssons [Lejonansiktens] hustru, gjorde den 4 sept. 1409, ett halft år före sin död (*Silfverstolpe*, Sv. Dipl. II: 169). [Jämför dock Styffes uppgift, *Skand.* 2 uppl. s. 189]. Man erinre sig nu, att det var Bo Jonssons testamenterier, som inkallade drottning Margareta mot konung Albrekt, och att bland dem Linköpingsbiskopen Nils Hermansson var en. Trupper från Östergötland hafva då sannolikt deltagit i slaget och bland dem kanske äfven Bo Jonssons son Knut Bosson, som 1389 var väpnare (Tibell, *Riddare-Längd*) och 1399 var riddare.

Man kan då tänka sig, att efter herr Knut Bossons död 1406 hans efterlevande moder låtit uppsätta minnesmärket till erinran om sonens eller i alla händelser hennes mans vänners deltagande i den märkliga tilldragelsen — flera omständigheter, som jag icke nu kan ingå på, bl. a. en onöjaktig uppgift¹, tala för att versen tillkommit ej allt för kort tid efter slaget —, eller ock har möjligen, ehuru detta förefaller mig mindre sannolikt, herr Knut själf, sedan han, efter att 1395 ha affallit från drottning Margareta, år 1398 åter underkastat sig henne (se härom Styffe, Bidr. till Skand:s hist. 2: XIII, XIV, Hildebrand, Sveriges Historia, 2 uppl. 2: 322—3), velat genom den i kyrkan uppresta minnestafan offentligen kungöra sin afsvärjelse af sympatierna för kung Albrekt.

Hvilketdera af dessa båda alternativ än ägt rum, så hade det ju varit naturligt för den, som beslöt uppsätta minnestafan, att vända sig till socknens kyrkoherde herr Johannes Swartprest med begäran om hans hjälp. Denne var såsom kanik och medlem af dominikanorden sannolikt i besittning af högre bildning än en vanlig präst. Det kan erinras om att dominikanorden var känd för sina vetenskapliga intressen. Vi ha sett, att den nämnda grafversen på Johannes Swartprests grafsten talar i första person; det synes vara all sannolikhet för att kyrkoherden i listiden själf författat den. Det bör då väl kunna antagas, att han kunnat författa de leoninska verserna i Åsle-dikten. I densamma förekommer ett uttryck som *vix novit Homerus*, som hänvisar på en författare af en viss högre bildning — på en tid, då humanismen ej än gjort sitt intåg i Sverige och då väl här ännu, som förut i utlandet, orden »græca sunt, non leguntur» i regeln gällde. Det kan sist till stöd för det nu gjorda antagandet erinras om att han, såsom den omständigheten att han var Bo Jonssons änkas testamentvittne (se här förut nämnda bref af 1409 ⁴/₉) utvisar, tydligen stod på god fot med henne.

Det fanns i trakten en annan man, som man ett ögonblick kunde tänka på såsom den lilla patriotiska diktens upphofsman, nämligen ingen mindre än Linköpingsbiskopen Nils Hermansson, själf en af Bo Jonssons testamenterier och såsom sådan natur-

* * Bland de i slaget tillfångatagna nämnas utom konung Albrekt, hans son hertig Erik, den förras kusin biskop Rudolph af Skara [i dikten, liksom i SRS. I: 1: 30 (jfr SRS. III: 1: 189, n. c.) äfven kallad »hertig af Mecklenburg» — annanstädes »hertig af Stargard» såsom son af hertigen af Mecklenburg och Stargard Johan] äfven *tre* grefvar, medan i verkligheten blott *två* grefvar — i rimkrönikan kallade hertigar — tillfångatogs (Albert af Holstein och Günther af Reppin el. Rupin, äfven kallad af Lindow). — Mera om detta misstag och till förklaring däraf annanstädes.

ligtvis intresserad af drottning Margaretas seger. Som han också var framstående latinsk skald, kunde det ju tyckas ej vara osannolikt, att han vore författaren. Jag tror dock ej, att så är förhållandet. Dels dog biskopen redan 1391 och flera omständigheter tala, som sagdt, för att dikten tillkommit senare. Dels och framför allt saknas i dikten helt och hållet det religiösa element, som man skulle väntat att finna i en dikt af den religiöse hymndiktaren, »Rosa rorans» skald, den fromme biskopen, det blifvande helgonet. Man skulle väntat, att han med några ord tackat Gud för segern och fosterlandets räddning.

Det ligger då närmare till hands att tänka på kaniken. Att döma af grafinskriften synes han ha tagit sin religion något lätt.

Hvad här senast anförts om författarskapet till Åsle-dikten kan ju icke vara mer än en gissning, som dock ej synes sakna sannolikhet.

Till sist kanske den lilla dikten, Jon Svartprests förmodade opus, här kan få plats till belysning af det förut sagda.¹ Den upptager ju icke mycket utrymme.

Jag återgifver den här med af mig tillsatt titel i medeltidsstil samt med urval af de läsarter, jag funnit riktigast:

De prelio in Aslo
MCCCLXXXIX.

Mille trecenteno ter trino bis quadragenio
Mathie festo magne litis memor esto,
Alberti regis captivi dum cadit egis
Cumque suus natus hic Ericus erat superatus,
Presul Scarensis capitur dux Megapolensis
Cum triplici comite, cum multo milite rite;
Armigeri numerus quotus est, vix novit Homerus.
Aslo locus litis Suecis est florida vitis.

Öfversättning:

»Om drabbningen vid Åsle 1389.

Kom ihåg den stora striden på Matthias dag (24 febr.) år 1389, då den tillfångatagne kung Albrekts sköld faller och då hans son den bekante² Erik öfvervanns och skarabiskopen hertigen

¹ Stycket har, mig veterligen, icke hos oss varit omtryckt sedan 1760 och återgafs då på några ställen mindre riktigt.

² Eller möjligen »den förre E.» i motsats till den nuvarande Erik (af Pommern). På medeltidslatin betyder *hic* den förre (och *ille* den senare) i motsats mot förhållandet i det klassiska latinet.

af Meklenburg lyckligen tillfångatages tillika med tre grefvar och många riddare — hur stort (de tillfångatagna) väpnarnes tal var skulle knappt en Homerus veta (att berätta). Åsle, platsen för striden, är för svenskarne likt ett blomstrande vinträd »(= lika angenämt som . . ., på grund af segern där).

Som man finner af de sista orden bör dikten vara författad på en tid, då man i Sverige hoppades det bästa af unionen, således antagligen under Margaretas regering, hvilket stämmer med antagandet, att Johannes Svarteprest varit författaren.

5. Gammal Kiärleek rostas intet.

(Gammalt ordspråk.)

Den mäktige stormannen *Bo Jonsson*, hans son herr *Knut Bosson* och dennes änka *Ermegard Bülow* hafva, som bekant, i Vadstena klosterkyrka fått en gemensam grafsten,¹ afsedd för en gemensam graf. Om de verkligen fått en sådan gemensam graf, må lämnas därhän. Grafstenen har nämligen blifvit flyttad, okänt när, från sin ursprungliga plats (se här längre fram).

Den mycket bekanta stenen bär kring sin halfva öfre kant, sin hela vänstra kant och sin halfva undre kant den i korsrimmade hexametrar affattade inskriften:

Hic Suecie tutus dapifer iacet incineratus
Bo Jonsson natus eius milesque Kanutus

d. v. s. på svenska: »Här ligger i ro Bo Jonsson, Sveriges drots, förvandlad till stoft, och hans son, riddaren Knut».

På stenens inre yta står öfver fru Ermegards vapensköld följande i fyra korta, horisontalt ställda rader inhuggna, likaledes versifierade hexameter (som dock är affattad med manliga rim²):

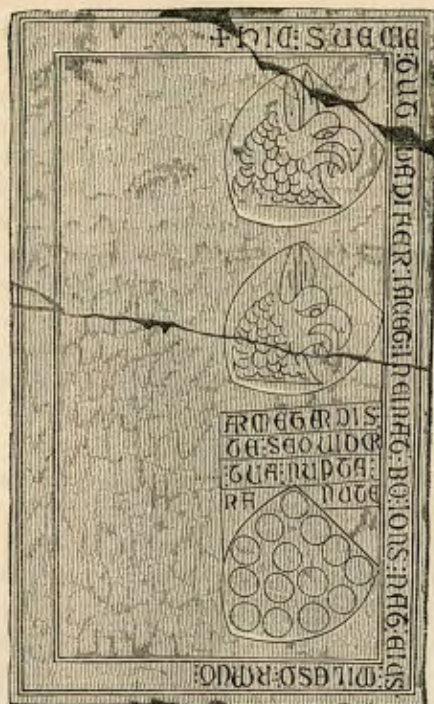
Armegardis te sequitur tua nupta Kanute

d. v. s. »Ermegard, din brud, följer dig, o Knut!»

¹ Afbildningen är hämtad ur Hildebrand, Smt 3:459 och Sveriges Historia 2 uppl. 2: 305.

² Rimmen äro *te* och (Kanu)*te*. Dessa manliga rim stå här, enligt reglen i medeltidens latinska metrik, på samma plats som de kvinnliga leoninska rimmens sista stafvelse.

Det ligger något oändligt rörande i dessa få enkla ord, däri herr Knuts änka uttalar sin trohet mot den mans minne, hvars hustru hon var i sitt första äktenskap. Fru E. blef nämligen efter sitt första, sannolikt rätt kortvariga äktenskap — herr Knut var ännu omyndig 1386 och dog 1406 — omgift med grefve *Hans von Eberstein*, som öfverlefde henne (han dog omgift först 1447).

Det kan ju vara, att hennes önskan att få hvila i Vadstena klosterkyrka bidragit till hennes begrafning i den Bo-Jonssonska familjegravnen; men de ord, däri hon — ty säkerligen har hon själf bestämt den senast anförda inskriftens lydelse — säger sig i döden följa sin man Knut äro dock af en så äkta klang, att man icke kan tvifla på att varm kärlek i lifvet förenade de båda makarne — en kärlek hvaraf den efterlevande makan, ehuru omgift, ännu in i döden bevarade minnet.

Man har mycket undrat öfver denna grafstens egendomligheter. Först att inskriften i yttre kanten blott omfattar halfva

stenen: »När denna omskrift högs i stenen, hade man således afsigt att framdeles å det återstående för anbringande af omskrift afsedda bandet tillägga något — hvilket aldrig blifvit tillagdt» (Hildebrand SMt 2: 608). Så är det ju egendomligt med fru Ermegards inskrift på stenens inre yta, vidare att de tre vapensköldarne blott anbragts på stenens ena, vänstra halfva, m. m.¹ »Fru Ermegards inskrift visar, att hon låtit hugga stenen. Hvarföre lämnade hon bandets och fältets högra hälft tom? Denna anordning är nu oförklarlig och torde aldrig kunna komma att förklaras».

Jag tror dock, att dessa egenheter kunna åtminstone till en viss grad förklaras. Bo Jonsson efterlämnade vid sin död som änka sin senare hustru, fru *Margareta [Greta] Lambrictsdotter Dume*.² I sitt testamente af den $\frac{4}{9}$ 1409 (Silfverstolpe, S. D. 2: 169—170) uttalar hon, som då var omgift med riddaren Benkt Nilsson (Lejonansikte)³, sin önskan att begravas i sin första mans graf. Hon säger, att hon i Vadstena kloster väljer sin »læghwrsstadh, thær min kære hwsbonde Boo Joansson ligger», hvarför hon gifvit en pänningsumma till klostret. Straxt förut i testamentet heter det: »Boo Joanssons siæl, min kære hwsbonde war, Gudh hans siæl nadhe». — Samma uttryck »min kære hwsbonde» begagnar hon, då hon i slutet af testamentet tilltalar sin andra man. — Huruvida i detta fall kärlek till förste mannen eller önskan att hvila i Vadstena klosterkyrka varit hufvudmotivet till fru Gretas förordnande om sin begrafning, må lämnas därhän.

Att hon verkligen blef efter sin önskan begravnen i sin första mans graf får väl antagas. I Vadstena-diariet omtalas vid 13 februari 1410, att »Domina Greta quondom uxor Boecii Jowansson, quæ post dicti Boëcii obitum accepit maritum Dominum Benedictum Niclasson» blef begravnen »in monasterio Vazstenensi». Det säges icke, att hon lades i sin första mans graf. Men icke heller om herr Knut Bosson, hvars död 14 okt. 1406 omtalas i

¹ Hildebrand påpekar också såsom eget, att sköldarna äro lutande mot vänster och griphufvudena vända mot vänster, ehuru förhållandet borde vara motsatt. Denna oriktighet får sin förklaring, om man antager, att dessa bilder blifvit mekaniskt kopierade efter sigillstamper (ej efter sigillaftryck).

² Då hennes tillnamn i Bo Jonssons testamente skrives *Duma*, i st. f. *Dume* (genitiv *Dumen*), som är den rätta medelhögtyska formen och såsom hon eljest i diplomer och sigill kallas, beror väl det förra skrifsättet på en försvenskning af namnformen.

³ Genom ett förbiseende säges hon i den af utgifvaren tillfogade öfverskriften till pärmebrevet ha varit riddaren B. N:s änka i st. f. hustru, såsom hon nämnes i brevet. Mannen, som i testamentet tilltalas af hustrun, öfverlefde henne. I registret lämnas riktig uppgift.

diariet, säges, att han begravts i samma graf som fadern (»Boo Joansson»). Denne senare omtalas ha blifvit den 25 aug. 1386 begravnen »in medio ecclesie Vazstenensis». (Grafstenen har senare flyttats: se Hildebrand, SMt. a. st.).

Vi kunna nu förstå, hvarför den ena hälften af inramningen kring grafstenen blifvit lämnad tom vid förfärdigandet af denna gemensamma vård öfver fader och son. Den förres sista hustru hade antagligen redan då hyst och uttalat sin bestämda önskan att få hvila hos sin första man. Plats lämnades därför öppen för en inskrift rörande henne att framdeles insättas å den tomma platsen inom inramningen. Och hennes vapen var det antagligen äfven meningen att inhugga vid sidan om mannens.

Hvilka omständigheter som föranledt, att intetdera kommit att ske, torde visserligen aldrig kunna komma att förklaras. Fältet är öppet för gissningar af flera slag.

Huruvida fru Ermegard eller fru Margareta låtit ombesörja grafvården lär väl icke kunna afgöras. I förra fallet vittnar sättet, hvarpå denna inskrift anbragts, om pietetsfull hänsyn för Bo Jonssons änka — i det att plats för hennes grafinskrift lämnades. Icke håller vet man, om inskriften öfver fru E. med hennes vapen blifvit inhuggen på samma gång som grafstenen förfärdigades eller efteråt¹. Dock synes mig det senare vara troligast.

Vid sidan af de två nu påpekade fall, då omgifta änkor efter sin önskan blifvit begravda i sina första mäns grafvar, kan förtjäna nämnas ett fall, då en omgift man, säkerligen efter sin en gång uttalade önskan, begravts i sin första hustrus graf.

Därom förtäljer inskriften på den fordom i Riddarholmskyrkan befintliga grafstenen² öfver Tyrgils Knutsson.

¹ För frågan härom kan det vara af intresse att påpeka, att de tre sköldarnas former ej äro olika såsom i den gamla bilden i Sveriges Historia, 1 uppl. 2: 108, där fru Ermegards sköld företer en något olika typ med mindre svängda sidor än de båda Grip-sköldarna, hvilket förhållande, om det vore riktigt, ju kunde anföras som bevis för att den förstnämnda vore tillkommen på annan tid än de två sistnämnda. Å den nya bilden, den här meddelade, äro alla tre sköldformerna af alldeles samma typ, och att detta är riktigt framgår dels af äldre afbildningar i träsnitt (i Antiqvarisk-topografiska arkivet), dels af rundlarnas (besanternas) ställning i den Bülowska skölden. På den nyligen tagna, i Antiqvarisk-topogr. arkivet förvarade fotografien af stenen synas ej mer sköldränderna, endast vapenbilden (besanterna).

² Denna märkliga grafsten öfver en af Sveriges store män borttogs år 1697, då trappan och nedgången till Karolinska grafhvalfvet skulle anläggas, och »lades sonderbräckt ut på Kyrkogården» (Rothlieb, Beskrifning öfver Kongl. Riddarholmskyrkan s. 77). Den har sedan försvunnit.

Den är affattad i två hexametriskä verspar, det förra in- och slutrimmadt, det senare fyrdubbelt rimmadt — båda versslagen voro i medeltiden vanliga, liksom det korsrimmade och det leoninska — och lyder sålunda:

Marscalcus regis iacet hic Thyrgilus humatus,
 inmerite legis paciens, vi decapitatus
 Birgiteque datus coniux, modo contumulatus
 ad sponseque latus velut ante thoro sociatus.

Bilden är närmast hämtad från Sveriges historia, 2 uppl. 2: 168, där den är aftryckt från S. Brings Samling Af Åtskilliga Handlingar . . . i Swänska Historien, 2 (1754), pl. 1. Inskriften på bilden har af mig blifvit jämförd med den uppteckning af densamma, som finnes hos J. Messenius, Tvmbae . . . apud Sveones, p. 44. Det visar sig af denna senare, att ett ord, *ad* i början af fjärde versraden, hvilket både för meterns och innehållets skull är nödvändigt, blifvit öfverhoppadt på afbildningen hos Bring; det där stående *pacens* är väl också feltecknad för *paciens*. Messenius har *immeritæ* och *paciens* äfvenså *Birgittæ*, hvilket allt torde bero på normalisering af skrifsättet; *Torchillus* får väl ock så uppfattas.

Öfversättning af inskriften: »Här ligger jordad konungens marsk Tyrgils, våldsam halshuggen, lidande oförtjänt straff, gifven till gemål åt Birgitta, nyss begravnen och vid hustruns sida förenad (med henne) liksom fordom på den äkta bädden».

»Den korta inskriften innehåller en del verklig poesi, som icke så ofta framträder i medeltidens skrifter, allra minst i inskrifterna», säger H. Hildebrand (Sveriges Historia, 2 uppl. 2: 169) med rätta.

Vi erinra om, att marsken efter sin första hustrus, Birgittas död — det är ej känt, hvilken släkt hon tillhörde — blef omgift med grefvinnan Hedvig af Ravenstein. Af den verkligt rörande inskriften framgår, att han högt älskat sin första hustru. Här talas, lika litet som i fru Ermegards grafskrift, om det senare äktenskapet. Får man däraf sluta, att detta varit mindre lyckligt? I sitt testamente skänker han sin andra hustru (»*dilecta uxor*») en egendom, men föreskrifver, att den skall gå ifrån henne, om hon gifter om sig. Detta synes ej vittna om någon högre grad af kärlek — ty om svartsjuka efter döden lär det väl ej vara fråga.

Människofiguren på grafstenen är ju högst egendomlig, så till vida som det ju är otänkbart, att en krigare återgifvits på detta sätt i en samtidig afbildning. Hildebrand, a. st., förklarar förhållandet så, att afbildningen »är tecknad i 1600-talets maner, då man icke alltid så noga återgaf föremålets verkliga utseende: figuren ser snarare ut som en kvinna än som en man».

Då det ej synes mig rätt troligt, att tecknaren, som ju rätt läst namnet på den afidne och att han varit Sveriges marsk, skulle ha tecknat af personen som en kvinna, om det verkligen varit marsken Tyrgils som skolat afbildas, vågar jag framkasta den gissningen, att bilden verkligen skall föreställa en kvinna, nämligen fru Birgitta, på hvilkens graf stenen lagts strax efter hennes

död. Af någon anledning uppsköts med att inhugga någon inskrift. Marsken ville kanske, att därmed skulle väntas, till dess han själf kunde läggas vid sin älskade hustrus sida.¹ Är denna gissning riktig, har vapnet, som är marskens, blifvit inhugget senare² vid marskens begrafning och på samma gång som inskriften. Marsken har kanske af hänsyn till sina mäktiga fiender ej önskat se sin egen bild återgifven på grafstenen, endast sin hustrus.

¹ Eget är, att marsken i sitt testamente endast säger, att han valt en grafplats i nuvarande Ridderholmskyrkan och därför skänkt kyrkan ett gods, men ej nämner, att denna graf var hans hustrus. Detta måtte han då muntligen ha tillagt.

² För detta antagande synes mig det sätt, hvarpå skölden blifvit anbragt, i någon mån tala.

En anmärkning till årg. VI, sid. 65, 66.

En intressant motsvarighet till felskrifningarna *tribus iij* för *tribus i* och *iij triplatum* för *i triplatum* träffas i grafinskriften å biskop Nils Hermanssons grafsten i Linköpings domkyrka, där årtalet MCCCXCI sålunda angifves: M CCC ter XC monos. Se Hildebrand, Sveriges historia, 1 uppl., 2: 209, där det anmärkes, att *CCC ter* »är en miss-skrifning för *C ter* (3:ne gånger 100).» Här se vi sålunda felet till och med hugget i sten.

FRIHERRE GUSTAF MAURITZ ARMFELT.

ÖFVERSTÅTHÅLLARE I STOCKHOLM 1792.

(OLJEMÅLNING UTFÖRD 1793 I DRESDEN, TILLHÖR KAMMARHERREN
GREFVE CARL ARMFELT, ÅMINNE.)

Stockholms öfverståthållare.

Af N. v. D.

20. Friherre Gustaf Mauritz Armfelt.

Släkten Armfelt är af jämtländskt ursprung och vann sin adliga vapensköld på Tysklands blodiga slagfält under 30-åriga krigets dagar. I historien framträder densamma dock först med den tappre karolinen Carl Gustaf Armfelt, som för sina förtjänster blef belönad med generalsvärdighet och friherretitel och hvars namn är oupplösligen fäst vid det olyckliga återtåget från Norge 1718. En af hans sonsöner var landshöfdingen friherre Magnus Armfelt, gift med Maria Wennerstedt. I dessa makars äktenskap föddes å kaptensbostället Juva i Finland år 1757 en son, som i dopet erhöll namnet Gustaf, till hvilket han under en senare tid, efter hvad det förmäles som en gärd af beundran för den ryktbare marskalken af Sachsen, ytterligare lade dennes förnamn Mauritz.

Efter i hemmet åtnjuten förberedande undervisning sändes den unge Gustaf redan vid 13 års ålder till universitetet i Åbo, där han likväl ej synes med mycken ifver hafva skött sina studier. Den lärda banan anslog honom tydligen icke. Hågen för krigareyrket hade i stället tidigt vaknat hos denne ättling af talrika krigiska förfäder, och omsider lyckades han äfven vinna sina föräldrars medgifvande att få utbyta universitetet mot amiralitets-skolan i Karlskona. Han visade här större arbetslust och blef efter aflagd officersexamen 1774 utnämnd till fänrik vid lifgardet.

De 4 följande åren tillbragte han i garnisonstjänst i Stockholm. Full af jublande ungdomsmod, eldig, yr och nöjeslysten njöt han, trots ofta i hög grad bekymmersamma ekonomiska omständigheter, nu i fulla drag af det lättsinniga och muntra lif, som då flore-rade i hufvudstaden, och gjorde sig för öfrigt redan bemärkt genom sitt ungdomliga öfvermod och sina obetänksamheter, hvilka slutligen

gingo ända därhän, att de ådrogo honom själfva konungens uppmärksamhet och stora misshag. Denne tillkännagaf också i anledning häraf sin afsikt att förflytta den unga vildhjärnan till ett annat regemente. För att förekomma en dylik degradering begärde och erhöll Armfelt 1778 tillstånd att gå i utländsk krigstjänst.

Genom Finland, Ryssland och Polen gick nu hans färd till Preussen, under hvars store konung, den frejdade fältherren Fredrik II, han hoppades få lära sig krigets konst i den kamp med Österrike, som ansågs nära förestående. Misshälligheterna de båda staterna emellan voro likvisst redan bilagda, då Armfelt anlände till Berlin, och han fick nöja sig med att här liksom i de föregående hufvudstäder han besökt flitigt deltaga i det förfinade och njutningsrika umgängeslif, som i så hög grad utmärkte tiden före den stora revolutionens utbrott. Det blef ej krigaren utan hof- och sällskapsmannen Armfelt, som under denna resa vann sin utbildning, som nu understödd af lyckliga naturanlag framgångsrikt sträfvade att tillägna sig de lysande världsmannaegenskaper, som under hans kommande bana skulle bereda honom så stora framgångar och kanske mer är något annat bidra till hans ryktbarhet. Liksom för att lägga sista handen vid denna sin salongsuppfostran begaf han sig från Berlin till Paris, i hvars vidt berömda och eleganta sällskapskretsar han lifligt umgicks och där han så väl trufdes, att, som han själf säger, han helst för alltid där velat kvarstanna.

Emellertid hade Gustaf III 1780 anländt till Spa, då en mycket besökt kurort, och Armfelt skyndade äfven dit för att göra konungen sin uppvaktning. Monarken, förut intagen mot den unge mannen, fann honom nu i hög grad förändrad till sin fördel. Af den själfsvåldige, öfverdådige ynglingen hade blifvit en älskvärd och belevad, i de förnämsta kretsar gärna sedd världsmän, som, förenande med ett ovanligt skönt och manligt utseende mycken kvickhet, hurtighet och glädtighet, besatt just de egenskaper, som mest voro ägnade att anslå en man som Gustaf III. Under sådana omständigheter kunde det ej heller väcka förvåning, att konungen beslöt fästa Armsfelt vid sitt hof. Denne utsågs sålunda redan nu att blifva kavaljer hos den lille kronprinsen, en befattning som han dock först följande år kom att tillträda.

Då den unge kavaljeren sålunda gjorde sitt inträde vid Gustaf III:s hof, var detta mer än någonsin blifvet ett de hvirf-

lande nöjenas och glänsande lustbarheternas hemvist. Den rastlösa reformverksamhet, som utmärkt de första åren af konungens regering efter 1772 års revolution, hade afstannat, och från de allvarliga statsangelägenheterna vände monarken med allt större förkärlek sin håg till sällskapslivet med dess njutningar, dess lätta och glada tidsfördrif. I denna nöjesjaktande värld kände sig Armfelt snart i sitt rätta element. Hans yttre fågning och behagfulla skick, hans käcka och glada väsen och icke minst hans intellektuella egenskaper tillvunno honom äfven inom kort framför hofvets andra unga herrar en bemärkt ställning och jämväl mycket hastigt konungens synnerliga välbehag och bevägenhet. Härtill bidrog nog icke minst, att den unge hofmannen visade utpräglad böjelse och äfven begåfning för den dramatiska konsten, som vid denna tid utgjorde ett hufvudföremål för Gustafs intresse och detta i en grad, som väckte allmänhetens både förvåning och förargelse. Armfelt blef nu en af konungens mest nitiske medhjälpare i hans teaterverksamhet, snart nog hans biträde jämväl i dramatiskt författarskap, och gjorde sig småningom genom sin outtömliga förmåga att uppfinna och anordna ständigt nya och omväxlande såväl sceniska som andra förströelser liksom ock genom sina öfriga sällskapstalanger för den ledsnaden och enformigheten mer än allt annat skyende monarken outhärlig. Också hade icke ännu ett år efter hans inträde vid hofvet gått till ända, innan han redan betraktades som konungens förklarade favorit.

Det kan förvisso med fog sägas, att det var två närbesläktade själar, som här funnit hvarandra. Monarken hade i Armfelt lyckats träffa en gunstling efter sitt sinne, en förtrogen vän sådan som han helst ville hafva honom, i hvars sällskap han städse kunde vänta att finna trefnad och behag, med hvilken han på ett lätt och angenämt sätt kunde meddela sig i alla de af hans vakna och rörliga intelligens omfattade ämnen, åt hvilken han, viss om förståelse, kunde anförtro alla sin rika, högtflygande inbillnings växlande skapelser, på hvars mod och hängifvenhet han äfven visste sig tryggt kunna lita. Armfelt åter hade i sin konung lärt känna en af tidens högt begåfvade andar, hvars vidt famnande snille, storslagna fantasi och djärfva planer starkt tilltalade hans eget stolta, dristiga sinne och ingåfvo honom den djupaste beundran, på samma gång Gustafs mildhet, vänlighet och tjugande älskvärdhet mäktigt bidrogo att med de starkaste band fästa honom vid denne. Emellan dessa båda rikt utrustade män slöts från denna tid en fast vänskap, som med några betydelse-

lösa afbrott skulle fortfara under hela deras återstående gemensamma listid och för Armfelt öppna den mest lysande bana men äfven utöfva ett för alltid bestämmande inflytande på hans kommande öden.

Att hans befordran nu skulle gå raskt torde vara själfklart. 1782 kapten, blef han redan följande år öfverstelöjnant i arméen, generaladjutant af flygeln samt kammarherre hos konungen. Icke nog härmed upphöjdes han äfven samma år till öfverstekammarjunkare, då Gustaf III för att öka glansen af sitt hof där införde sagda från Frankrike lånade värdighet. Denna höga samhällsställning, så hastigt vunnen af en 26-årig yngling, som ännu året förut befunnit sig i löjtnantsgraden, måste helt naturligt väcka mycket uppseende liksom också gifvetvis på många håll framkalla afund och förtrytelse, hvilken sistnämnda känsla snart också erhöill riklig näring genom det i ögonen fallande själfsväld och lättsinne samt det stötande öfvermod den nye konungagunstlingen hejdlöst lade i dagen.

Trots den utomordentliga ynnest, hvarmed Armfelt alltifrån denna tid sålunda af konung Gustaf omfattades, förblef dock hans inflytande tills vidare hufvudsakligen inskränkt till hofvet och dess tidsfördrif. Det har ej utan skäl blifvit sagdt, att detta hans inflytande på Gustaf III under ifrågavarande period varit öfvervägande ofördelaktigt, i det gunstlingen både af egen böjelse och för att därmed befästa sin ställning ytterligare eggat konungens redan förut nog stora lystnad efter flärd och förströelser och sålunda äfven medverkat att öka hans leda för statsbestyren samt härigenom jämväl att nedsätta hans anseende i landet. Att emellertid Armfelts begåfning sträckte sig längre än till att vara en öfverträfflig ledare af hoffester och andra lustbarheter torde nog Gustaf snart hafva upptäckt. Tidigt synes han ock i sina ofta återkommande förtroliga samtal med denne begynt afhandla ämnen af allvarligare natur, och det dröjde ej länge, innan äfven politiska angelägenheter blefvo föremål för deras tankeutbyten. Konungen blef sålunda på detta område sin gunstlings lärare, och efter hand blef det för honom också en vana att äfven i hithörande frågor inhämta dennes mening och råd. Armfelts klara förstånd och lifliga fantasi, hans fyndighet och aldrig sinande rikedom på idéer och utvägar och först och främst den märkliga öfverensstämmelse i uppfattning, lynne och sinnesriktning, som ägde rum emellan dessa båda utpräglade representanter för upplysnings-tidehvarvet gjorde favoriten också synnerligen ägnad att jämväl uti

ifrågavarande hänseende blifva sin konungs förtrogne. De framstående förtjänster Armfelt inlagt om hofvets dramatiska nöjen föranledde under tiden 1786 hans utnämning till förste direktör vid kungl. teatern. Med stort nit och intresse ägnade han sig nu under sin konungs öfverinseende åt sagda verksamhet och vannlade sig särskildt i samarbete med denne om utbildningen af en själfständig svensk skådespelarkonst. Ehuru han stundom för att upprätthålla ordningen inom sin trupp synes hafva förfarit med en viss militärisk stränghet, torde han dock, tack vare sin personliga älskvärdhet, förstått att i ej ringa mån vinna sina underlydandes tillgifvenhet. Sistnämnda år vederfors honom ock den äran att blifva den förste ledamot, som genom val inkallades i den nyinstittade svenska akademien. Hänsyn lärer väl härvid mindre tagits till den invaldes litterära förtjänster, hvilka inskränkte sig till författandet af eller medarbetarskapet i några dramatiska tillfällighetsstycken, än till hans ofta ådagalagda vittra intressen och framför allt hans personliga ställning hos akademiens höge beskyddare, hvilken man härmed önskade visa en uppmärksamhet.

Politiken tog honom emellertid mer och mer fast. Vid 1786 års riksdag betraktades han redan som en af konungens mest betrodda rådgifvare, med J. C. Toll och A. F. Munck täflande om det främsta inflytandet. Då Gustaf III följande år begaf sig till Danmark för att i den redan nu planlagda kampen mot den ryske kolossen försäkra sig om detta rikets bistånd eller åtminstone neutralitet, åtföljdes han äfven af Armfelt, som var en af de få, hvilka konungen helt invigt i sina djärfva planer. Enda resultatet af resan blef emellertid, att Armfelt på Gustafs enträgna begäran erhöll den eljest blott åt furstar och de högsta statsfunktionärer förlänade elefanterorden. Konungens afsikt härmed var att genom denna hans favorit tilldelade ovanliga utmärkelse dölja sitt eget nederlag, hvilket äfven i viss mån torde lyckats. Armfelt hade likvisst personligen gjort ett synnerligen godt intryck vid danska hofvet, och fråga synes en tid varit om hans anställande därstädes som ambassadör. Därpå blef dock intet. Samma öde hade en annan konungens plan att upphöja den blott 30-årige gunstlingen till rikskansler. Det var ej som statsman utan som krigare Armfelt skulle skörda sina första lagrar.

På våren 1788 begaf sig sålunda Armfelt, som året förut blifvit öfverste för Nylands regemente, öfver till Finland för att

öfvertaga befälet öfver nämnda trupp och ombesörja dess försättande i stridsdugligt skick. Af sin konung hade han dessutom erhållit ett särskildt uppdrag. Det ålåg honom nämligen att förbereda finnarne på den förestående striden äfvensom bland dem söka framkalla en krigisk och ryssfientlig stämning. Med mycken ifver ägnade han sig åt denna uppgift, men huru föga han i sistnämnda afseende häri lyckades skulle emellertid snart händelserna utvisa. Då omsider fientligheterna på allvar begynte, och den svenska hufvudstyrkans förtrupp den 11 juli ryckte öfver gränsen, var det Armfelt, som anförde densamma. Efter några lyckligt utkämpade mindre strider stod han också inom kort vid Summa, i den omedelbara närheten af Fredrikshamn, hvilken stad, sedan de stolta planerna mot Petersburg måst öfvergifvas, var utsedd till första målet för svenskarnes angrepp. Utsikterna för en lycklig utgång syntes härvidlag också till en början goda. Men inom härens befäl hade alltifrån begynnelsen af kriget rådt ett starkt och vida utbredd missnöje med detsamma i förening med en häftig förbittring mot konungen såsom dess upphofsman, som snart slog ut i öppen låga. Det var det sorgligt ryktbara Anjalaförbundet, som nu begynte sin olycksdigra verksamhet och gjorde hvarje försök till vidare framträngande omöjligt. Förgäfves sökte Armfelt bekämpa missmodet och myteriet, konungen fann sig inom kort nödgad att gifva vika för den alltmer tilltagande våldsamma rörelsen och anbefalla återtåg. Under de bedröfliga dagar, som nu följde, då Gustaf ej blott såg alla sina stolta förhoppningar blekna men dessutom trodde sig hafva allt att frukta, då hans frihet, måhända äfven hans lif, syntes sväfva i fara, var Armfelt hans närmaste förtrogne, som främst sökte uppehålla den olycklige furstens mod, i hvars sköte denne älskade att utgjuta sina bekymmer, i hvars trofasta vänskap han helst sökte vederkvickelse och tröst.

Danmarks fredsbrott kom som en räddning i nöden. Konungen kunde från denna stund med bibehållen värdighet öfvergifva sin farliga post i Finland och med hopp om framgång skynda till Sverige för att kalla dess söner till sitt och rikets försvar. Sedan han kort därefter genom sin kraftfulla vältalighet förmått dalkarlarne att för detta ändamål upprätta en frikår, var det åt Armfelt han anförtrorde befälet öfver densamma. Med detta manskap äfvensom det, som i Värmland kunde hopbringas, hade denne nu att försvara sistnämnda provins och Dalsland mot danskarnes angrepp. Genom sin ovanliga förmåga att vinna

människor, sin energi och sin medryckande entusiasm lyckades han ock samla talrika bondeskaror under sina fanor liksom ock hos dem ingjuta en sant krigisk anda. De och deras anförare brunno snart af lika stridslust och längtan att få »slå juten på hufvudet». Tack vare Preussens och Englands bemedling inträdde emellertid inom kort ett vapenstillestånd, och Armfelt erhöll sålunda ej tillfälle att i spetsen för sina bondeskaror skörda ära och utmärkelse.

Det var nu Gustaf III fann tiden vara inne att sammankalla den riksdag, som alltsedan den upproriska rörelsens begynnelse af såväl Anjalamännen som ock öfriga talrika missnöjda i landet så ifrigt och hotfullt påyrkats, i förhoppning att hos ständerna finna verksamt bistånd i kampen mot den makt- och ärelystne monarken. Dock nu var stämningen i landet vorden en helt annan. Harmen mot de krigare, som i farans stund svikit sin konung, i förening med tillfredsställelsen öfver Gustafs eget behjärtade uppförande hade inom nationen framkallat en stark och mäktig rojalistisk hänförelse, och monarken, som sålunda med ens återvunnit sitt folks kärlek, kunde hädanefters med trygghet räkna på dess trofasta hjälp i kampen mot såväl inre som yttre fiender liksom ock i sina nu framträdande sträfvanden att åt den kungliga myndigheten bereda ökad styrka och befogenhet. Endast adeln, sedan länge missnöjets främsta härd, vidblef alltjämt sin fientliga hållning och reste sig nästan som en man till frihetens och sina hotade privilegiers försvar. Då rent af väpnadt motstånd mot de kungliga planerna från denna förbittrade samhällsklass var att vänta, och då hufvudstaden under nu pågående krig var nästan helt och hållet blottadt på trupper, beslöt Gustaf, för att gentemot sålunda befarade oroligheter äga en fullt pålitlig väpnad styrka till sitt förfogande, att ånyo vända sig till de trogna dalkarlarna. Armfelt erhöll därför i uppdrag att begifva sig till Dalarne och där söka samla en del af den upplösta frikåren. Sedan han på grund af oppositionens bearbetningar denna gång icke utan svårighet lyckats i sin uppgift, inkvarterade han sig med sin trupp å Drottningholm. Blotta närheten af dessa bondesoldater var emellertid tillräcklig att injaga en viss respekt hos hufvudstadens missnöjda element. Till denna mera passiva roll synes äfven Armfelt varit angelägen att inskränka sin verksamhet. Då konungen den 16 mars 1789, den dag säkerhetsakten behandlades å riddarhuset, røjde sin afsikt att själf föra dalkarlarna till Stockholms omedelbara närhet i tydligt syfte att här-

igenom söka inverka på adelns beslut, var det endast Armfelts bevekliga föreställningar, som förmådde honom att afstå från ett företag, hvilket äfven till följd af svårigheten att hålla dessa föga disciplinerade skaror i nödig tygel helt visst icke torde varit utan sina betänkliga vådor. Gunstlingen visade sig sålunda trots sin rojalistiska hängifyenhet ej vara ett viljelöst redskap i despotismens tjänst, och det var säkerligen också med mycket blandade känslor han nödgades bevittna den af konungen ledda hänsynslösa kamp, som förde till adelns förödmjukande och enväldets återupprättande.

Striden med moskoviten, för en tid trängd i bakgrunden af den konstitutionella kampen, tog snart på nytt alla krafter i anspråk. Då Gustaf III våren 1789 tillsatte en hemlig krigsberedning för att besörja anskaffandet af till dess fortsättning nödiga penningar och manskap, erhöll äfven Armfelt en plats i densamma. Han var utsedd att där företrädesvis representera konungens intressen och skulle i alla militära frågor vara den i främsta rummet bestämmande. Vid sidan häraf erhöll han äfven i uppdrag att föra diplomatiska underhandlingar i syfte att helt vinna Preussen och England för Sveriges sak.

Krigare som han var i själ och hjärta, brann han emellertid under denna sin verksamhet alltjämt af begär att få vara med i de åter öppnade vapenskiptena. Omsider kom ock det ifrigt efterlängtnade ögonblick, då han i augusti 1789 i spetsen för den sista truppsändningen, den s. k. Armfeltska brigaden, fick öfvergå till Finland. En djärf och vacker bragd utförde han också kort därpå, då han i spetsen för 200 man med storm eröfrade det af ryssarne nyligen anlagda och af 440 man försvarade batteriet på Elgsö. Efter att mot slutet af året hafva med sin konung återvänt till Stockholm och som faktisk krigsminister under titel af generaladjutant ledt rustningarna till följande års strider, uppträdde han åter på krigsskådeplatsen i mars 1790. Hans främsta bedrift blef nu intagandet genom öfverrumpling af passen vid Parda- och Kärnakoski. Djärfheten och stridslystnaden kommo honom dock understundom att förgäta den nödiga verksamheten och föranledde sålunda ett nederlag, då han på enahanda sätt sökte sätta sig i besittning af den ryska ställningen vid Savitaipal. Det lysande mod, han i denna strid visat, liksom ock den sinnesnärvaro och rådighet, han lagt i dagen, då han ehuru svårt sårad dock förmått samla och till återtag ordna sina flyende skaror, tillvunno honom emellertid berättigadt erkännande

äfvensom yttre belöningar i form af generalmajors värdighet samt riddaregraden af svärdsordens stora kors.

Armfelt, som inlagt så betydande förtjänster om kriget, fick äfven i väsentlig mån medverka till den nu å ömse sidor efterlängtrade fredens åstadkommande. Underhandlingarna härom inleddes nämligen genom en på kejsarinnan Katarinas egen tillskyndan öppnad, af hvarjehanda förevändningar framkallad brev-växling mellan Armfelt och den mot honom kommenderande ryske generalen Igelströhm, och åt dessa män öfverläts också efter hand att formligen avsluta fredsfördraget. Vid fullgörandet af detta uppdrag hade väl Armfelt hufvudsakligen att följa sin konungs ledning, men han lade äfven härvid i dagen både nit och skicklighet samt en uppriktig kärlek till freden. Hans framgångsrika verksamhet härutinnan belönades också af konungen med serafimerorden.

Han stod nu på höjden af makt och anseende. Hans duglighet och tapperhet under kriget i förening med hans verksamma deltagande i fredsarbetet hade omsider tillvunnit honom den popularitet, han hittills saknat, och hans ställning hos monarken var sådan, att han utan att bära titeln likväl med allt skäl kunde betraktas som dennes förste minister. Såväl arméens angelägenheter som till stor del utrikes ärendena gingo genom hans hand, och äfven vid tillsättandet af civila tjänster samt i andra förvaltningsfrågor af betydelse torde han hafva utöfvat ett stort inflytande. Denna utomordentliga framgång kunde ej annat än stiga den redan af naturen stolte och tilltagsne gunstlingen åt hufvudet. Han sågs också uppträda med höga later och omgifva sig med en yttre ståt, som föga anstodo en undersåte, och hans öfvermod i ord och åthäfvor gick understundom därhän, att den väckte anstöt hos hans höge gynnare, den om sin kungliga värdighet ytterligt ömtålige Gustaf III. Emellanåt synes ock hans favoritskap varit hotadt, men det lyckades honom dock ständigt att skingra de stormbebådande molnen och sålunda intill konungens död intaga det förvisso främsta rummet i hans vänskap och förtroende.

I sin egenskap af konungens faktiske utrikesminister synes han i allmänhet hafva arbetat på ett stärkande af det genom freden uppkomna vänskapliga förhållandet till Ryssland, och det var äfven han, som förnämligast ledde de underhandlingar, hvilka förde till avslutandet af försvarsförbundet emellan Sverige och nämnda makt i oktober 1791. Däremot torde han, ehuru i rikt mått delande Gustaf III:s harm och afsky gentemot den franska revolu-

tionen, ingalunda hafva delat konungens illusioner uti ifrågavarande hänseende, hans förhoppningar att kunna förena det monarkiska Europa i kampen mot den revolutionära hydran och att i spetsen för dess härar med lätthet krossa densamma. Han synes med mera nykter blick hafva uppfattat ställningen och, äfven med fara att förlora sin ynnest, kraftigt sträfvat att bekämpa denna krigiska äfventyrspolitik samt att i stället leda sin konungs uppmärksamhet främst på landets inre angelägenheter, särskildt på nödvändigheten att söka upphjälpa dess betryckta finanser. I och för vinnandet af sistnämnda ändamål arbetade han äfven med mycken ifver för ett sammankallande af rikets ständer.

Vid den riksdag, som också i enlighet härmed 1792 utlystes i Gäfle, var Armfelt jämväl närvarande och förde i egenskap af tjänstgörande generaladjutant befälet öfver de i och omkring staden för tillfället samlade trupperna. Ej utan anledning ville man i denna omständighet se bevis därpå, att våldsamma åtgärder vore från vederbörandes sida att befara, och de utlåtanden, den frispråkige Armfelt vid denna tid skall hafva fällt, syntes nog äfven ägnade att i rikt mått gifva stöd för ett dylikt antagande. Riksdagen aflopp emellertid lugnt och fredligt. Konungen erhöll frivilligt hvad han begärde, våldet hade icke någon anledning att ingripa. I stället fick Armfelt under riksdagen å konungens vägnar och som hans ställföreträdare hålla taffel, till hvilken talrika riksdagsmän inbjödos och hvarvid värden genom sitt själfsvåldiga uppförande, sitt stötande högmod och sinä hänsynslösa uttalanden lyckades ytterligare uppdrifva den förbittring, som särskildt bland hans egna ständsbröder redan dessförinnan i så hög grad var mot honom rådande.

Katastrofen den 16 mars skulle emellertid genom sina verkningar inom kort störta den öfvermodige gunstlingen från den svindlande höjd, hvartill en konungs ynnest så hastigt upplyftat honom. Detta lyckans bortskämda söndagsbarn, hvars lif under de sista åren varit snart sagdt som en enda lysande fest, endast då och då upplifvadt af krigiska bardalekar samt af det politiska intrigspelets och maktutöfningens njutningar, skulle omsider under förföljelser, landsflykt och bittra försakelser lära känna lifvets allvarliga sidor och sålunda småningom mogna till en verklig man, en man som väl alltid skulle bibehålla åtskilligt af ungdomens öfverdåd och lättsinne, men som genom sitt mod och sin ståndaktighet i motgångens dagar, sin ridderliga hängifvenhet för sin döde konungs minne och statskonst, sina krigiska talanger,

sin statsmannabegåfning och sin administrativa duglighet skulle vinna sin samtids aktning och erkännande samt äfven, åtmistone å det sista området af sin verksamhet, göra sig i hög grad förtjänt af eftervärldens tacksamhet.

Förgäfvos hade den döende Gustaf III sökt förebygga detta fall. Genom en i sista stund tillagd kodicill till sitt testamente hade han nämligen åt den i följd af hans sjukdom tillförordnade regeringen, hvaraf Armfelt var ledamot, uppdragit att under den unge Gustaf Adolfs minderårighet alltjämt fortfarande utöfva riksstyrelsen. På grund emellertid af den i testamentet till regent under samma tidrymd förut utsedde hertig Carls häftiga föreställningar, och då sagda kodicill befanns vara illa affattad samt gifva anledning till olika tydningar, träffades emellertid nästan omedelbart utan motstånd från Armfelts sida den öfverenskomelsen, att densamma skulle helt och hållet lemnas å sido, mot det att hertigen skriftligen förband sig att bibehålla den förra regeringens medlemmar som sina rådgifvare, äfvensom att icke fatta något beslut af vikt, innan han inhämtat deras mening. Det skulle dock snart visa sig, hur ringa garanti denna furstliga försäkran innebar.

Förutom plats i regeringen hade Gustaf jämväl på dödsbädden förlänat sin favorit ytterligare en betydande post, i det han kallat honom till öfverståthållare i Stockholm, en befattning som Armfelt alltsedan Carl Sparres död ifrigt skall hafva eftertraktat. Hans första ämbetsåtgärd som sådan blef att på hertig Carls enträgna uppmaningar söka lugna hufvudstadens i anledning af det kungliga dödsfallet upprörda befolkning, som gentemot den nya regenten syntes intaga en föga vänlig hållning. Gustafs förtrognaste väns uppträdande bland den oroliga menigheten utöfvade genast en lugnande verkan. Hälsad af talrika bevis på sympati och deltagande begaf han sig nu till stadens rådhus, där han i ett rörande och kraftfullt tal manade till frid och endräkt samt därefter af borgerskapet mottog dess trohetsed.

Till den nye öfverståthållarens närmaste åligganden hörde äfven öfvervakandet af konungamördarnes bestraffning. Armfelt bevistade också flera gånger förhören med de anklagade och besökte dem äfven i deras fängelser. Trots den stora afsky, deras dåd måste ingifva honom, synes han dock gentemot dem, själfva Anckarström icke undantagen, hafva visat en humanitet, som i allo hedrar honom. Men den väl långt drifna mildhet, hvarmed de

inom kort, sedan hertig Carl kommit under inflytande af med dem till stor del liktänkande män, begynte behandlas, väckte däremot hans lifliga förtrytelse. Såväl med anledning häraf som ock af andra orsaker uppstod snart ett ytterligt spändt förhållande emellan honom och en af hans underordnade, polismästaren Liljensparre, som härvidlag med mycken benägenhet gick regentens och hans förtrognas ärenden och i hemlighet från högsta ort mottog befallningar, hvilka stredo mot förut lämnade officiella föreskrifter och hvilkas verkställande af den sin mördade konungs minne svärmiskt hängifne Armfelt sågs med allt annat än blida ögon.

Den enighet, som till en början synes ägt rum emellan regenten och hans gustavianskt sinnade rådgifvare, hade sålunda rätt snart försvunnit. Hertig Carl, svag och osjälfständig, behärskades inom kort fullständigt af män, som voro svurna motståndare till Gustaf III:s statskonst, och lade i dagen en tydlig afsikt att leda Sveriges öden in på nya banor. För dessa af den stora revolutionens idéer i viss mån besjälade statsmän blef det helt naturligt af vikt att från makten aflägsna den forne konungens vänner, och särskildt dem bland dessa, hvilka kunde befaras kraftigt vilja motsätta sig den nya kursens genomförande. Af alla syntes dem dock förvisso Armfelt på grund af sitt intima förhållande till den unge konungen, sin stora popularitet, sin djärfva tilltagsenhet och sin egenskap af det gustavianska partiets själskrifne chef farligast och därför främst böra bort. Hans fall blef under dylika omständigheter endast en tidsfråga.

Seende sig småningom beröfvad allt egentligt inflytande, därtill utsatt för upprepade trakasserier och förödmjukelser, kunde Armfelt å sin sida ej heller undgå att snart nog finna ställningen allt annat än angenäm. Som han länge varit betänkt att för vårdande af sin starkt angripna hälsa besöka en utländsk badort, syntes honom nu tillfället härför synnerligen lämpligt. Han erhöll också utan svårighet en begärd tjänstledighet på 4 månader och afreste i juli 1792 från fäderneslandet, föga anande, att det skulle dröja nära 9 år, innan han skulle få återse detsamma.

Öfvertygad om att hans störtande från makten var oåterkalleligen beslutadt, hade han emellertid begynt se sig om efter en lämplig reträttplats. En sådan ansåg han sig också snart hafva funnit i den lediga generalguvernörsbefattningen i Pommern, hvadan han lät vederbörande förstå, att han mot densamma önskade utbyta sitt öfverståthållarskap. Man skyndade med

mycken ifver att taga fasta på hans sålunda uttryckta önskan att lämna sin nuvarande ställning men utnämnde honom icke till generalguvernör, som han begärt, utan i stället till svensk minister i Italien, en syssla af ringa betydelse och som föga syntes anstå en man, som beklädt så höga förtroendeposter i sitt fädernesland. Man var tydligen angelägen att få honom aflägsnad så långt som möjligt. Den nya befattningen förenades för öfrigt med betydande löneförmåner, och Armfelt, ehuru bittert kännande den förödmjukelse, som härmed tillfogats honom, ansåg sig ej böra tillbakavisa det gjorda anbudet. Han anhöll emellertid om förlängd tjänstledighet, och det var sålunda först i början af år 1793, som han beträdde Italiens jord.

Efter längre eller kortare besök i Venedig, Rom, Florens och Genua anlände han omsider i slutet af oktober till Neapel, där han som minister ämnade taga sin bostad. Hans vistelse därstädes skulle likvisst komma att blifva af ganska kort varaktighet.

Misstänksamt hade den svenska regeringen följt hvarje Armfelts steg, alltsedan denne anträdt sin färd till utlandet. Att den stolte, maktlystne, dådkraftige mannen ej godvilligt skulle finna sig i sitt öde utan fasthellre uppbjuda alla medel för att söka återvinna sin förlorade ställning och tillika hämnas på dem, som störtat honom, befarades nog ej utan skäl från vederbörandes sida. Uppfylld, som han för visso var, af oro och förbittring öfver de nya styrelsegrundsatser, som på sista tiden begynt göra sig gällande i Sveriges politik, liksom ock af hat och förakt mot de män, som nu ledde dess öden och som af honom betraktades nära nog som jakobiner, bäfvande på grund häraf för sitt fosterlands öde och för den unge, af honom med entusiastisk tillgifvenhet omfattade konungens säkerhet, ja lif, djupt kränkt tillika såväl i sin stolthet som i sina grundsatser och van att i tal som skrift utan alla hänsyn eller förbehåll på ett lifligt, kraftfullt, ofta blodigt gisslande språk gifva ett omedelbart uttryck åt de känslor, som rörde sig i hans själ, hade han också ganska snart lämnat sina mäktiga motståndare, som härvidlag hvarken skytt att kränka brefhemligheten, ej heller att utsätta sitt offer för det mest närgångna spioneri, talrika bevis på sin mot dem i högsta grad fiendliga sinnesstämning. Men icke nog härmed. I bref till närmare vänner och meningsfränder, främst bland dem hoffröken Malin Rudenschöld och sekreteraren Albert Ehrenström, hade han, ej nöjande sig med att häftigt beklaga, hånfullt förlöjliga och med hänsynslös skärpa klandra de nu rådande förhållandena,

snart nog öfvergått till att äfven framställa åtskilliga förslag till desammas afhjälpande. Än var det sålunda åter fråga om att uppbåda de trogna dalkarlarne till den hotade konungamak- tens försvar, än skulle hertig Carl genom en större penning- summa vinnas på gustavianernas sida, än en riksdag utlysas i Falun för genomdrifvande af den önskade förändringen i rikets styrelsepersonal, än den unge konungen öfvertalas att fly till Petersburg och ställa sig under kejsarinnan Katarinas beskydd. Kring denna furstinna synes Armfelt i allmänhet hafva koncentrerat sina förhoppningar vid uppgörandet af sina planer. Gustaf III:s fränka och bundsförvant borde ju också hafva intresse af att beskydda såväl hans son som hans verk gentemot de med det republikanska Frankrike sympatiserande män, som nu styrde Sverige. I förlitande härpå hade han därför äfven utarbetat ett förslag, som han själf gifvit namnet »revolutionsplan», enligt hvilket kejsarinnan borde förmås att verksamt taga sig an de svenska angelägenheterna och »vänligt men i ganska befallande ton» fordra den nuvarande regeringens aflägsnande samt dess ersättande med en konselj af rena gustavianer, omgifvande den unge konungen. »En liten rysk flotta vid höjden af Stockholm» borde härjämte gifva ökad styrka åt dessa hennes yrkanden. Men Armfelt inskränkte sig icke denna gång till att endast för sina liktänkande vänner framlägga ifråga- varande nya uppslag. Han gick längre och vände sig direkt där- med till kejsarinnan, helt visst därvid föga besinnande de faror, hvarför han genom en dylik af honom sålunda påkallad främmande inblandning i Sveriges inre angelägenheter kunde utsätta sitt foster- land. Liksom sina vänner, de franska emigranterna, fann han det säkerligen fullt berättigadt att gentemot en regering, som för hans uppjagade inbillning framträdde som revolutionärt omstörtande, anropa utlandets hjälp, och full af beundran för den stora Katarina smickrade han sig äfven med den förhoppningen, att hon ej skulle missbruka sitt sålunda vunna insteg. Hur föga välbetänkt och af omständigheterna äfven föga påkalladt han än vid upp- görandet af såväl denna som sina öfriga planer förfarit och hur, om än också icke klart medvetet, opatriotiskt han särskildt i sist- nämnda fall otvifvelaktigt handlat, röja dock det i allmänhet obe- stämda och sväfvande i hans förslag liksom ock den ringa ihärdig- het, han ägnade åt deras fullföljande, den hastighet, hvarmed han åter öfvergaf dem, tydligt nog, att, om några stämplingar från hans sida mot Sveriges regering verkligen bedrifvits, de varit af ett tämligen lösligt och på det hela ofarligt slag. Nu-

mera torde det väl ock kunna anses ådagalagdt, att någon sammansvärjning under Armfelts ledning härvidlag aldrig ägt rum, att i själfva verket hela den s. k. konspirationen inskränkt sig till en mängd föga öfvervägda och föga utförbara flyktiga hugskott och dristiga uppslag, alster af Armfelts sällsynt lifliga inbillningskraft och djupt upprörda sinnesstämning, förslag, som efter att den ena dagen med stor ifver hafva förfäktats skulle den andra förgätas utan att hafva föranledt några egentliga verkställighetsåtgärder. Men i den ängsligt misstänksamma, lättskrämda dåtida svenska regeringens ögon togo desamma förfärande dimensioner och ansågos bevisa tillvaron af en farlig komplott mot såväl regentens lif som rikets nu gällande författning.

På grund af de sålunda gjorda upptäckterna i Armfelts brefväxling blefvo också Ehrenström och fröken Rudenschöld jämte ännu några personer i slutet af år 1793 häktade såsom misstänkta för delaktighet i en sammansvärjning i högförrädiskt syfte. Först i slutet af januari 1794 nådde denna underrättelse Armfelt. Ungefär samtidigt erfor han, att ett svenskt örlogsskepp var på väg till Neapel, och att dess chef erhållit order att arresteras honom såsom delaktig i nämnda förbrytelse. Själf ej medveten om någon skuld i detta afseende, såg han häri blott ett anslag från sina fienders sida att helt och hållet bereda hans undergång, men fann dock nödvändigheten att skyndsamt sätta sin person i säkerhet. I drottning Carolina af Neapel hade han emellertid tidigt lyckats förvärfva en mäktig beskyddarinna, hvars hjälp nu kom honom synnerligen väl till pass. Tack vare hennes inflytande blef svenska regeringens begäran om Armfelts utlämnande afslagen, och hon skaffade denne tills vidare i ett aflägsset bergslott en fristad, där han kunde vara skyddad mot sina fienders försök att med våld bemäktiga sig hans person. Först sedan det svenska fartyget afseglat, återvände Armfelt till Neapel, där han erhöll ett glänsande mottagande. Likväl ansåg han sig ej länge där lämpligen kunna förblifva. Den 16 mars anträdde han därför under lånadt namn och iakttagande af den största försiktighet färden mot norden, där han i Ryssland hoppades vinna en hedrande verksamhet.

Dessa hans förhoppningar blefvo snart besvikna. Kejsarinnan undandrog honom väl icke sitt beskydd men, angelägen som hon nu var att för Europa ådagalägga, att hon var fullkomligt främmande för de anslag, för hvilka Armfelt anklagades, kunde hon icke uppenbart visa denne sin bevågenhet. Hon fann

det därför med sina syften bäst öfverensstämmande, att han tills vidare lefde så tillbakadraget som möjligt, och anvisade honom som uppehållsort den aflägsna och tämligen obetydliga landsortsstaden Kaluga. Hit begaf sig sålunda Armfelt och hade ett halft år senare den trösten att där mottaga sin hustru och sina barn. Ytterligare trenne år tillbragte han nu här, ägnande sig hufvudsakligen åt sin familj, särskildt sin dotters uppfostran, samt åt trägna studier men tillika tagande del i det sällskapslif, staden och orten kunde erbjuda.

Under tiden hade i Sverige offentlig stämning utfärdats å Armfelt att inställa sig inför Svea hofrätt och därjämte ett pris af 3,000 rdr specie blifvit satt på hans hufvud. Rannsakingen angående den s. k. Armsfeltska konspirationen fortgick sedan utan hans hörande och slöt därmed, att han 1794 dömdes att mista lif, ära och gods. Han förklarades härjämte fridlös inom Sveriges landamären och hans namn skulle å skampålen uppspikas.

Vistelsen i Kaluga blef honom emellertid år efter år mer och mer outhärdlig. Sedan Gustaf IV Adolf omsider som fullmyndig konung intagit sin faders tron, syntes det börja ljusna äfven för den stackars förviste, och han greps af det ingalunda oberättigade hoppet, att befrielsens och upprättelsens timma nu ändtligen för honom skulle slå. Hans trofasta, hängifna maka begaf sig också till Sverige för att verka härför. Den unge konungen visade sig dock ingalunda benägen att uppfylla alla Armsfelts stolta anspråk. Tills vidare fick denne alltså nöja sig med, att den i sammanhang med högmålsprocessen gifna befallningen om hans efterspanande återkallades och att han i september 1797 erhöll tillstånd att vistas hvar han ville utom Sveriges gränser. Af kejsar Paul lyckades han därefter, ehuru icke utan svårighet, utverka sig medgifvande att lämna Kaluga och kunde sålunda fritt vid utländska kurorter söka bot för sin hårdt angripna hälsa och bland den lysande societeten i Europas främsta hufvudstäder ersättning för den nödtvungna tillbakadragenhet, han så länge måst iakttaga. Ehuru motgångar och sjuklighet numera dämpat hans glada lefnadsmod, ehuru han äfven synbarligen i ej ringa mån åldrats, var han dock alltjämt samma intagande världsman och rönte, omgifven som han nu äfven var af den politiska martyrglorians skimmer, samma framgångar som förr, hvar helst han visade sig.

Den varmt efterlängtade upprättelsen sysselsatte likvisst under tiden mer än allt annat hans lifliga själ. Den kom ock omsider men endast småningom steg för steg. Början gjordes därmed,

att i februari 1799 hans namn blef borttaget från skampålen. Sedan hans maka kort därefter af konungen utsetts till hofmästarinna för den väntade tronarfvingen, blef i anledning af dennes födelse i slutet af samma år Armfelt äfven delaktig af de kungliga ynnestbevisen. Sålunda erhöll han nu af »gunst och nåd» förskoning från det honom ådömda straffet och »återställdes till namn, adligt stånd och heder». Slutligen i september följande år tillstaddes honom på hans makas förbön och »för att se sin moder och sina barn till godo» att åter vistas i riket.

Den förödmjukande form, hvori detta tillstånd meddelades, grämde Armfelt bittert. Först våren 1801 begagnade han sig också däraf, då han till en början begaf sig till Finland för att än en gång, den sista, se sin åldriga moder. Därifrån for han till Stockholm, där han fann allt mycket förändradt. Vid det fordom så lysande och glada hofvet härskade stelhet och ledsnad, och Gustaf III:s son, påverkad af mot Armfelt fientliga inflytelser, visade sig kall och förbehållsam mot sin fars trofaste vän. Denne insåg också snart, att han icke passade i den nya omgifningen; och efter föga mer än en månads vistelse i hemlandet lämnade han det åter. Konungen, som ej ansåg sig hafva bruk för Armfelt i Sverige, hade emellertid gifvit honom förhoppningar om en diplomatisk anställning i utlandet. Dessa uppfylldes äfven, då han 1802 utsågs till envoyé i Wien.

Så var han då åter anställd i svensk tjänst, men obetydligheten af de göromål, som voro med denna hans nya befattning förenade, tillfredsställde föga hans verksamma själ. Desto mera njöt han i stället af det angenäma sällskapslif Wien erbjöd och intog här som alltid till följd af sina personliga egenskaper en synnerligen bemärkt och gynnad ställning. Men fastän nu vorden diplomat synes han icke på samma gång hafva förvärfvat förmågan att iakttaga nödig diplomatisk försiktighet.

De österrikiska ledande statsmännen, hvilka han ständigt fann klenmodigt falla undan för den fruktansvärde franske herskarens maktspråk, blefvo snart nog föremål för hans harmsna utgjutelser oeh bittra sarkasmer, och dessa vunno helt naturligt ökad styrka, sedan Bonaparte genom hertigens af Enghien gripande och afrättning på det våldsammaste kränkt hela det monarkiska Europa och ännu drypande af detta oskyldiga blod låtit utropa sig till kejsare. Liksom sin konung intogs härvid Armfelt af den djupaste förbittring mot den redan dessförinnan förhatlige »korsikanen» och inför själfva kejsar Frans förde han nu

ett så otygladt språk mot dennes franskvänlige rådgifvare, att österrikiska regeringen fann sig föranlåten uttala sitt missnöje öfver hans uppförande samt någon tid därefter äfven begära hans återkallande. Innan officiell framställning härom ännu skett, anhöll han emellertid själf om sitt entledigande, hvilket äfven af konungen beviljades och detta under uttryck af dennes synnerliga bevågenhet.

Under Gustaf IV Adolfs uppehåll i södra Tyskland 1803 och 1804 hade nämligen Armfelt, som på konungens framställda önskan infunnit sig för att göra monarken sin uppvaktning, lyckats vinna dennes stora vänskap och förtroende och på grund häraf mera än 4 månader kvarhållits i hans närhet. Det gemensamma hatet mot Napoleon förenade dem snart ytterligare. Då konungen kort därefter begynte intaga en mer och mer fientlig hållning mot den mäktige mannen, var det därför också själfklart, att han för den förestående kampen skulle taga Armfelts tjänster i anspråk. Denne förordnades sålunda nu att under generalguvernören vara högste militärbefälhafvare i Pommern, en befattning, som äfven syntes böra blifva af en viss betydelse, sedan det länge planerade kriget omsider i slutet af 1805 utbrutit. Men Gustaf IV Adolfs hufvudlösa ledning af krigsrörelserna tjänade endast att ådraga desamma ringaktning och åtlöje. Sedan konungen emellertid i september 1806 återvändt till Sverige, och fransmännen efter att vid Jena hafva slagit den preussiska krigsmakten och vid Pultusk den ryska, började vända en del af sina krafter mot det hittills föga beaktade Sverige, blef det allvar i leken. Stralsund inneslöts af en öfverlägsen fransk styrka i början af 1807 men försvarades tappert af Armfelt och generalguvernören H. H. v. Essen. Sedan förstärkningar omsider i mars ankommit, lyckades Armfelt, ehuru med svårighet, förmå Essen till en gemensamt företagen offensiv rörelse mot den numera försvagade franska styrkan. Den kröntes med fullständig framgång, och fransmännen fördrefvos ur Pommern. För den förtjänst Armfelt vid detta företag inlagt belönades han med generalsvärdigheten. Fienden återkom emellertid snart i förstärkt antal och efter ett kraftigt motstånd, hvarvid Armfelt själf blef sårad, måste han vika för öfvermakten. Harmsen öfver att härvidlag ej hafva blifvit behörigt understödd, missmodig och sjuk nedlade han i maj 1807 sitt befäl.

Vintern 1807—1808 tillbragte han i Stockholm i stilla tillbakadragenhet. Då emellertid Ryssland och Danmark i början

af sistnämnda år på en gång angrepo Sverige, fann man sig ej längre kunna undvara den hjältemodige krigarens svärd. Konungen erbjöd honom till en början öfverbefälet i Finland. Klart inseende ansvaret och vådorna af detta värf begärde han betänketid. Inom kort ändrade dock monarken mening, och Armfelt fick i stället befälet öfver den s. k. västra arméen, som skulle operera mot och så snart som möjligt eröfra Norge. Han ryckte äfven in i detta land och lyckades nästan omedelbart genom ett raskt anfall bemäktiga sig förskansningen vid Lier, ett af Kongsvingers fästnings utanverk. Hans nästan fullständiga brist på artilleri hindrade honom emellertid att mot sagda fästning fullfölja sin framgång. Densamma åtföljdes äfven snart af betydande motgångar för hans underbefälhafvare. Härens bristfälliga utrustning och konungens egensinniga, okloka inblandning i ledningen, som störande inverkade på krigsrörelserna, bidrogo härjämte i hög grad att försvåra allt vidare framträngande. I slutet af maj fann Gustaf emellertid för godt besluta, att hufvudanfallet hädanefter borde riktas mot Seland, hvadan Armfelt erhöll befallning att inställa inryckandet i Norge och i stället intaga en säker defensiv ställning. Den 15 därpå följande augusti skildes han alldeles från befälet och ålades att begifva sig till sin egendom för att där afvakta konungens befallningar.

Han befann sig nu i uppenbar onåd, orsakad dels däraf, att han ej enligt Gustaf Adolfs tillkännagifna önskan förmått eröfra Norge, dels af den hänsynslösa frispråkighet, hvarmed han sin vana trogen i ymnigt mått gifvit luft åt sin förtrytelse öfver krigets högsta ledning. Han slog sig nu ned på Nynäs i Södertörn, följande därifrån under den närmaste tiden med alltjämt vaket intresse världshändelsernas gång, för visso djupt bekymrad för sitt fosterlands öde men ingalunda modlös utan ifrigt sysselsatt med planer för dess räddning. Sålunda uppgjorde han nu ett förslag att med bistånd af en engelsk flotta genom öfverrumpling intaga Petersburg, där sedan en fördelaktig fred med lätthet borde kunna vinnas. Förslaget föranledde emellertid icke någon åtgärd.

Kringhvärfdt af fiender och enväldigt behärskadt af en själf-rådig, halsstarrig, halft vanvettig konung, som efter att hafva kastat stridshandsken mot Europas väldigaste härskare förlamade hvarje försök till försvar mot den fruktansvärda öfvermakten genom sin hufvudlösa ledning, befann sig Sverige vid denna tid i ett hart när förtvifladt läge. För hvarje klarsynt patriot blef det under sådana förhållanden dag för dag alltmer uppenbart, att en verklig räddning

endast kunde vinnas genom den förtryckte monarkens skiljande från regeringen. Äfven Gustaf III:s närmaste vän, som lofvat sin döende herre att troget tjäna, att aldrig öfvergifva hans son, måste om ock med stor motvilja nu göra sitt val mellan konung och fosterland, måste för att bevara det senare från undergång besluta sig för att låta den förre falla. Men han gick än längre, ända därhän att åtaga sig den främsta rollen vid den härför nödvändiga stats-hvälfningen.

Några unga män, de flesta officerare, hade, eldade af fosterländsk harm och offervillighet, beslutit att under en af konungens dagliga resor mellan Stockholm och Haga med våld söka bemäktiga sig hans person, skyndsamt föra honom till Vaxholms fästning samt därefter genomdrifva hans afsättning. Det ansågs emellertid nödvändigt, att ett af arméen känt namn sattes i spetsen för företaget och därigenom betryggade dess framgång. Anförarskapet erbjöds i följd häraf åt Armfelt, som äfven förklarade sig villig att åtaga sig det farliga uppdraget. Å utsatt dag den 8 februari 1809 begaf han sig också till Stockholm men hade under resan det missödet, att hans släde stälpte och att han illa slog hufvudet mot en trädstam. Utan att häraf låta afskräcka sig förband han emellertid sin blodiga panna och fortsatte färden men möttes snart af en af de sammansvurne till häst, som försiktigt närmade sig hans släde, och tillhviskade honom att skyndsamt vända, emedan företaget inställts.

I afgörandets stund hade nämligen modet svikit de unga konspiratörerna, och för en tid syntes det nu ej mer vara fråga om några våldsamma steg mot konungens person. Måhända var ej heller tiden för en revolution ännu mogen. Att emellertid något snart måste göras för att söka hejda monarken i hans landsfördärflika framfart, kunde ej undgå mera upplysta medborgares uppmärksamhet. Också se vi kort därefter Armfelt deltaga i en sammankomst af äldre ämbetsmän samt därvid jämväl frambära ett förslag i sådant syfte. Enligt detsamma borde cheferna för hufvudstadens centrala ämbetsverk gemensamt göra konungen kraftiga föreställningar och, om dessa lämnades utan afseende, samtliga inlämna sina afskedsansökningar. Ett sådant steg vore efter hans uppfattning konstitutionellt, lagligt, vördnadsfullt och borde hafva åsyftad verkan. Hans förslag blef visserligen ej motsagdt men ledde ej heller till något beslutsfattande.

Sedan statshvälfningen omsider utan Armfelts biträde ägt rum, dröjde det icke länge, innan äfven hans medverkan togs i anspråk af den nya regeringen. Han blef sålunda ånyo chef för västra arméen. I denna egenskap fick han emellertid näppeligen befatta sig med några krigsrörelser men så mycket mera med politiska underhandlingar. Att i en förening med Norge söka en ersättning för Finlands förlust och att vinna detta mål genom den i Norge ytterst populäre prins Kristian August af Augustenburs val till svensk tronföljare, var en af den nya svenska politikens ledande tankar. Det gällde nu för Armfelt att arbeta för dess förverkligande, och han synes äfven till en början med mycken ifver hafva ägnat sig åt detta värf samt skyndat att inleda förbindelser med prinsen. Då emellertid denne jämväl var befälhafvare för norska hären, gällde det först och främst under nu rådande brydsamma politiska förhållanden att med klokt framhållande af ifrågavarande lysande utsikter söka förmå honom att så vidt möjligt afhålla sig från alla angrepp mot Sverige. I detta afseende kröntes också underhandlingarne med fullständig framgång. Den redan vid Armfelts öfvertagande af befälet faktiskt bestående vapenhvilan förblef orubbad.

För en tid hade sålunda Armfelt, gustavianen par préférence, synts svika sina legitimistiska traditioner och, mäktigt påverkad af det bekymmersamma politiska läget samt i förhoppning att sålunda varaktigt befästa Sveriges framtida trygghet, förenat sig med dem, som efter Carl XIII:s död önskade öfverflytta kronan på en ny dynasti. Det dröjde dock icke länge, innan de gustavianska sympatierna åter vunno herraväldet i hans rörliga sinne, och då vid 1809 års riksdag ett icke obetydligt parti visade benägenhet att till tronföljare utse den afsatte konungens son, trädde han snart i förbindelse med detsamma. Såväl på grund häraf som af mera personliga skäl begynte från denna tid förhållandet mellan Armfelt och de s. k. 1809 års män, särskildt Georg Adlersparre, att blifva mer och mer fientligt. Å ömse sidor började man snart starkt misstänka hvarandra för allehanda intriger och våldsamma anslag. Befälet öfver västra arméen, som Armfelt, vid tronskiftet upphöjd till en af rikets herrar äfvensom till president i krigskollegium, vid mottagandet af sistnämnda ämbete förbehållit sig att härjämte bibehålla, gjorde honom under sådana förhållanden till en synnerligt farlig man i motståndarnes ögon. Att beröfva honom detsamma, blef därför nu deras mål. Genom oförsiktighet i tal och uppförande gaf han dem äfven vapen i

händerna, och det blef dem sålunda icke svårt att hos konungen och hans rådgifvare göra honom misstänkt för gustavianska och kontrarevolutionära stämplingar. Deras bemödanden kröntes snart med fullständig framgång. I början af september 1809 blef Armfelt skild från sitt befäl. I sin lifliga förtrytelse begärde han nu afsked jämväl från sina öfriga befattningar men förmåddes dock af den gamle konungen att ännu någon tid kvarstå i desamma. Men den förföljelse, för hvilken han sålunda fallit offer, bidrog helt naturligt att ytterligare vidga klyftan emellan honom och hans vedersakare, att allt närmare förbinda honom med det gustavianska partiet och att sålunda än mer blottställa honom för de nu maktägandes ovilja och förföljelser.

Emellertid hade prinsen af Augustenburg blifvit korad till svensk tronföljare. Då denna furste var ogift, trodde sig gustavianerna ännu icke behöfva uppgifva alla sina förhoppningar. Det syntes dem icke osannolikt, att han skulle kunna förmås att genom adoption af den unge prins Gustaf åt det gamla konungahuset bevara Sveriges krona. Armfelt gjorde sig särskildt till talk för denna förväntan och tillsände den nyvalde kronprinsen en anonym skrifvelse, i hvilken han varmt besvor honom att genom ett dylikt steg »för sekler befästa Sveriges sällhet och lugn». Carl Augusts kort därpå timade död afklippte plötsligt alla planer i denna riktning. Valet af en af revolutionens söner, en af den förhatlige Napoleons marskalkar till hans efterträdare kunde ej annat än djupt uppröra Armfelts legitimistiska känslor, och han skyndade att ånyo begära sitt entledigande ur Sveriges tjänst, hvilket äfven den 11 oktober 1810 beviljades.

Det var nu Armfelts mening att blifva finsk undersäte. Endast som sådan kunde han också fortfarande besitta det i Finland belägna, efter faderns död honom tillfallna fideikommisset Åminne, och förhållandena i Sverige syntes honom numera out hårdliga. Han ingaf alltså till ryske kejsaren en ansökan i sagda syfte, hvilken på det mest smickrande sätt bifölls. Överflyttningen till Finland uppsköts likväl till våren 1811. Under vintern förblef Armfelt i Sverige. Han erhöll sålunda tillfälle att göra bekantskap med kronprins Carl Johan, hvilken från första stund helt och hållet intog honom och som själf gärna synes hafva underhållit sig med den spirituelle gustavianen, ja fattat ett visst tycke för honom. Frukten för Armfelts växande ynnest, som syntes kunna innebära en fara för 1809 års verk, dref nu dettas upphofsmän att med all makt söka blifva honom kvitt.

Af hans allmänt kända gustavianska sympatier såväl som af den hänsynslösa öppenhet, hvarmed han i tal och skrift så häftigt och ihärdigt angripit det nya statsskicket och dess ledande män, begagnade man sig nu för att för den af naturen misstänksamme Carl Johan framställa honom som en för kronprinsen och hans dynasti farlig person. Sedan man äfven lyckats öfverkomma och inför regeringens ögon lägga en kort efter Carl Augusts död af annan man författad men af Armfelt öfversedd och egenhändigt rättad politisk uppsats, hvari önsknings om den gamla dynastiens återkallande oförtäckt uttalades och jämväl möjligheten af ett inbördes krig antyddes, ansågs omsider måttet rågad, och nu bröt stormen lös. Kronprinsen, som under konungens sjukdom var regent, befälde Armfelt att genast lämna riket. Befallningen, såsom enskildt gifven, ägde i själfva verket ingen laglig giltighet, och den stolte, oförfäraden mannen var till en början besluten att trotsa densamma. Hänsyn till hans familj förmådde honom dock att gifva efter. Sedan han hos ryske ministern aflagt trohetsed till kejsar Alexander, lämnade han med bitterhet i hjärtat sitt gamla fädernesland den 1 april 1811.

I Finland blef han med mycken utmärkelse mottagen. Stora förhoppningar fästes genast vid honom såsom den där syntes mer än någon annan ägnad att hos Finlands nye suverän bevaka och befrämja dess intressen. Det dröjde också ej heller länge, innan han erhöill kallelse att inställa sig hos kejsar Alexander, som genast lifligt anslogs af hans snillrika, fängslande personlighet, på samma gång Armfelt själf greps af beundran för sin ädle, upplyste härskare. Att ett samarbete dem emellan under sådana förhållanden skulle blifva både lätt och angenämt, kan ej väcka undran. »Ett himmelrike» har han också själf kallat detsamma. I sin egenskap af ordförande i den nu i Petersburg inrättade kommittén för finska ärenden blef han från denna tid kejsarens främste rådgifvare i hithörande frågor, hans främste medhjälpare i arbetet såväl för tryggheten af Finlands själfständighet som för dess andliga och materiella förkofran. Hans hastigt tillväxande, till en tid synnerligen stora inflytande hos Alexander inskränkte sig emellertid icke härtill. I såväl Rysslands inre styrelse som i den stora europeiska politiken tog han äfven en betydelsefull del, och alltjämt samme obeveklige motståndare till Napoleon och hans maktlystna sträfvanden som fordom, gjorde han allt för att stärka Rysslands själfhärskare i dennes nu framträdande benägenhet att skaka af det förhatliga franska oket.

Han författade i detta syfte en vidlyftig »mémoire politique et militaire», hvori han jämväl utkastade planen för ett blifvande fälttåg, därvid i hufvudsak tillstyrkande samma defensiva strids-sätt, som ej långt därefter skulle medföra så märkliga framgångar och för alltid göra slut på det napoleonska världsherraväldet. I öfverensstämmelse härmed verkade han äfven kraftigt för ett närmande emellan Sverige och Ryssland och för tillkomsten af den förbundstraktat, som 1812 afslöts emellan dessa båda stater och som tillförsäkrade hans gamla fädernesland besittningen af Norge. Sedan brytningen med Frankrike omsider ägt rum, följde han äfven sin monark i striden och tog som en af dennes talrika militära rådgifvare del i fälttågets tidigare skede. Hans ställning vid arméen syntes honom dock i längden föga behaglig, hvartill äfven kom att han kände sig långt ifrån tillfredsställd med det sätt, hvarpå kriget från rysk sida fördes. Med kejsarens tillstånd återvände han därför till Petersburg och till ledningen af de finska angelägenheterna. Han var emellertid sedermera närvarande vid det bekanta mötet i Åbo och tjänstgjorde äfven under en del af åren 1812 och 1813 som t. f. generalguvernör i Finland. Som ett vedermäle af kejsarens fortfarande bevågenhet erhöll han förstämnda år finsk greflig värdighet.

I november 1813 angreps Armfelt af den sjukdom, som efter 9 månaders plågor skulle göra ett slut på hans växlingsrika lif. Ännu i det sista förblef han trots sina lidanden liflig och verksam, alltjämt med vaket intresse omfattande såväl de finska som de allmän-europeiska angelägenheterna, särskildt striden mot den alltid lika lidelsefullt hatade »korsikanen», hvars efterlängtnade fall han också till sist fick skåda. Sålunda nåddes han af döden i sin villa i Tsarskoe-Selo den 19 augusti 1814 efter att endast hafva hunnit en ålder af något öfver 57 år.

Få framstående män från detta på märkliga personligheter så rika tidevarf hafva väl blifvit till den grad olika bedömda som Gustaf Mauritz Armfelt. Å ena sidan högeligen prisad och lifligt beundrad både som snillrik statsman, ridderlig hjälte och den älskvärdaste af människor, har han å den andra blifvit fränkänd snart sagdt alla högre och ädlare egenskaper och framställd som en utan förtjänst framdragen öfvermodig och själfsväldig favorit, som en äregirig, egennyttig och opålitlig ränksmidare, som den lättsinnigaste, öfverdådigaste och mest slösaktige af sin tids rouéer, som en man utan grundsatser, utan allvar och utan

moral. Denna stora skiljaktighet i uppfattningen af Armfelts väsen låter sig dock utan svårighet förklara. Ty detta synes i sanning hafva varit lika skiftande som hans lefnad. Än godhjärtad, förbindlig, tjänstaktig, sprittande glad, lekande kvick och oemotståndligt intagande, än åter lidelsefullt häftig, högdragen, retsam, cynisk, bittert elak, skonlöst sarkastisk; än den trognaste vän, den bästa, den angenämaste kamrat och förman, den ömmaste, mest hängifne son, make och fader, än åter en utpräglad Don Juans-typ, en lättfärdig vällusting, en för sina nöjen allt uppoffrande egoist; än en storslagen statsman, som med skarp, klar och fjärrskådande blick omfattar den politiska horisonten, än åter en äfventyrlig förslagsmakare, en lättsinnig intrigör, som tanklöst leker med sitt och sina vänners lif liksom ock med sitt fosterlands välfärd, har han otvifvelaktigt i ovanligt hög grad varit en de skarpa motsatsernas man. Men i trots af dessa täta förändringar, dessa tallösa växlingar i hans sinnesriktning och handlingssätt, hvilka i hög grad försvåra ett rätt bedömande af hans karaktär, återfinner man dock hos honom vissa bestämda drag, vissa i det hela orubbliga egenskaper. Troheten mot Gustaf III och hans minne var honom alltid helig, och den politiska visdom han i denne konungs skola inhämtat förblef under alla skiftande öden hans säkra ledstjärna. Sälunda kvarstod han till sin död som en hängifven och oförfärad kämpe för det af tidens stormar hotade monarkiska samhället, för den »ancien régime», som hans beundrade konung i det sista sträfvat att värna, och som en oblidkelig motståndare till såväl de revolutionära idéerna som till alla dem, hvilka i mera eller mindre mån gjorde sig till deras vapen-dragare. Liksom Gustaf III:s statskonst varit genomgående fosterländsk, förblef också Armfelt trots alla sina förvillelser städse i själ och hjärta varm patriot, om han ock understundom i sin lågande förbittring mot dem, hvilka syntes honom vilja i Sverige ödelägga hans konungs verk, kunde drömma om anlitande af utländsk hjälp till dessa mäns störtande, och om också mot slutet af hans bana denna hans fosterlandskärlek hufvudsakligen kom att omfatta den aflägsna landsdel, där hans vagga stått. Karakteristiska egenskaper för Armfelt förblefvo ock ständigt det eldiga och oförvägna mod, hvarmed han ej blott på slagfältet utan ock i kampen för idéer och politiska syften mötte sina motståndare, den frimodiga öppenhet och skoningslösa skarpa, hvarmed han i tal som skrift aldrig skydde att utan minsta betänklighet eller förbehåll yppa sitt hjärtas mening om såväl personer som till-

dragelser; den lättsinniga bekymmerslöshet och utmanande oförsiktighet, hvarigenom han gång på gång blottställde såväl sig själf som sina vänner för de svåraste faror och olägenheter, den lifliga inbillningskraft och outtömliga uppfinningsrikedom, som utan uppehåll hos honom födde ständigt nya, hvarandra jagande idéer och uppslag; det med brinnande äregirighet och stark maktlystnad men tillika orolig ombytlighet förbundna rastlösa verksamhetsbegär, som städse dref honom att söka intaga en af de främsta platserna i ledningen af de allmänna angelägenheterna; den med blixtrande kvickhet, rik intelligens och det mest odlade umgängesvett parade älskvärdhet, som, när han ville, eröfrade snart sagdt alla, hvilka kommo inom trollkretsen af hans tjuningskraft; och först och sist det manligt käck, stolt ridderliga, öfverdådigt dristiga sinnelag, som, förenadt med godhjärtad sorglöshet och brusande lefnadsmod mer än något annat bidragit att göra denne Nordens Alkibiades till en af de populäraste gestalterna i tidens historia, till en af de mest glänsande och mest karakteristiska representanterna för det gustavianska tidehvarvet.

Medan han ännu befann sig på sin lyckas middagshöjd, hade han 1785 ingått äktenskap med hoffröken Hedvig De la Gardie, som sedan under motgångens dagar med osviklig trohet och hängifvenhet stod vid sin makes sida, modigt delande med honom farorna, kraftigt stödjande honom i pröfningarna, kärleksfullt förlåtande honom hans förvillelser. Med henne hade han en dotter och fem söner, af hvilka två dock dogo i späd ålder. En af sönerna blef finsk generallöjtnant och senator, en annan fick som minister-statssekreterare för Finland fullfölja sin faders förnämsta verk.

Tessiniana i Kungl. Preussiska Husarkivet.

Medd. af Fritz Arnheim.

Den 22 september (nya stilen) 1744, några få veckor efter sin ankomst till Sverige, underrättade den unga kronprinsessan Lovisa Ulrika sin moder, preussiska änkedrottningen Sophia Dorothea, att hon hade för afsikt att med nästa post tillsända henne ett par skämtsamma småpjeser, hvilka grefve Carl Gustaf Tessin nyligen hade författat, på det att kronprinsessan och hennes svit icke skulle ha det alltför tråkigt under den långvariga resan från Berlin till Drottningholm. »Säkerligen», heter det i hennes bref, »torde de komma att roa min käraaste mamma; ty allt hvad som flyter ur hans penna, är ypperligt».

Det var för en ung och liflig kvinna som Lovisa Ulrika för visso ingen frestande uppgift, att sitta hela timmar å rad stilla vid sitt skrifbord för att afskrifva en utaf grefve Tessins »badineries», och det dröjde därför några dagar till dess hon hade slutfört detta sitt arbete. Småskrattande påminde hon sig då, under det hon jämförde kopian med originalet, ännu en gång den tokroliga domstolsscenen, som den 25 augusti i hennes närvaro hade uppförts på Strömsholms slott. Men plötsligen blef hon fundersam. Gick det väl an att sända kopian till modern, utan att på samma gång upplysa henne om hela situationen och om de i texten befintliga hänsyftningarna till olika lustiga äfventyr, som man under själfva resan hade upplefvat? Nej! Det måste ovillkorligen bifogas förklarande noter, ty annars blefve ju hela pjesen för kära mamma rentaf obegriplig.

Den 28 september afsände svenska kronprinsessan den första, prydligt skrifna kopian till Berlin. »Jag har», yttrar hon samma dag i ett bref till modern, »bifogat anmärkningar, för att min käraaste mamma må blifva bättre informerad om allt. Jag vet visserligen icke riktigt, om innehållet kommer att roa Eder lika mycket som det har lyckats att divertera oss. Egentligen borde

man ha sett med egna ögon grefve Tessins allvarliga min samt arrangemang~~en~~ i rummet, där seansen hölls. Grefve Tessin satt i en stor fåtölj, prinsen [Adolf Fredrik] till höger, jag till vänster. De fyra kvinnliga anklagade suto på bänken som arma synderskor, och bakom dem stodo tre exekutionsbetjänter: grefve Liewen, Sparre och Taube. Fersen skref upp talet, som hölls af grefve Tessin. Allt detta såg så tokroligt ut, att man omöjligen kunde afhålla sig från att skratta. Det finns några andra pjäser af samma slag kvar och jag vill försöka att afskrifva dem så småningom för att sända en af dem med hvarje post till min käraste mamma».

Gamla änkedrottningen synes ha funnit mycken smak i Tessins lilla pjäs. Hjärtligt tackade hon dottern för att denna gjort sig så mycket besvär samt till och med lofvat att inom kort göra henne bekant med andra af grefvens litterära alster. Lovisa Ulrika torde ha känt sig litet generad, då hon fick mottaga detta bref. Hon hade dock under de sista veckorna haft så ondt om tid, att hon ej alls befattat sig med kopieringen! Det gällde således för henne att återigen sätta sig till skrifbordet, så framt hon ville stå vid sitt löfte. Den 3 november informerade hon sin moder om att hon höll på att kopiera en annan utaf grefve Tessins litterära produkter, nämligen ett »narrdiplom (brevet de la calotte) för fröken Sparre». »Jag vet icke», säger hon bl. annat, »om jag hinner därmed till dagens post. I alla fall måste jag dock bönfälla, att min käraste mamma icke förevisar det för någon. Ty sådant skulle kunna förorsaka honom [Tessin] olägenheter, enär där omnämnas såväl berlinare som personer från detta land. Jag har bifogat noter, för att min kära mamma skall få reda på vissa omständigheter, hvilka annars mista hela sin charme».

Äfven denna lilla humoristiska bagatell synes ha vunnit lifligt erkännande vid preussiska hofvet ¹.

Som bekant är, hafva Lovisa Ulrikas bref till Sophia Dorothea gått ganska märkliga öden till mötes. De öfverfördes nämligen efter moderns död till Sverige och spriddes där senare åt olika

¹ Den 8 jan. 1745 afsände Lovisa Ulrika till Berlin några af grefve Tessins pjäser på vers, i förhoppning att modern skulle finna i dessa lika mycket behag som i de tidigare insända badineries, hvilka ju hade lyckats vinna moderns »approbation». — Lovisa Ulrikas samtliga här citerade bref till Sophia Dorothea förvaras på Eriksbergs slott. Jag begagnar detta tillfälle att till Öfverstekammarjunkaren Friherre Carl Carlson Bonde uttala min vördsammaste tacksamhet för att han ställt dessa bref till mitt förfogande.

håll, så att de f. n. förvaras dels i riksarkivet i Stockholm, dels i Uppsala universitetsbibliotek, dels på Eriksbergs slott¹. De i det föregående omnämnda båda kopiorna hafva däremot, besynnerligt nog, icke sökt sig väg till Norden utan finnas i Kungl. Preussiska Husarkivet i Charlottenburg bland Lovisa Ulrikas bref till systern, prinsessan Amalia. Antagligen var den sistnämnda så förtjust i greffe Tessins kvickheter, att modern gifvit henne kopiorna till skänks.

Hvad tiden för originalens affattande beträffar, så skönjes det af en not af kronprinsessans egen hand, att narrdiplomet upplästes af greffen ombord på skeppet »Ulrika» kort efter hennes och hennes svits embarkering, d. v. s. den 6 eller 7 augusti. Domstolsscenen åter uppfördes, enligt författarens egen uppgift, den 25 augusti på Strömsholms slott.

De båda i Kungl. Preussiska Husarkivet förvarade kopiorna meddelas här ordagrant i kronologisk följd. Lovisa Ulrikas stafningssätt har af mig moderniserats enligt de längesedan bepröfvade principer, som efterföljts af Kungl. Preussiska »Akademie der Wissenschaften» i dess mönstergilla publikationer »Euvres de Frédéric le Grand» (30 bd., Berlin 1846—56) samt »Politische Korrespondenz Friedrichs des Grossen» (30 bd., Berlin 1879—1905). För öfrigt skulle i föreliggande fall en ortografisk noggrannhet vara rent utaf en ohöflighet mot denna tidskrifts läsare. Ortografien är nämligen så afskyvärd, att det ganska ofta beror af en slump, om man lyckas gissa sig till den rätta meningen.

För bättre öfversikt skull hafva Lovisa Ulrikas noter, i motsats till mina egna anmärkningar, kursiverats.

Bil. I.

Nous, Saint Martin, par la grâce de Momus général du régiment nombreux de la calotte², salut, joie et folie à Nos loyaux calotins!

Il est notoire, par combien de soins et de recherches Nous avons à cœur de tenir le vieux corps que Nous commandons, complet et

¹ Ett på två band beräknadt urval af dessa bref samt af Lovisa Ulrikas skrivelser till syskonen prins August Wilhelm (biblioteket i Stockholm), konung Fredrik den Store och prinsessa Amalia (Kungl. Preuss. Husarkiv) kommer jag att offentliggöra uti publikationen »Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hauses Hohenzollern, herausgegeben von Ernst Berner» (Berlin, Alexander Dunckers förlag).

² Le régiment de la calotte (jfr Nordisk Familjebok, art. Kalottister) var ett humoristiskt sällskap, som i början af 18:e seklet stiftades i Paris. Satiriska kallel-

en ordre. À telle fin Nous n'épargnons ni dépenses ni fatigues, soit à payer, soit à ouïr le rapport des gens à portée à s'informer des mœurs et des coutumes des personnes le plus singulièrement renommées.

Ce serait à Nous et à tout le régiment d'un grand secours, si ceux qui aspirent à la gloire d'y être enrôlés, voulussent se mettre à courir le monde. Leurs hauts faits et gestes en seraient plus universellement connus, leur[s] mérite[s] plus généralement applaudi[s] et la caisse mieux en état de fournir aux extraordinaires qui surviennent journellement. Mais plus cette attention est rare parmi les aspirants, plus la Nôtre doit-elle être grande à éterniser la mémoire de ceux et de celles qui promènent leurs tics et leurs cervelles délicates par les divers pays du monde de Notre dépendance.

Or, ayant appris que dame Charlotte, baronne de Sparre¹, a non seulement cet esprit ambulant, mais aussi toutes les autres qualités indispensablement requises pour orner Notre illustre corps —, en établissant sa propre fortune, Nous n'avons pas balancé, de l'avis de Notre conseil, de récompenser et d'animer, en autant qu'il dépend de Nous, des talents si peu connus.

À ces causes, ayant mûrement considéré son goût qui va jusqu' à un généreux mépris pour les dîners² (à moins que ce ne soit chez quelques milords³ de ses amis), et Nous ayant fait rapporter sa profonde science dans l'art de cultiver une terre aussi difficile à gouverner au gré du possesseur que c'est la tête d'une femme, Nous eussions désiré, ainsi que Nous le désirerions encore, de l'élever au poste le plus éminent.

Mais comme malheureusement l'esprit, par une prévention ridicule, ne saurait ajouter à la taille et que d'ailleurs les usages militaires ne permettent guère que les nains ou les naines soient admis ou admises dans le régiment — ainsi Notre embarras a été grand sur les expédients

ser att vara medlemmar i detta sällskap utfärdades till personer, som gjort sig kända för någon dumhet, dårskap eller besynnerlighet, något snedsprång eller någon afvikelse från konvensansen inom sällskapslifvet eller litteraturen. Ledamotskapet delgafs medelst diplom, som medgaf den nyintagne rätt att bära en kalott, för att skydda sitt klena hufvud mot yttre inflytelser. — Förmodligen har Tessin inskrifvits vid detta sällskap, då han såsom svensk ambassadör vistades i Paris (1739—42).

¹ Friherrinna Charlotta Fredrika Sparre (1719—95) var nièce till herrskapet Tessin, till hvilket hon stod i dubbelt släktskapsförhållande. Hon beledsagade greffen och hans hustru under deras resor till Paris och Berlin och väckte på båda ställena genom sin skönhet och glädtighet allmän beundran. Vid hofvet i Versailles kallade man henne »den charmanta rosen». I Berlin åter blef prins August Wilhelm, Lovisa Ulrikas bror och stamfader till den i Preussen-Tyskland regerande grenen af Hohenzollernhuset, dödligt kär i »lilla fröken» Sparre. 1748 gifte hon sig med kammarherren, sedermera öfverhofjägmästaren greve Carl Reinhold v. Fersen (1716—86) och blef moder till de i Gustaf III:s tid namnkunniga »gratierna» Ulrika Eleonora (v. Höpken) och Kristina Augusta (Löwenhielm). Hon måste ha varit mycket liten till växt.

² Mademoiselle Spar[re] préférait quelquefois le sommeil aux dîners et était la plupart du temps dans sa chambre. Lov. Ulrikas anm.

³ Cette aventure qui lui arriva à Berlin, quand on lui fit accroire que milord Hinfort l'avait prié à dîner. Lov. Ulrikas anm. — Lord Hyndford var 1744 engelsk envoyé vid preussiska hofvet.

les plus propres pour satisfaire à son ambition et à Nos désirs. Notre propre gloire était sur le point d'en souffrir, ce qui arriverait indubitablement si le mérite restait sans récompense et l'émulation serait suffoquée [et] s'il n'y avait que des sujets d'une certaine taille qui puissent aspirer aux emplois et aux émoluments qui y sont attachés.

Nous étions réduit à cette fâcheuse extrémité, lorsque par bonheur Nous Nous sommes ressouvenu que, quand même la charge de quartier-maître général ne vaquerait pas, elle ne saurait être trop multipliée pour les aises et commodités d'un corps aussi considérable que le Nôtre.

C'est donc, en vertu des présentes lettres, que Nous l'élevons à cette dignité, laquelle — outre les devoirs de veiller en général sur les pompons, le moutonnage, les mouches et autres atours qui rendent, par leur juste emplacement, Notre régiment aussi agréable à la vue qu'il l'est à l'ouïe — l'oblige au soin particulier d'employer tous les ans régulièrement le 17 de juillet à orner les environs de la cervelle alambiquée de la demoiselle de Monbail², en mémoire des soins que ladite demoiselle a prise, d'embellir ses appas le jour du mariage d'une princesse, qui doit une partie de ses perfections au ridicule que son exemple lui a fait connaître.

Et afin que Notre preux et féal quartier-maître général, dame Charlotte, baronne de Sparre, ait de quoi subvenir aux frais immenses, auxquels l'achat de tant de milliers de pompons et sa propre parure l'obligent, Nous lui assignons — soit bon ou mal an — trois mille phrases galantes, glanées et recueillies sur les harangues faites à Greiffswalt³, six mille écus sur les serments des matelots⁴ qui sont au port, et autant sur les brouillards de la mer Baltique, vingt-cinq mille florins sur la politesse et le savoir-vivre d'un amiral⁵, cinq mille faux-pas des gouverneurs des provinces⁶, deux mille quatre cent succatoires (?) de madame de Kameke⁷, huit cent révérences de l'amant⁷ de Mademoiselle la très belle, cinquante mille écus sur les plaisirs de la ville de Stral-

² Fröken Marthe du Maz de Montbail (död 1752), f. d. hofmästarinna hos Lovisa Ulrika. Den 17 juli hade vigseln genom ombud blifvit förrättad i Berlin. Bilägret firades på Drottningholms slott den 29 aug. 1744.

³ *Petite ville où j'ai passé et entendu de fort mauvaises harangues.* Lov. Ulrikas anm. — I en skrifvelse till Fredrik den Store, dat. Stralsund 31 juli 1744, berättar hon att representanten för Greiffswalds konsistorium hade komplimenterat henne med ett »ganska komiskt tal». Han hade nämligen tillönskat henne mycken lycka till »inflyttandet i samt afflyttandet från riket»!

⁴ *Cette pièce a été faite en mer.* Lov. Ulrikas anm.

⁵ *Le comte Taube, le plus brutal du monde.* Lov. Ulrikas anm. — Öfveramiralen och riksrådet greve Edvard Didrik T. (1681—1751), fader till konung Fredrik I:s älskarinna, kommanderade eskadern, på hvilken kronprinsessan hemfördes till Sverige. I ett bref till Fredrik den Store, dat. Stralsund 4 aug. 1744, betecknar hon amiralen såsom en »brutal» person, som var »i saknad af all esprit samt mycket intagen af sina egna idéer».

⁶ *Le comte Meierfelt, gouverneur de Stralsund. Il fut cause que je restais toute la nuit sans pouvoir me coucher, ayant manqué de chevaux.* Lov. Ulrikas anm. — Generalguvernören öfver Svenska Pommern, greve Joh. Aug. Meierfelt (1664—1749).

⁷ Fru v. Kameke, öfverhofmästarinna hos Sophia Dorothea.

⁷ *C'était un marchand de Stralsund.* Lov. Ulrikas anm.

sund¹, neuf mille deux cent distractions de monsieur Frissendorph² et enfin vingt-cinq mille écus sur le produit de la gaze de monsieur Morian³.

Lui donnons en outre pleine puissance et faculté de porter sur son chef moutonné: triple calotte de plomb, grelot à son choix, rats en bandoulière, têtes de coq en sautoir, fusées volantes, cassolettes, papillons, aîles de moulin et marottes à double face. Lui faisons défense très expresse de toucher aux têtes de celles qui n'ont besoin d'aucun des ornements frivoles de son département, mais lui donnons puissance plénière d'employer toute l'étendue de son art autour du tignon léché de madame de Schli[e]ben.⁴

Donné l'année que Vénus fit serment de ne plus paraître sur l'onde, depuis qu'on y a vu briller les appas de la déesse à laquelle elle cède moitié gré moitié force l'empire de l'univers. L'an depuis le grand chant des coqs.

Signé: *St. Martin.*

Bil. II.

Après que les juges furent placés — les quatre crimelles assises sur la sellette et la Spa[r]re, dite la Naine, accusée, par-dessus le procès-verbal, de contumace et de ris immodérés — le rapporteur ouvrit la séance par l'exposé suivant:

Messeigneurs et Messieurs du parlement de Strömsholm!

Je pense qu'il serait inutile d'établir que le maintien de l'ordre et des lois fait la sûreté d'un État. Lorsqu'une bouche sacrée dicte ses volontés, les tribunaux ordonnés à cette fin doivent tenir la main à l'exécution de ce que le souverain a dicté. Cette vérité est si constante qu'au défaut de cette maxime des républiques entières et les gouvernements d'ailleurs les mieux consolidés sont journellement menacés d'un bouleversement général.

Nous voyons devant nos yeux, assises sur la sellette, quatre perturbatrices de cet ordre et de cette discipline dont nous venons en

¹ Det skönjes af många Lovisa Ulrikas bref, att hon haft det mycket tråkigt under vistelsen i Stralsund.

² *Maréchal de la cour du Prince, qui est fort distrait.* Lov. Ulrikas anm. — Sedermera riksrådet greve Fredrik von Friesendorff (1707—1770).

³ Kanske friherre Ferdinand von Morrien, öfverhofmästare hos Sophia Dorothea. Han gällde vid preussiska hofvet för att vara ett dumhufvud. Så berättades det bland annat, att han någon gång för änkedrottningen hade presenterat en engelsk greve Essex med följande ord: »Icke den där greve Essex, som halshöggs under drottning Elisabets regering!» Jfr *Reinhold Koser*, Vom Berliner Hofe um 1750; i »Hohenzollern-Jahrbuch», VII, 8 (Berlin u. Leipzig 1903).

⁴ Kunde det manne vara f. d. hoffröken grefvinnan Schlieben, som 1742 hade gift sig med Fredrik den Stores bäste vän, Dietrich v. Keyserlingk?

peu de mots de démontrer la nécessité absolue — savoir la demoiselle de Knesebeck, dame du palais de Sa Majesté la Reine-Mère de Prusse, les demoiselles de Gri[e]sheim et de Taube, filles d'honneur de Son Altesse Royale la Princesse Royale de Suède, et la demoiselle de Sparre, réputée fille vagabonde depuis près de quatre années, connue en France sous le nom de la Rose, à Berlin sous celui de Charmantinechin[e], en Suède sous celui de la Naine de la Princesse, aux foires sous celui de Marionette et enfin dans le royaume des fées sous celui de la fée Moinette¹.

Voici le fait:

Un homme, à mon avis, et surtout dans le cas dont il s'agit, extrêmement sensé, prit la liberté de proposer à Madame la Princesse que ses dames, vu leur extrême paresse, eussent à partir deux heures avant celle fixée pour le départ de Madame Royale, afin d'arriver à temps aux dîners et aux gîtes.

Cette Princesse dont à la première vue on connaît la bonté et la justice, ne se fit aucune peine d'y consentir et de laisser le moment du départ à leur choix. Sa bonté la porta à se passer de leurs services, mais sa justice établit en même temps la loi irrévocable d'une punition arbitraire, si, sous quelque prétexte que ce puisse être, elles vinssent à tarder leurs voyages.

Qu'arrive-t-il, Messeigneurs et Messieurs? Ces nonchalantes (car il faut trancher le mot), au lieu de profiter de l'indulgence d'une si bonne maîtresse, s'amuse²nt: l'une² à poudrer une sale cornette, l'autre³ à examiner une volante neuve et à la vérité d'une beauté séduisante, une autre à se mirer; et que sais-je, moi? On connaîtrait plutôt la route des vents et le chemin des lames de la mer que les frivoles amusements d'une fille mondaine.

Laisserons-nous une pareille licence impunie, faute d'en trouver la punition écrite dans Justinien ou dans Cujas⁴ ou établie dans les coutumes de nos pays?! Non, Messeigneurs et Messieurs, un semblable relâchement ne servirait qu'à autoriser le libertinage. La petite prétexte l'ignorance de la loi, mais ne savons-nous pas que »Ingnorantia (!)

¹ Angående friherrinnan Charlotta Fredrika Sparre, se ofvan sid. 90 not 1. — Wilhelmine von dem Knesebeck, då hoffröken hos preussiska änkedrottningen, var Lovisa Ulrika följaktig under resan till Sverige samt stannade där intill början af år 1747. Om henne jfr R. Köser, a. st. VII, 10. — Friherrinna Ernestine von Griesheim (d. 1767), sedan 1752 gift med friherre Gust. Palmfelt, betecknas af Lovisa Ulrika i ett bref till modern, dat. Stralsund 2 aug. 1744 (Eriksberg), såsom »kvick» och »mycket kunskapsrik». — Grefvinnan Katarina Charlotta Taube (1723—63) var dotter till öfveramiralen greve T. (se ofvan) och gifte sig 1748 med sedermera generallöjtnanten greve Pontus Fredrik de la Gardie. Enligt Lov. Ulrikas ord i ett bref till Sophia Dorothea (dat. Stockhom 6 nov. 1744) var hon ganska kvick, churu visserligen »intet stort geni».

² Le comte Tessin, allant un matin chez la Gri[e]sheim, la trouva occupée à poudrer sa coiffure, parcequ'elle était sale. Lov. Ulrikas anm.

³ Le comte Tessin avait ce jour-là fait voler à la Spar[re] ses habits et lui avait fait mettre à la place une volante d'un gros drap rayé, avec laquelle elle resta toute la journée. Lov. Ulrikas anm.

⁴ Kejsar Justinianus, den berömda upphofsmannen till »Corpus iuris». — Jacques Cujas (1522—90), Frankrikes främste civilrättslärare.

legis neminem excusat», l'ignorance de la loi n'excuse personne? Peut-être ont-elles trop bu la veille², mais l'ivrognerie n'est-elle pas un acte volontaire?! Nous connaissons les criminelles, nous savons le lieu du délit, nous n'ignorons pas la nature du crime.

Il serait inouï que des juges restassent sans jugement. Or je conclus — comme autorisé en qualité de rapporteur à ouvrir les avis — que la demoiselle de Knesebeck, vu sa qualité d'étrangère, ne sera que reprise en justice, et, pour lui apprendre à l'avenir ce que c'est que l'humilité et la parfaite obéissance, elle sera reçue dès ce soir dans l'ordre vénérable des Mops par la grande-maîtresse³ ici présente, et cela sans égard à sa qualité de sans-quartier. La demoiselle de Gri[e]sheim, afin de l'accoutumer à captiver ses volontés, n'en sera plus la maîtresse, et dans tous les lieux relevés où elle se trouvera, on lui fera des cendres⁴. Pour enseigner à mademoiselle Taube ce que c'est que l'attention, elle ramassera un mot de chacun de ses juges et composera ensuite une histoire, où tous ces mêmes mots entrерont, nous réservant, en cas d'oubli d'aucune(!) d'icelles (!), de lui infliger une nouvelle peine. La Naine en sera quitte pour coucher cette nuit dans sa belle robe neuve, et l'on a lieu d'espérer qu'un pareil chiffonnement de ses atours la rendra dorénavant plus matineuse. Mais comme par-dessus ce premier délit la petite est encore accusée de contumace et de ris immodérés, mon avis est qu'avant de sortir de la place, elle fasse six vers à la gloire de Madame Royale. J'ai dit.

Où les conclusions du rapporteur, la sentence passa tout d'une voix. En foi de quoi nous signons.

Exécuté le même jour 14 [25] août 1744.

Louise Ulrique.

Adolph Friderich.

H. E. Wrangel⁴.

Ulrique L. Sparre⁵.

G. F. v. Rosen⁶.

Tessin, rapporteur.

Fersen, greffier⁷.

² *Le soir auparavant on s'était amusé à faire de petits bateaux d'amande qu'on allume et que l'on met dans un verre pour l'avalier.* Lov. Ulrikas anm.

³ *La comtesse Tessin.* Lov. Ulrikas anm. — Ulrika Lovisa Tessin, f. greffvinna Sparre (1711—68), blef inom kort öfverhofmästarinna hos kronprinsessan och dennas förtroliga gunstling.

⁴ *C'est la badinerie que l'on fait monter une personne sur la chaise. Ensuite on allume un morceau de papier et l'on [la] fait descendre.* Lov. Ulrikas anm. — Obs. ordleken »des cendres» och »descendre»!

⁵ *C'est madame de Strömfelt. Les femmes signent toujours ici par leur nom de famille.* Lov. Ulrikas anm. — Hofmästarinnan greffvinnan Hedvig Eleonora Strömfelt, f. Wrangel (1687—1751), änka efter riksrådet greve Joh. Strömfelt (1678—1736). Lov. Ulrika skattade henne och hennes barn mycket högt.

⁶ *C'est la comtesse Tessin.* Lov. Ulrikas anm.

⁷ *C'est un sénateur.* Lov. Ulrikas anm. — Riksrådet och generalmajoren friherre (sedermera greve) Gust. Fredrik von Rosen (1688—1769).

⁸ Om greve Carl Reinhold v. Fersen, se ofvan sid. 90 not. 1.

Ett par gustavianska porträtt.

Af August Hahr.

Hvilka vackra föreställningar väckas icke af blott orden: »ett gustavianskt porträtt!» Knappast någon ålder har lämnat porträtt med en sådan bedårande tidscharm. Och vi tänka oss dem gärna i en salong i tidens stil med ljusa, smäckra möbler och med en fläkt af elegans och förfining, som senare tider svårigen uppnått. Ur sina ovala förgyllda ramar blicka porträtten småleende, blidt mysande mot oss. Det ligger ingen stolt själfhäfvelse i de afbildades drag och hållning som i barockperiodens morska konterfej. I stället möter oss något intagande och lekande, naturligtvis mest i kvinnoporträtten, men de unga kavaljererna bli vanligen koketta eleganter, och de äldre herrarna göra sitt bästa att se världsmannamässiga ut och att få en glad ton öfver sina ej så sällan om bordets nöjen skvallrande ansikten.

Det är det ljusa och lätta i tidslynnnet, som konstnärerna kanske alldeles omedvetet alltid pointera. Och gifvet är, att det individuella och personliga då mången gång trängts i bakgrunden, att vi icke så lätt kunna bilda oss en föreställning om den afbildades karaktär som nu till dags i en god konstnärlig porträttframställning. Målade porträtt från Gustaf III:s dagar finnas i vårt land i ej ringa antal. Konstvärdet är naturligtvis af mycket växlande halt; porträttmåleri var en på grund af efterfrågan lifligt idkad sysselsättning, som äfven tämligen handverkmässiga konstutöfvare med ekonomisk framgång ägnade sig åt. Till de i Sverige bosatta förmågorna af högre kvalitet hörde emellertid, som bekant, *Per Kraft d. ä.* Det är denne, som är mästaren till de båda, förut icke publicerade eller omtalade porträtt, som här meddelas.¹

Porträtten återgifva en af konung Gustafs tappre sjöofficerare, en af hjältarna i slaget vid Hogland, majoren *Adolf Hellman*

¹ Den förteckning, som åtföljde en af förf. för en del år sedan utgifven skrift, om *Per Kraft d. ä.* hoppas han i fullständigare skick, kunna publicera och motager därför med nöje fortfarande underrättelser om säkra bilder af denne konstnär.

och hans hustru *Anna Elisabeth Lund* i hennes andra gifte. De ägas af fröken Sofi Hellman i Uppsala, som är sondotter af major Hellman. Så nära står den gamla, ännu ungdomsraska damen i förbindelse med tredje Gustafs dagar.*

Må vi först kasta en blick på porträtten! Några person-historiska underrättelser kunde därefter kanske intressera denna tidskrifts läsare.

Mest fäster man sig vid porträttet af hustrun. Det har verkligen den gustavianska charmen, trots att den afbildade ännu ej är i sin första ungdom. Hon är klädd i en ljusblå sidenklänning

med en öfver axlarna och kring barmen lagd fichy af tyll. Det pudrade håret är rikt och högt uppsatt. Dragen äro kraftfulla, litet karlavulna till och med, och tillkännage en viss mognad; ögonen äro stora och bruna och fulla af spelande lif. Det är en oneklig solid ärlighet i denna bild. Konstnären har synbarligen föga ansträngt sig att göra den afbildade ännu mer älsk-

* Min uppmärksamhet på dessa porträtt fäste prof. Hj. Öhrwall i Uppsala, hvars hustru, Elise Axelsson är sondotters dotter till major Hellman.

värd, än hon i verkligheten var. Det är, med ett ord, en viss realism i bilden, som märkbart sticker af mot så mycken annan gustaviansk porträttkonst. Krafft var äfven realisten par préférence bland tidens porträttörer och tog nog ibland med en viss tyngd på det, som fordrat litet mera esprit och delikatess i återgifvandet. Icke desto mindre har han i sina kvinnoporträtt ofta uppnått lyckliga resultat. Jag tänker t. ex. på hans porträtt af sin egen hustru, som han förstått förläna ett graciöst tycke, en inre värme och ett poetiskt skimmer, som visst icke alltid är för honom kännetecknande.

Porträttet af fru Hellman kan med detta icke mäta sig, särskildt i rent koloristiskt hänseende, i det färgstämningen är ganska dunkel. Emellertid hvilat äfven öfver detta en blid, solljus värme, och med kännedom om Kraffts mera realistiska syn på tingen känner man sig förvissad om originaltrohet och skänker sitt erkännande åt målarens karakteriseringskonst. Detta desto mera, som porträtten stamma från Kraffts dödsår. Båda äro nämligen signerade: »P. Krafft 1793».

På det manliga konterfejet gör sig den dunkla tonen ännu mer gällande. Bilderna från konstnärens sista skede lägga vanligen i dagen en tung, trist färgstämning. Dräkten är en blå sjöofficersuniform med stor utvikt krage och öfver denna en hvit, likaledes utvikt halsduk. På bröstet svärdsorden. Dragen äro manliga samt med något visst »laisser-aller» och käckt i uttrycket. Hyn har den rödbrusighet, som ofta utmärker Kraffts manliga konterfej från de senare åren.

Båda dessa gamla porträtt äro alltså ej utan sitt konsthistoriska intresse. Nu några ord om de afbildade!

Adolf Hellman var född 1744 och gick tidigt till sjöss på koferdifartyg. Löjtnant i svenska flottan vardt han 1766. Befordringar och uppdrag följde sedan tämligen fort. Svärdsriddare blef han 1773 och kapten 1778. Efter en del andra kommenderingar vardt han 1788 sekond på linjeskeppet »Dygden» och deltog som sådan i slaget vid Hogland. Han har i ett bref till sin hustru lämnat en skildring af bataljen, såsom den tedde sig från hans synpunkt. Ur brefvet förtjänar ett och annat att anföras. Naturligtvis ha orden endast värde som ett ögonvittnes utan några som helst militärvetenskapliga anspråk.*

»Den 14 juli klockan 3 om morgonen gingo vi till segels härifrån» med fullt uppsåt att söka ryska flottan, hvilken var liggande utanför Petersburg, men färdig att samma dag som vi gå till segels. Vår flotta bestod af 15 linjeskepp och 10 fregatter. Den 17 om morgonen fingo vi den ryska eskadern i sikte. De såväl som vi gjorde all möjlig flit att komma hvarandra inom skotthåll. Vi kommo hvarandra mot middagen så nära, att vi kunde räkna deras styrka, hvilken var några och trettio och däribland trenne tredäckare. — — — Klockan 4 börjades första salvan från ryska eskadern; inom två minuter voro båda flottorna i full aktion; vår lott var att fem ryska linjeskepp lade sig på ena sidan af oss, och med den häftigaste eld, som möjligt kunde utöfvas, utstodo vi till kl. 10 om aftonen, då de ryska måste ge vika, en beständig eld. — — Med glädje sågo vi ett 64-kanonskepp af dem, som sköto på oss, sjunka, och de öfriga fyra retirerade. — — Bataljen upphörde strax efter 10, då vi saknade »Prins Gustaf», vid hvilken båda grefvarne Wachtmeister, kapten Gyllenskepp, löjtnant Norman och två fänrikar voro kommenderade. Vi sågo till slut »Prins Gustaf» vara af de ryska tagen, vi däremot hade tagit ett ryskt 70-kanonskepp med metallkanoner på undre laget, så vi alltid vann på bytet. Gudi ärad slutade vi så bataljen med segerkronan; hade ej mörkret fallit, och kulor och krut börjat fattas, hade vi visst jagat

* Brefvet äges af fröken Hellman i Uppsala. Stafningen har moderniserats, då blott de viktigaste partien i brefvet ha medtagits, och det icke som ett aktstycke in extenso aftryckts.

* Sveaborg.

efter dem igen och börjat ånyo. Sedan vi då kommit i stillestånd, undersökte vi, huru det stod till med hvarandra samt besättningen och skeppet. Gudi ärad! ingen officer ombord hos oss skjuten, men 93 gemene man dödsjutne och blesserade. Skeppet (»Dydden») var sådant, att vi med knappaste möda kunde komma hit i hamnen igen. Intet skepp i hela flottan var så illa skjutet som vårt; masten, segel och tågverke hängde som trasor; vi hade ej mindre än 86 svåra skott i själfva skeppet, så vi voro rädda hvar minut att sjunka. — — — Jag var som min chefs närmaste man placerad på backen. Hundratals kulor dansade omkring mig och borttog den ene karlen efter den andre samt förstörde tågverke m. m. omkring mig. Folket varnade mig flera gånger, men mitt ordspråk följde mig, »Det får gå». Den högste Guden var jag säker, hade sin hand med mig; således fruktade jag intet, utan gick utan den minsta fara emellan kulorna och splint de förorsakade; våra däck voro mer lika slaktarhus än skeppsdäck, ett skrik och elände var omänskligt att höra; vi hade, som ännu bekant är, de mesta döda och blesserade ombord hos oss — — — Prinsen har yttrat sitt synnerliga välbehag öfver samtliga officerares förhållande. Här ombord försäkrade han oss alla all möjlig belöning och uppmuntran; vi vänta konungen ombord till oss i dag, säges det, vi vänta ock besiktning på våra skador och tänka sedan här undergå reparation, en månad komma vi visst att ligga här; om vi sedan skall ut igen och försöka vår lycka eller vi skola gå hem, vet jag ännu icke. Just nu kom rapporten att kapten von Horn skall vara rätt illa blesserad, att han lär visst somna af; dylika rapporter vänta vi beklagligen många ännu hvar timme och stund.»

Dessa enkla rader måla tillräckligt en sjödrabbnings fasor och ha sitt värde som en skildring från nära håll, från stridens hetaste skiften, sådana de syntes den enskilde deltagaren.

Hellman befordrades kort efter bataljen till major och innehade därefter en mängd kommenderingar som sekond och som befälhafvare samt deltog bland annat i det Viborgska gatloppet 1790. Han förde därvid befälet på 64-kanonskeppet »Vasa». Han skrifver därom i en meritförteckning af samma år: »Under reträtten, som fregatten »Gripen» varit nödsakad för öfverlägsen makt att vika, började fienden jaga mitt skepp; (jag) placerade därpå kanoner såväl i arkliportarna som i kajutportarna, kapade alla mina fartyg ifrån mig och i 3:ne fulla timmar spelte på fienden, så han nödsakades upphöra med jakten, hvarpå fregatten »Gripen» hissade sin flagg samt sina märssigel och därpå lyckligen inkom på flottan jämte skeppet »Vasa», som med den Högstes styrelse anfördes af Adolf Hellman.»

Den kække och duglige mannen afled redan 1801.

Om hans hustru har jag blott att anteckna, att hon var född i Växjö 1756, där hennes far var auditören Gustaf Lund, samt

att hon tvenne gånger var gift, första gången med en major Krook, af hvilken hon vid 14 års ålder skall ha blifvit enleverad. Efter Hellmans död fick likväl den förmögna och ungdomliga änkan mottaga nya giftermålsanbud, däribland från ingen mindre än en af finska krigets hjältar, general Sandels, af hvilken bref till henne finnas bevarade. Hon afled 1842. De stora bruna ögonens glans tyckas icke fort fördunklats.

Ett porträtt af Johannes Rudbeckius.

Samtliga kända i olja målade porträtt af den berömde västerås-biskopen Johannes Rudbeckius förete sins emellan ganska stor likhet och kännetecknas af en synnerligen hög, uppåt afsmalnande panna samt lugna, något slutna ögon; sålunda se vi honom på Upsalaporträttet (afbildadt i denna tidskrifts bilaga V: Svenska porträtt [i Upsala] förtecknade af N. Sjöberg, 1903) samt å porträtten i Västerås domkapitel, i Kolbäcks och Mora kyrkor, hos friherre Clas Rudbeck å Marieberg och i Örebro skola. Det här bifogade porträttet af Rudbeckius utgör en reproduktion af en blyertsteckning, tillhörig en samlare i Stockholm, hvilken teckning synes vara kopia efter ett oljefärgsporträtt. Detta porträtt utmärkes genom en del olikheter mot de förenämnda bilderna, pannan är här ej så hög, ögonen öppna, blicken liflig. Å ifrågavarande blyertsteckning finnes följande anteckning: »Dr Johannes Rudbeck, biskop i Västerås. Originalen finnes vid nämnda stad på egendomen Emaus, tillhörig brukspatron Sebastian Grave Hülphers». Obekant är hvarest detta original nu finnes; det skulle emellertid vara af ej ringa intresse, om någon upplysning härom eller om andra möjligen befintliga porträtt af R. kunde lämnas, i hvilket fall sådant meddelande torde insändas till denna tidskrifts redaktion.

O. U.

JOHANNES RUDBECKIUS
BISKOP I VÄSTERÅS.

Balzar von Dahlheims meritförteckning.

Medd. af T. J. P.

I dessa dagar har, såsom bekant, genom en enskild mans frikostighet en minnesvård blifvit rest ute vid Södra Stäket till ära åt de män, som genom sitt tappra försvar därstädes räddade Stockholm 1719. Den ene af de personer, som där förde befälet, Rutger Fuchs, har af fosterlandet både i lifvet och efter döden blifvit väl ihågkommen. Men han var icke ensam om hedern. Genom fortifikationsöfversten Balzar von Dahlheims försorg var det, som de försänkningar och forskansningar blifvit anlagda, hvilka stängde ryssarnas väg; under hans ledning blefvo fiendens försök att genom sundet tränga sig fram tillbakaslagna, och utan hans sega uthållighet skulle ej södermanländingarna hunnit fram och kunnat utföra sin vackra bedrift.

Eftervärlden tillkommer att skipa rättvisa, och så har redan vår Konung gjort, då han vid vårdens aftäckning främst nämnde v. Dahlheims namn. Men för den stora allmänheten är Dahlheim en så godt som okänd person. Så mycket lyckligare är då den omständigheten, att Arkivarien i Riksarkivet, Doktor T. Westrin, lyckats att ur frihetstidens digra riksdagshandlingar (Sekreta deput. akter 1734: 12) framleta v. Dahlheims utförliga meritförteckning, som han vänligen delgifvit Krigsarkivet.

v. Dahlheims i behåll varande, på olika tider skrifna inlagor äro icke så få — en följd af hans bekymmersamma ställning — men han förde svärdet bättre än pennan, och därför händer, att vare sig han skref på svenska eller tyska språket, de fläckvis äro obegripliga, ett förhållande, af hvilket äfven efterföljande meritförteckning bär spår.

I denna saknas uppgift om hans födelseort och -år. Anrep uppgifver, att han skulle varit född i Sachsen 1669, men i en officiell förteckning öfver fortifikationsofficerarna och deras meri-

ter 1723 säges han vara född i Pommern 1673. Som den utförliga meritlistan slutar med 1719, må här tilläggas, att trots arfprins Fredriks löfte miste v. Dahlheim sin tjänst, då med 1721 års utgång fortifikationens fältstat blef indragen. En svår tid följde nu för honom. Förut hade han haft i årlig lön 1,874 daler s. m., härefter anvisades åt honom en pension af blott 250 daler s. m., och han utfick 1722 ej ens denna summa, utan fick nöja sig med en anvisning på 175 daler. Efterhand kom han visserligen i åtnjutande af den beviljade pensionen, men hade fortfarande mycket svårt att reda sig. I nov. 1731 sökte han blifva kommandant i Marstrand, i januari 1733 sökte han samma beställning på Dalarö och i oktober s. å. landshöfdingeplatsen i Södermanland, men allt förgäfves. 1748 finner man honom vara bosatt på ett kronohemman Stångeberga i Ösby-Garns socken i Uppland, och han klagar då, att han för sitt uppehälle måst pantsätta sina bästa kläder. Han fortfor att bo på Stångeberga, tryckt af bekymmer, och slutade sitt lif, enligt Anrep, den 16. maj 1756 i Stockholm.

**På Hollandsk staat: Öfwersten af Fortifikations fältstat
Balzar von Dahlhems meriter wid de utj Braband
stående regementen.**

1693. Volunteur wid Schlippenbachs regemente och för bataillen wed Nerrangen extra ingenieur commenderat till retrenchementet utj bataillen på högra flygelen.

1694. Qwartermästare wid regementet och wid belägringen Hoi extra ingenieur på hollandska staten.

1695. Wid belägringen Namour extraordinarie Ingenieur på Hollandska staten, och adjutant wid regementet.

1696. Extra ordinarie Ingenieur på Hollandska staten wid armeen, sampt Lieutnant wid regementet.

1697. Extra ordinarie Ingenieur på Hollandska staten och Lieutnant wid regementet, samma år slötz Freden emellan Frankrijke och de Alligerades.

1698. Jag besedt dels de considerableste fransöske och hollandske fästningarne.

H:r Capitain von Scheven	{	Tiänt tilsammans utj Brabant och Flan-
H:r Lieutnant von Hochmuth		dern på Hollandska staten, extra ord:e
Jag Lieutnant von Dahlheim		Ingenieurer wed stora armeen, sampt wid regementerne, och kommit till Kongl. Maj:ts armee igen.

**Öfversten af Fortifikations Fältstaten Balzar von Dahlheims
meriter.**

1699. Bijwistat pommerska, bremenska och luneburgiske, zelliske trouppar wed hans Excell:ce Gref Nills Gyllenstierna, och hans Furstel. durchlechtighet från Zell, uti Hollstein, Ingenieur och Lieutnant.

1702. Erhölt H:r General Lieutnanten Stuartz bref, och ifrån hans Excell:ce gref Nills Gyllenstierna fullmacht, Lieutnant af Pommerska fortifikations fältstaten, blef commenderat på marchen i Pohlen måste tijden föruth med några manskap at sända åth hans Excell:ce effterrättelsse, oprijtat huru lägret bäst kunde blij upslagne, samt hade ordre at lembna försäkra och förmögne pålska adelsmän af mitt manskap salv: guardie, enär de uthstälte deras försäkring för karlen, at lefwerera den igen till hans Excell:ce wed afmarchen, samt och at anskaffa proviant och skiutz, som till armeen behöfdes wed ankombsten wid Kongl. Majjts armee, blef commenderat hoos hans Excell:ce Greff Stenbock wid hans detachment, föruth recognoscera situationen, gifwa berättelsse om subsistance, städer, byar, gåhlar, samt uthdela quarternerna för detachmentets indehlningar wid Jarislaw, blef commenderat med H:r Öfwerst Burenschiöld åth staden Przemyslaw och slåttet Lesk. Sedan wart commenderat med föruth åth Sokal, till att öfwerstiga wallen med H:r Grefwen Leijonhufwud, utsee bästa lägenhet, at i hast intaga, derpå marchen föruth fast oftare händtz skiärmüsslingar med pålackar som warit olika starke.

1703. Wid Samosk, skiermysserat med en starck partie pålackar, samt fölgdt under wallen. Thereffter wid Samek Horodke i en natt 3:ne gånger med pålackarne skiermysserat, 3:die gången then 4:ra fältstycke afftagit och H:r Grefwen lefwererat ej långt effter $\frac{3}{4}$ mihl ifrån Chelms Staden, nattens med littauske trouppar kom at skiermyssera, händes at H:r Grefwen utj hast, herren Öfwerst Horn med 600 man cavallerie efftersändt till securs, och erhöit iag 100 Specie R:dr skiänckt af hans Kongl. Majjt, effter hans Excell:ce Grefwens, och bem:te H:r Öfverstes berättelsse, och kom wid bemelte detachment åth Kongl. Majjt armee wid Warsaw.

Utj Warsaw blef commenderat med Premmeske cavallerie 100 man åth Bugström recognoscera, samt thes lägenhet till bredden och situationen uprijtta. Thereffter åth Weissel ström uppsökia båtar och mehra som tillhörig är. Wid marchen med för uth anwijsa subsistance och lägenhet till broers bästa öfwergiörande, Hans Excell:ce Gref Stenbock commenderat mig at see, huru möjlig med dragonerna bemächtiga bron öfwer Walpudhström samt med inkomma utj Pultausk som och skiedde. Dereffter situation af actionen upritat. Ifrån Pultausk med föruth wid lägretz uthstakiande, wägen observerand, wägwijsare eller pålska adelsmäns inhämtande, samt som wanligit fortifikations officerarna wid marchen göra och ordinera broer och wägbättringar föruth, therwid oftare skiermysslar med pålackar händt.

Wid ankomst åth Thorn commenderat åth skiepbron, dels med bocker och båtar, dels med skiutor at bygga, först åth Dribentz ströms

sijdan, öfwer Weisselström, bemelte bro, der och händes skiermüsslingar, att några 1000:de pålackar attackerat, och wille förhindra arbetet, blef en dahlkarl ihälskutin sampt några pålackar, och som emellan kom flera af våra till hielp, retererades sig pålackarna tillbaka. Therefter på then andra sijdan staden, hielpte H:r Majoren Hochmuth bron färdig göra. Samma år för Thorn fått confirmation på min förre fullmakt på Pommerska staten, sampt transport Lieutnant på Kongl. Maj:tz armees fortifications staat; Efter detta, blef commenderat af Kongl. Maj:st Genéral Adjutant, H:r General Major Lagercrona, att befästa en stor qvarn af 6 par stenar för armeen at mala mjöl på, emellan kom artilleriet, och amunition blef commenderat uthsättia approacher efter indehlningen med mina stalbröder, under commando af H:r Öfwersten Gyllenkrook, alt som fortifications officerares beställning ehfordras wid hehla belägringen. Therefter med armeen som på marchen wanligt åt Elbing och Heilsberg i winterqwarter, blef commenderat åth Dantzig till hans Excell:ce Gref Stenbock ther samma tijd hans Excell:ce gref Ekeblad kom med sitt regemente.

1704. Wid hans Maj:ts och armeens marche, som förr händt och nämbdt mine beställningar in till Iarislaw lägret. Ifrån Iarislaw blef hos H:r Nu warande Öfwersten Kannifehr commenderat med 60. en spännare och 770 pålackarna åth slättet Lesko med at intaga och förbränna, som och skiedde. Marchen åth Lemberg, derifrån blef commenderat med afleden H:r Öfwerstelieutenant Claes Bonde, åth fästningen Zamost med surpriss sökia at intaga. Aftalte med bem:te H:r Öfwerstlieut:te Bonde, tillredande stormlättare och föranstaltning till surprissen. Enär med manskap kom utj fästning grefwen capitulerat Zamoiske och gjorde staden up. Så kom till armeen som gjorde på marchen mina commenderat wanliga syslor, in till Prag, så wid broers redskap som åth Utdworsk göra bron öfwer Weisseln, then marchen med armeen åth Bunitz actionen blef sänd åth hans Excell:ce Gref Reenschiöld.

Hans Excell:ce inhämtade några batailloner ryssar med ryska artilleriet, amunition pagage wid staden Fraustadt. Hans Maj:t kom andra dagen åth Rörsdorf, och iag blef commenderat hos hans Excell:ce gref Stenbock som öfwerlade projectet till armeens winterqwarter. Beordrat med H:r Öfwerst Lieutnanten Schewen åth Rawitz, och der för hans Maj:t göra högqwarter, sampt hade ordre med hoos mig gifwane commissair om subsistance, blef beordrat åth H:r General Major Lagercrona, sampt med commenderade manskap låta uthur anslagna högqwarters subsistance qwarterarne inflewerera prowiant, penningr och fourage.

1705. Blef commenderat med H:r General Lagercrona till Warsaw och Blonie, anstalt göra utj närmaste destricter, för regementers subsistance och stånd, sampt derefter utj districtu Lowiensis åthsända proviant och fourage till högqwarteret, till thes hans Maj:st upbrutit. Wid armeen och föruth, utj mina wanliga syslors stånd, wägar, broer, låta laga, som war beordrat.

1706. Wid Grodno war commenderat hoos hans Excell:ce Gref Stenbock emoth ryssische retrenchementet, och thereafter följade Kongl.

Maijt: åth Saludeck. Ifrån Saludeck blef först med Wojwodas Troski, Sapia och Starosta Bobroiskij commenderat åth Olita, derstädes littauske Generalen Sinitzkij blef slagen och några 100:de fångna, fört åth Saludeck. Igen blef commenderat med afledne hans Excell:ce Gref Dycker, som kom med littauske troppar charmijtzera wid Olkinikij, fölliade till Willna staden, blef commenderat med pålackarna åth Kawno, samt kom igen åth Kongl. Maijts armee, med samma hela långa marchen åth Sijlesien blef commenderat med H:r Öfwersten Giertz avan guardie och action wid saxiske gräntzen, fölgdt med regementerne under residentzstaden Dresden; derifrån till Kongl. Stanislai höqwarter Leisnick, vidare till Altranstad, som blef hans Kongl. Maijts höqwarter. Jag blef commenderat göra charta öfwer Leipziger och Meijsniske districhter, och som de färdig, war min major H:r Hochmuth siuklig och blef iag commenderat i hans ställe göra qvarter charta öfwer Würtanbergiske districht, samt öfwer och Neder Lausitz.

1707. Wid marchen till Pohlen igen wanliga fortifications officerares syssla, wid H:r Generalmajor Hummerhielms Collum in till Wienitz. Blef af hans Kongl. Maijt beordrat till höqwarteret, för theras subsistance skull, Uthcommenderat ej långt effter, med H:r Öfwerst Gyllenbrook fölgdt hans Kongl. Maijst och armeen, samt föruth med wägar, och broar, öfwer stora Masschuriske skogen och långa bron åth Littauen till Grodno och Raduskewitz.

1708. Blef iag benådat med Capiteins fullmakt utj Raduskewitz, der hans Maijt stod stilla.* Wid upbråttet till Loboisk blef iag commenderat för uth med 50 man enspännare åth Bereszijna ström, och effter iag besåg samma lägenheet och marcherat något tillbaka åth en pagage, om ej mig låta couperas, och som the mårgons kom öfwer watten, och attaqverat våra qwartermästare, tog iag fienden emot, blef soutenerat af drabanternas och regementzqwartermästarne, samt dref dem tillbaka in utj Bereszijna ström. Ehuruwähl wid ryssarnes salwa utj början, iag blef utj wänstra foten skutin, hölt iag uth ändå till dess armeen kom. Ther effter hans durchlechtighet Printz af Wurttemberg, enär han kom att besea ryssarna, blef han öfwer strömen blesserat, at fältskiären förr måste förbinda hans durchlächtighet, fast det war swårt hos mig at utskiära kulan, hwartill iag sielf måste hielpa, samt med victriol ollia resten deraf i foten utränsa, om at få rent uth till läka! Och kom iag ej för något at göra, än wid Hollowzijn, blef iag commenderat hoos hans Exaell:ce gref Renschöld lät utskiära rästen af kulan utj Mohilow. Marchen med armeen åth Gorkij, blef iag commenderat med 150. hästar åth staden Mscislaw om at taga alla wagnar som iag kunde få wid (lucka) strömen in till Kritzow, och then stora bron som ryssarna emellan staden Mscislaw och stadz Kritzow giordt, at rainera för än iag kom, hade ryssarne dragit sig åf ifrån bron iag gick effter och hämtade största delen af wagnar med torrt bröd och bränwin, wid wägen på cosakiske sijdan öfwer

* Den 28. maj. I en del afskrifter står, att han blifvit nämnd till fortifikations och garde capitain, hvilket skall vara fortifikations och guidecapitain.

Ann. af meddel.

strömen, lät kiöra wagnarna öfwer bron, ruinerade efter mina ordre den samma, och wille med sådana wagnar åth lägret, efter iag hade några af våra wolloscher och pålack:r med mig, och omkring sändt at recognoscera, kom en och berättade mig, at H:r General major Lagercrona marcherade wägen åth Kritzow, och hans Maj:t efter följde med armeen, wände iag mig åth Kritzow. Eij långt derifrån kom H:r Öfwersten Gyllenkrook med qwartermästarna, då ehrhölt iag ordre at lefwerera wagnarna åth guardies commissarien utj Kritzow, och blef wagnarna uth delte för heela armeen. Kom med Öfwersten Gyllenkrook, för armeen marchera öfwer skogen, samt låta uphugga, hwad som fans at hugga, hela marchen continuerade åt Dychna ström therstedz ryssarna stådt wid watten, och H:r General majoren nu H:r Fältmarschalck Stakelberg slogz med ryssarne, widare marchen in till Rumme. Wid samma blef iag commenderat åth H:r General major Creutz utj Przypulukij, therifrån åth hans Excell:ce gref Meijerfeldt i Lachowitza, och så till hans Maj:t, then med Öfwersten Santol hoos Walloch. Regimenten 1¹/₂ mihl från Hadiatz funnit uppstålt 100. man ryssar som med H:r Öfwerst Santoll, omringade, at eij mehr än 4. blef borta, som har stådt wacht på en högd, de andra wart ihälskutna, huggna eller fångna.

1709. Kom marchen med armeen utj stora byn juhtijden, blef commenderat åth Litenka ström. Enär iag kom tillbaka, war hans Maj:t för Wijbriick och H:r Öfwerst Fritkij med Uplänning:r hade sina stormlättrar färdige, och som hans Maj:t wid ett afbrändt huus wid en stenhop hölt, som guarnisonen utj staden hade afbrändt, mätte iag högden af wallen, och fant, at de giorde lättrar woro 6 foot för korta, samt at lättrarne skulle ha en leed at luuta till wallen, samma berättade iag Öfwersten H:r Sijroth, som sades till hans Maj:t, samt att ryssarne giuter continuerlig watten på wallen at det blir bara ijss. Hans Maj:t sade: Dahlheim will alt ha på hollandskt sätt, som här eij kan wara, H:r Öfwerst Sijroth sade: Allernådigste herre, Dahlheim har rätt, lättrarne äro för korta. attaquen måste äntel gå fram; Och ehuruwähl hans Maj:t fick staden, at the gaf sig till krigzfångar, miste armeen wackra officerare som blef ihälskutna; Therifrån med armeen åth staden Litenka samt och åt staden Opotzno, hade cavallerietz qwartermästare, och kom tillijka med Taubens dragon regemente, åth rysiske fältmarschalck Mentzikows cawalleriet, som stod utj Opotzno, hwilka sig retirerade. Therifrån hade Dychers dragon avangarde åth en liten stad Horodno. Enär rysiske cavallerie kom igenom, stälte the sig up. Ett regemente stod närmast för fortet, hwilket hans afledne Excell:ce fältmarschalck Dycher dref in till de andra, iag med qwartermästare på twenne esquadroner, som på högra sijdan något för deckt, dref them utj kiärre och tresket, at många nedsjuncckte, emellan kom våra cavallerie regementen. Enär ryssarne såg, at thet war armeen, drog de sig utj ordningen åf till närmaste bijn Molnicka som låg på en högd, och upställte sig utj en dahl bak byn. Ryska dragoner afsatt ifrån hästarne, våra cawallerie qwartermästare inryckte wid Horodno till regementerna, infanteriets qwartermästare på slätta hästar blef hoos mig, och som ryssarna kom, med våra första wid avanguarde

at skiärmytzera, emellan wid Molnicka iag afsatt af hästarne, och Kongl. Gvardies qwartermästare marcherat ned åth en qwarn, iag med andra regementers qwartermästare på högra Molnijck förbij, emot rysiske dragoner, så satte de sig up, och drog sig utj ordningen åf. Mårgons marcherat hans Majjt: wägen åth Woronitz, och enär armeen kom wid en ström, gick isjen up, at watten steg så högd, att hans Majjt: tog marchen åth Opotzno öfwer bron igen. Therifrån marcherat armeen åth Budiecze, hwarifrån iag blef commenderat med H:r Öfwerst Gyllenkrook och H:r Öfwerste Siegroth recognoscera staden Pultawa, så wed marchen åth Pultawa. Snart börjades belägringen, ther iag en tid effter wid approchers uthsättande blef skutin utj högra sijdan, Continuerade några dagar, thereffter arbeta igen, effter mina stallbröder som mäst war ihälskutna, blef commenderat till hans Excell:ce Greff Renschiöld, och annotera situationen med hans Excell:ce, enär ryssarna ej hinte komma öfwer wid Pultawa, och dragit sig tillbaka, ungefär en mihl ifrån Pultawa, kom öfwer Worschlaström och gjorde theras retrenchement, och redoutter. Uthj Pultawa bataillen blef commenderat hoos H:r Grefwen Leijonhufvud, som war för Kongl. Majjt: Gwardie, och enär Granadier bataillon slog de på den kommande ryssarna och ehrhölt theras regementz stycken, så länge till thess wänstra flygelen gick öfwer ända, blef iag skuten igenom högra benet, och resten af hans Majjt:ts Guardie måste sig reterera, therwid buskar förbij, kom wid ett träsk, där hans Majjt:ts båhr, som guardies karlarne bar honom uppå, blef sönder skuten, och drabanterne hielpte hans Kongl. Majjt: åth hästen. Thereffter ej långt wid en wägskilling hans Majjt: hölt stilla, och som iag förr med hans Excell:ce Gref Renschiöld hade recognoscerat och wiste lägenheten berätta, at denna medla wägen gick åth pagage, then wänstra åth staden Pultawa, och then högra åth Buditze. Wijsade wägen till pagage, som bröt up åth Szandarow, Kobilack och Przewoletzna. Wid Przewoletzna kom H:r Lieutenant Schultz med ordre, iag skulle föllia hans Majjt: öfwer Nieper strömen. Kom med hans Majjt: öfwer öcknare åt Bender.

1710. Commenderat med flere herrar officerare åth Tartariska Printzen med Budzacks, Tartaren, cosakiske fältherren Orlick, och wojwoden Kijowfskij, och thes troppar, Tracten åth Kiew och Biale, Cierkiew.

1711. D. 31. Januarij blef benådat med General qwartermästare Lieutnants fullmacht wid Bender; Thereffter blef commenderat åth Tartar: Cham at upsätta en geomerisck charta utj Budzack Tartariet, så länge han war utj Budzack.

Blef commenderat med 1500 turkar till Seroka, therwid ryssarna bygde en skantz och broat öfwer Niestern, som med turckarne intagit, dels ryssarne retererat sig öfwer watten, dels blef fångna. Med H:r General Dahldorff och flera h:rar officerare commanderat till turkiska stora armeen, på Budzackiske campi deserti, ther turkarna gjorde 2:ne broar öfwer Prutt strömmen, som the öfwer marcherat, [:Tartarna gick allestans genom Watten:] och så trenne dagar up längst strömen, kom åth ryssarna slagit General Janusch med rysiske avangarde och plund-

rat alt deras pagage, som vidare relation iag wid hans Maj:ts rörelser annoterat.

1712. War wid hans Maj:t utj thet turkiske kallabalick, wijd Bender utj Warnitze, som igenom turkiske stora Vitziern och thes adherentes tagna rysiske penningar händt! som hans Maj:t och hela svitten sålt. Therwid alt hwad iag ägdt, mist med alla mina journaler och rijtningar, hästarne lät hans Maj:t ihjällskuta.

Widare blef commenderat med hans Kongl. Maj:t, at föllia öfwer Danubius ström, göra qwarter för Hans Maj:t och hans switt, in till Demertosch wid Adrienopel, ther hans Maj:t stod stilla.

1713. Så en tijd efter åth Dimotika, huru hela staden den tiden war inwicerat af siuka, unnade ändå den stora Guden hälsa för hans Kongl. Maj:t samt des switt, och stillstått året, 1714,

1714 — som hällsamer [är] belägit en Demertosch;

1715. Derefter blef commenderat at ordenera qwarter med på wägen utur Turkiet in till Stralsund, efter charta af marchen som blef lefit i stralsund till hans Excell:ce Greff Hård. Samma år blef benådat med öfwerste fullmacht, samt utj belägringen commenderat upføre wallen af utan wärcket wijd qwarn för Tripsces porten, therpå Preutziske gjorde attaque, och ej hindt med alt artilleriet skiuta breche, efter iag then altid igen jämt lätte slå, och kuhlor blef sittande utj wallen. Therefter enär then preutziske surpriss genom förräderij hindt utj Franken retrenchement, blef iag commenderat för franken portens utan wärck, samt wid the preutziske stormande samma wärket skutin genom kinbenet utj halsen.

1716. Och som iag theraf lång tijd siuklig 1716. och 1717. hindt först at alt bly uthfått, och min hälsa med stor omkåstning ehrhållit. Hwarföre iag Gudj hiertinnerl:n betackar; och som för bägge åhren

1717. halfwa lönen liqviderat för en blesserat, mycket swårt är, den för penningars ehrhållande skull, af liqwidat:n gärna hälften afstådt; altså litet spijsat, till de stora omkåstningar för hälsan skull, som användade.

1718. Hinte iag åth Lund till högst Sal. hans Kongl. Maj:st, blef anförtrodd General Qwartermästare beställningen wid Kongl. Maj:ts armee utj Norrje, sysslörne äro bekante. Uthj Strömstad commenderte Hans Maj:t mig med 600 Man, at låta draga och fortskaffa gallejen Luur på Jddefiolen watten wid Pihlegård, som iag och förrättat. Och som iag hade förr experience af flössen, inhändte hans Maj:t rijtningen theraf, som thereafter blef bygd trenne och med stora canoner besatt. Enär the färdiga och dansken kom med sina skiepp och gallerar utj stort antal till 30. stycken, tå af hans Maj:t blef commenderat på störste flössen, hoos mig Hr Capitain Leutrum. Galerar och flösserne war alla besatt med officerare och granaderer, och gallerar och flössarna ankom emot de danska, händes dansken blef drefwen tillbaka, at han natten försänckt alla sina skiepp utj watten.

Hans Maj:tz march, utj Norje, är General Qwartermästar syssla bekant, kom med hans Maj:t och hans Excell:ce Grefwen Thure Bielke commando, samt med woloscherna fölia, indrifwa danska ifrån Idde kyrckia in åth Fredrichs Hall. Några dagar efter blef med granadire

commenderat öfwer watten wid Tistedahlen emot the danska, och som de ej wänta så länge oss åf, utan retererat sig uthur deras skantzar wid Tistedalen, gick wolloscher och cavalleriet efter; Jag blef beordrat med regementerne åt Dignäs, Askin, längst Glomma ström, Jsberg, Oos, Warla, Borgo, och så kom öfwer Ullerö, Ingedahl, Berg åth Tistedalen tillbaka, belägringen och hwad som händt, klädde sej allenast vår Aller Nådigste Arf Printzessa, Aldra Nådigste drottningen, samt nu Aller Nådigste hans Maj:t med alla Swea män och nympher igenom hans Maj:t dödfall, uthj swarta sorgekläder.

Af Öfwersten Dahlheims Meriter wid Kongl. Maj:tz Allernådigste Drottnings Regeringar.

1719. Jag war först thetta år commenderat hoos hans Excellens fältmarschalken Greff Dejcher, och enär några af the twenne rysiska escadrer galärer Waxholm längre uth i skiärgålen gåt förbij, blef iag på hans Höghet Generalissimi ordre commenderat af hans Excell:ce fältmarskalken Dejcher med trenne galerar ifrån Waxholm åth Stäkets sund och Baggers fiähd, om at göra med gamla skiuttar försänkningarna utj Stäkets sund, hwarwid iag blef förstärckt med 4. galerar, som alla under mitt commando mig anförtröddes, med besättningen af Hr General Major Cojett, och Hr Grefwen Oxenstiernas Regement¹ med Hr Major Bock commenderat manskap. Mine ordre war, the fyra af mig gjorde försänckningar, ther utj hwardera försänckningen stod en skuta ännu med sten lastat, igenom borat, och stör instötta, som kunde öpnas, om uth- och in passera, at iag samma skuta utj hast kunde i linien insättia, störar uthtaga och nedsänkia, samt med galerars canon och manskap förswara, wid ryska attacken, och förhindra ryssarnes galerars eller slupars inlop. Sådant mitt anförtrödde commando så wähl ryssars görande utj skiärgåhlen observerande, samt the fyra gjorde försänckningarna, har iag bewijsat: Enär Hr Capitain Wachtmeister hade sidste recognoscering, fölgde Ryska slupar och galerer honom efter, in till min längst uthsatte lieutnants post, för Hr Major Bock på Wärmdö och Bågås sijda.

En annan Lieutenant hade iag uthsatt wid Baggers fiälen, till att kunna see öfwer hela fiählen och rapportera, Hr Capitain Wachtmeister på fasta landetz sijda, wid första försänckningen, och galerar utj deras anwijsas ställe, som de kunna beskiuta sundet, och med canon förswara försänckningarne och inlop på wattnet, att enär vår allernådigste Kongl. Maj:t den tiden Generalissimus besåg ryska escadrer på Baggers fiälen, war ryssarna på wägen at lända till landz, och några canon skått skutit efter hans Maj:t, tå allernådigste Kongl. Maj:t gjorde alt föranstaltning, samt få regementerna att förswara riket, med stor

¹ Gustaf Vilh. Coijet var chef för Upplands och Gustaf Oxenstierna för Östgöta Tremänningar till fot. Georg von Bocken var major samt Leonard Wrangel och Fritz Wachtmeister kaptener vid Östgöta tremänningar. Jean Bolld (Ridderboll) och Ulrik Alex. Hercules, kaptener vid Södermanlands regite. *Anm. af meddel.*

ymnigheet, och först Hr General Major Fuchs med Sörmanlandz Regemente ehrhöltz emellan stigit Ryssarne till landz, och wille på bägge sijdor afdrifwa ifrån försäkringarna mig anförtrorde galerar och manskap. Theras General Laszij commenderat på landz sijdan med ett detachment wägen up åth wijkan, befalte wår nådigste Kongl. Maj:t Hr General Major Fuchs, them att repoussera, och såsom mycket skoug och buskar utj bärigen war, nådigste Kongl. Maj:t beordrat mig anwijsa Hr General Majoren Fuchs huru bäst komma åt lillegiärde som ryssarna stådt. Hr General Major Fuchs anförde sin bataillon öfwer berget genom skogen och attaqverat med stor braveur, sampt Hr Öfwerste Essen sin bataillon genom wijkan och buskar åth giärdet. Förbemte General Laszij med ryssar, började ifrån lång at skiuta emot anmarchen, sampt ryska granaderar emot Hr Capitain Wrangel, som war på flygelen af bemelte Hr Generals bataillon, ej långt ifrån första försänckningen, tå iag hindte Hr Capitain Ridderboll och Hr Capitain Hercules förbij åth Hr Capitain Wrangels compagnie, blef han blesserat, ändå wåra, de ryska granaderar drefwo tillbaka. Som galeran phenix war stält och kunde beskiuta hela längden af sundet, gick ryska slupar sachtelig under Bågås landetz betäckning åth första försänckningarna. Emellan continuerades elden och salvorna continuerligen på bägge sijdor in till affton at lille Adjutanten [lucka i texten]

effter manskapet af Hr Capitain Wrangels Compagnie, söckte dem up at hämpta till Hr Generalen. Och som Hr Capitain Heldenhielm på galeren phenix mig lät weta ned åth första försänckningen, at ryssarnes anmarche på Wärmdö sijdan, fast närmare, skyndade iag mig åth galerar med thes manskap, lät äntå med samma en capitain af Sudermanlandz regemente med några fahnor² upföra på galeren Jungfrun, gick med slupen åth andra sijdan, sampt med galernes canon och manskap, dref ryssarne tillbaka, at de hans Excell:ce Gref Thessins diurgårdz giärdesgård en stor längd med nedtryckte, och som emellan kom ryssarne at uphugga ett stort stycke af första försänckningen, afdref iag med galerers canoner sampt slurporne wåra på Wattnet och Hr Capitain Wachtmeisters manskap på landet ryssarne därifrån, ehuruwähl mörckret betog mig, at iag ej långt kunde see. Samma tijd så gjorde ryssarna eld på skogen å många ställen, och dereffter, som förr, mehr än en tijma hördes, nu aldranådigste Kongl. Maj:t ankomma, med trummors slående och trumpeters march bläsande, regementerne, ungefär kläckan 11. in till 12. Ryssarna dragit sig tillbaka på theras galerar, och gick öfwer på andra sijdan baggars fiählen, sampt andra dagen emoth affton utj stor hast fältström förbij, och igenom skiärgålen åth Åhlands haff. Såsom iag mitt anförtrorde commando troligen förrättat, nu hans allernådigste Maj:t andra dagen betackade mig med allernådigst tillsäjelse, at sådant wille ihogkomma, till min conservation. Sampt hans Excell:ce Gref Dejcker lijkaledes. Enär då iag altid rejicerat utj Krigztijden och wid så många commenderingar wällgiort, aldrig af mitt anförtrorde manskap spilt, at hans

Liknande uppgift anför han äfven i en inlaga till konungen d. 5. juni 1722. *Anm. af meddel.*

Högst Sal. Kongl. Maj:t offta benådat mig med recompangsering, som ändå war hiertelig öm, at kiänna wähl en officerare, huru skall nu mitt förhållande wara uthslächt wid fredztijden, då utj krigetz tijder med heder uthrättat mine beställningar. Af en trogen undersåthe vasaal och Underdån:

Balz. von Dahlheim.

NB.

at ej månad, weka, dag eller datum nämndt, händ effter uti Turkiet, alla mina juornaler rijsningar och alt mist, samt resten uti Tysklandt, hoos Hr Baron och Corporalen af Drabandterna Ehrenschildt med förlorat.

En förlorad sigillstamp.

Då i personhistorisk tidskrift flera gånger förekommit notiser — längre eller kortare — angående adliga vapen, torde denna lilla ofullständiga uppsats, rörande en sigillstamp, som högst antagligen försvunnit, eller om hvilken, om den finnes kvar, det skulle vara af intresse få erfara några upplysningar, försvara sin plats.

År 1610 den 22 april blef sedermera riksrådet Abraham Eriksson Leijonhufvud upphöjdt i friherrligt stånd, och skulle enligt friherrebrevet hans friherrliga vapensköld utgöras af hans förra adliga vapen i midtelfältet, som skulle omgifvas af fyra fält, hvilka skulle innehålla: det första och fjärde en på hvit botten på alla fyra benen gående björn i naturlig färg; det andra och tredje fältet en hvit ox med en röd ros med två gröna blad i munnen på blå botten. De båda hjälmarna skulle prydas af adliga kronor med hjälmprydnader, utgörande för den ena hjälmen ett lejonhufvud, omgivet af två i blått och gult fördelade buffelhorn, och för den andra hjälmen, ett björnhufvud i naturlig färg, omgivet af två i svart och hvitt fördelade buffelhorn.

På den af honom använda sigillstampen — kanske han ägt flera — hvars aftryck jag tagit närmare kännedom om, förekomma de två björnarna, gående på bakbenen. Af hvad anledning vapnet i sigillstampen fått annat utseende än det i friherrebrevet fastställda är svårt att afgöra.

Han dog 1618 och begrofs i familjegrafkoret under Lillkyrka kyrka i Örebro län. På hans mycket väl bibehållna kopparkista, som vid reparation af grafkoret sommaren 1900, togs i närmare skärskådande af undertecknad, finnes vapnet med björnarna målade, gående på alla fyra benen. Abraham Eriksson Leijonhufvuds halfbroders son, landshöfdingen friherre Abraham Leijonhufvud använde ofvannämnde sigill-

stamp år 1658 eller sedan hans fader och dennes efterkommande blifvit friherrar med annat vapen. År 1662 börjar han under sina ämbets-skrifvelser och enskilda bref använda ett sigill med sitt eget vapen. Efter hans död begagnar hans änka åren 1676 och 1677 Abraham Erikssons sigillstamp, hvilken efter hennes död kom i sonen Karl Gustafs ägo; ty denne nyttjar den under bref, skrifna åren 1695 och 1697 från Greifswald och Wollin, där han var i tjänst vid general Bielkes regemente. I ett bref från Karl Gustaf af år 1692 den 8. mars omtalas en Kaulbars, och 1693 den 1. september använder en von Kaulbars sigillstampen. Dennes bref är skrifvet från Namur till svenska residenten Palmqvist i Frankrike. von Kaulbars hade antagligen till låns bekommit sigillstampen, ty Karl Gustaf Leijonhufvud använde den som ofvan nämnts flera år efteråt. Vid Karl Gustafs död den 9. september 1710 i Bender fanns den troligen bland hans kvarlåtenskap, och om denna ej hemsändes till hans änka i Sverige, hölls antagligen auktion därpå, som ofta var fallet med i utlandet fallne krigares tillhörigheter. Möjligen kan då någon af hans krigskamrater bland de tappre karolinerna kommit öfver sigillstampen, som på så sätt kanske letat sig hem till Sverige igen. Men hvart den tagit vägen under århundradens lopp är ej lätt att säga. Af intresse skulle vara om upplysning kunde vinnas angående dess vidare öden.

Karl K:son Leijonhufvud.

Personhistorisk litteratur.

(Till redaktionen insända arbeten.)

Album Scholæ Arosiensis. 1618—1650. Utgifvet af *Wilhelm Molér*. Västerås 1905. 70 sid.

Utgifvaren af denna namnförteckning öfver Vesterås skolas alumner har otvifvelaktigt härpå nedlagt ej så litet arbete. Intresset för ett sådant arbete blifver naturligtvis större, när man en gång i tiden utgifver en biografisk matrikel öfver Västmanlands och Dala nation i Uppsala. Då kan man ju lättare återfinna dessa skolynglingar, som nu endast återgifvas med *för-* och *farsnamn* utan åldersbeteckning, men i de flesta fall får man reda på dessa skolynglingars födelseort. Endast undantagsvis anges ett tillnamn med en uppgift om deras kommande vitæ genus. År 1619 t. ex. har man i matrikeln »Matthias Erici Aros. NB. Riksrådet Björnklow». Genom att jämföra hans ålder får man ju ett begrepp om hans kamraters. Jämför man denna skolmatrikel med bibliotekarien i Upsala Aksel Anderssons utgifna *Album Studiosorum*, får man äfven reda på, huru länge de legat i skolan, samt kan rätta en och annan felaktighet, som vid tolkningen af hemorten finnes uti Upsala studentmatrikel. För Stockholm vore det af stor vikt att få reda på Trivialskolans första matrikel — den i Norra Latinläroverket befintliga begynner först 1733 — men den har ej ännu påträffats. Att den funnits till bevisas bland annat däraf att den citeras af Clas Lundin i hans Gamla Stockholm.

Dr Molér skulle beredt läsaren en stor fördel, om han i slutet af sitt arbete bifogat en alfabetisk förteckning på de olika ortnamnen, med angifvande af deras nuvarande namn.

A. L—n.

Slägtanteckningar. Af *G. Collander*. Jönköping 1904. 11 sid. Upplaga 100 numererade exemplar.

Dessa genealogiska anteckningar röra en smålandssläkt, hvars stamfader, Jöns Månsson, var född antingen 1695 eller 1700. Från

hans gård Kråxhult eller Kullen i Långaryd, Jönköpings län, togo hans tre söner namnet Collander (Collis—Kulle, *ἀνῆρ* — man.)

H. H.—C.

Släkten Weber i Savolax. Genealogiska anteckningar af E. S. Tigerstedt. Fredrikshamn 1905. 26 sid. Upplaga 100 exemplar.

Släkten Weber blef kort efter Karl XII:s krig bofast i Savolax. Sannolikt är den af tyskt ursprung och befreundad med den släkt af samma namn, som en tid fanns i Stockholm; skaldinnan Sofia Elisabet Brenner var ju född Weber och dotter till en inflyttad köpman.

Ifrågavarande arbete afser icke att klargöra sambandet mellan de svenska och finska ättegrenarna; det sysslar endast med ättlingarna till majoren Konrad Anders Weber, hvilken deltog i det stora nordiska kriget och sedermera afled på Anttola gård i S:t Michels socken 1754. Hans afkomlingar hafva under svenska tiden hufvudsakligen varit militärer, och släkten lever ännu i olika delar af Finland.

Anteckningarna äro grundade på forskningar i kyrkoarkiv och i finska statsarkivet. De biografiska data synas tämligen fullständiga; en och annan person har utgifvaren dock icke lyckats följa till slutet, men då han anlitat alla tillgängliga källor, är det väl knappast sannolikt, att släkten fortlever i andra grenar än de här upptagna.

Der deutsche Herold. Zeitschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde, herausgegeben vom Verein Herold in Berlin. XXXVI. Berlin 1905. Nr 1—7.

De under året utkomna häftena af denna äldsta och mest bekanta af de tyska genealogiska tidskrifterna hafva jämte redogörelser för föreningens sammanträden samt litteraturofversikter, notiser, frågor och svar innehållit följande uppsatser:

Die Entwicklung des Wappens v. Bose; Heraldisch verzierte Bildnisse in der Breslauer Stadtbibliothek [forts. i flera nummer]; Zwei interessante heraldische Stücke aus Hildesheim; Der Grabstein des Hofpredigers Jacquilot in französischen Friedrichstadtkirche zu Berlin. Ein Siegelapparat aus dem 18. Jahrhundert. — Nr 2. Heraldik auf Exlibris; Zum Aachener Wappenbuch; Wann ist das alte märkische Adelsgeschlecht v. d. Weyde ausgestorben?; Verbindungen der Familien von Bardeleben; Heraldische Flaggen; Ahnentafel des Johann von Schwarzenberg; Genealogischer Dilletantismus. — Nr 3. Eine heraldische Kuriosität [Gottfried Fuchs' vapen]. — Nr 4. Norwegische Städtewappen; Polinisierte Familien-Namen; Professor Rehm und sein »Modernes Fürstenrecht«; Türklopper. — Nr 5. Drei Württembergische Städtiesiegel; Der Streit um die Zugehörigkeit des Grafen Alexander von Welsburg zum Oldenburgischen Hause; Geschichtliches über die melker Familie Knauer;

Schillers Wappen. — N:r 6. Eine Vermählung am kurbrandenburgischen Hofe aus vergangener Zeit; Das Wappen der Stadt Charlottenburg; Einige kurze Bemerkungen über die v. Schütz und v. Konow; Verbindungen der Familien von Arnswald. — N:r 7. Das Wappen der Familie Trolle; Staats- und Adelsrechtliche Streitpunkte; Stammtafel der Familie Schiller; Einige Bemerkungen über der Zusammenhang der Familien v. Konow, v. Bruun und v. Kauffungen.

Program, utgifna vid Upsala universitet 1599—1700.

Bibliografi af *Ernst Meyer*, docent vid Upsala univ., biblioteksamanuens. Upsala 1905. 162 sid. (Upsala univ. årsskrift 1905, filosofi etc. 3) Pris 2 kr. 50 öre.

Dessa program äga ofta ett kulturhistoriskt eller litterärt intresse men i första rummet äro de i biografiskt hänseende af betydelse, enär de innehålla ett rikhaltigt material för kännedomen om personer, som lefvat och verkat vid universitetet. Särskildt äro härvid begravnings- och installationsprogrammen att beakta, af hvilka de förra utfärdades af universitetsrektorn till professorernas och deras hustrurs och barns samt studenters jordfästning; dessa program innehålla vanligen en mer eller mindre innehållsrik lefnadsteckning öfver den aflidne. Förf. har för den ifrågavarande tidsperioden lyckats från olika håll samla icke mindre än 1,163 program, om hvilka meddelas datum, en kortfattad upplysning om innehållet o. s. v.; dessutom har jämväl antecknats, hvar originalen finnas. Sid. 147—161 upptagas af personregister.

J. R.

Frågor.

8. Jag vore tacksam för upplysningar om möjligen i Sverige befintliga porträtt (vanliga eller miniatyr-) af följande personer:
 landshöfd. *Ernst Creutz*, d. 1635;
 amiralen frih. *Lorentz Creutz* d. ä., d. 1676 (ett porträtt finnes hos mig och ett i Falun), och hans maka *Elsa Duwall*;
 landshöfd. frih. *Lorentz Creutz* d. y., d. 1698 (finnes på Gripenstedts Nynäs) och hans maka *Hedvig Eleonora Stenbock* (finnes på Vibyholm);
 majoren frih. *Carl Johan Creutz* d. ä., d. 1757, och hans båda hustrur *Beata Charlotta Wrede* och *Hedvig Juliana Stackelberg* (alla tre finnas hos mig); äfvensom
 lagmännen *Joh. Christ. von Morian* d. ä. och d. y. samt deras hustrur eller andra medlemmar af v. Morianska ätten.

Djursholm & Tomtebo, den 5 maj 1905

V. M. von Born.
 Friherre.

9. I ett bref af d. 30 nov. 1764 skrifver erkebiskopen C. F. Mennander till sin son C. F. Fredenheim: »Din present af Tigerstedts contrefait var mycket välkommen.» Enär med Tigerstedt torde afses Mennanders första hustrus morfar, professorn, hofrättsassessorn och v. landshöfdingen Erik Falander, adlad Tigerstedt, så frågas, om detta porträtt finnes i behåll hos Fredenheims efterkommande eller på hans gods Östanå samt om så är fallet, hurudant?

E. S. T.

Svenska autografsällskapet.

Sedan den 1 maj 1905 hafva följande personer ingått som ledamöter i sällskapet:

Gosling, Augusta, Lady. Näsby, Taxinge—Näsby.
af Klercker J., Fil. doktor. Lund.
Lundahl, N., Folkskollärare. Lund.
Lästbom, T., Kassör. Björneborg. Finland.
Nycander, O., Ingenjör.
Ros, C., Bruksägare. Årås, Gullspång.
von Salza, J. L., Friherre, Amanuens.
Schulman, H., General. Borgå. Finland.

Bidrag till vår medeltida personhistoria.

Af L. Fr. Löffler.

I. När dogo riksrådet Karl Benktsson af Vinzathorp, hans fru Katarina och deras son, riddaren Göran Karlsson?

I ett samlingsband af dels tryckta, dels handskrifna saker, hvilket, enligt anteckning å titelbladet, tillhört »magister Sueno Jacobi» — kanik, slutligen biskop i Skara och bekant latinsk skald (se om honom Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift h. 8—9 och 10) — och senare Banérska biblioteket å Djursholm samt nu förvaras i Kungl. Biblioteket, finnes nedskrifvet bland andra latinska dikter af nämnda biskop följande af honom författade:

»Epitaphium domine Katherine, relicte Karoli Bænctson de Vinzatorp, et eorum filii domini Jeorgii Karlson.

Ingenti quondam pollebant laude per orbem
 Quorum membra jacent hoc tumulata solo.
 Scripsimus Mcd iunctis tribus iij simul xc,
 Jura necis domina dum Katherine subit;
 Septem post actis dominusque Jeorgius atris
 Hiis pignus oculis dat patet ut populis.»

Se Silfverstolpe, Historiskt Bibliotek, 5: 153 (1878). Stycket är omtryckt hos Klemming, Latinska sånger från Sveriges Medeltid (Cantiones morales etc.), Holmiæ MDCCCLXXXVII, s. 112, där dock de två sista verserna, den rimmade hexametern och den leoninska pentametern, såsom tyvärr ofta hos Klemming, oriktigt uppdelats i hvardera två versrader.

Den anförda strofen med titeln lyder i öfversättning sålunda:

»Epitafium öfver fru Katarina, Karl Bengtssons af Vinsetorp änka, och deras son herr Georg Karlsson.

De, hvilkas lemmar ligga begrafna i denna jord, voro fordom mycket berömda och framstående på jorden. Vi skrefvo *Mcd*

Kartongblad till årg. VI, s. 63—64. — Å detta kartongblad har den uppgift å s. 64, hvars oriktighet påpekats i årg. VI, s. 155, blifvit utesluten.

med tillägg af tre *i* tillika med *xc*, då fru Katarina måste böja sig under dödens lag.

Och då sju (år¹) därefter förflutit, lämnar herr Göran en pant (= sin döda kropp) till denna svarta kista, såsom det är bekant för folket.»

Till höger om strofen å det blad, däri den är nedskrifven, läses följande (här meddeladt i öfversättning från latinet):

»De äro begrafna i Dalhem, en sockenkyrka i Redväg, men Karl i Skara i sjalakoret.»

Silfverstolpe anmärker till denna strof följande:

»Karl Bengtsson till Vinsetorp var väpnare 1458, riddare 1463, inkallades i rikets råd 1473 och lefde ännu 1493, enligt ett af Styffe meddeladt dokument. Af grafskriften se vi att han aflidit före 1499. Sonen Örjan Karlsson omtalas 1497 vara i Sten Stures tjänst och blef 1498 befallningsman på Öresten; han afled, som ofvan ses, 1506.»

I dessa Silfverstolpes anmärkningar ha åtskilliga oriktigheter insmugit sig och framkommit, af hvilka flera säkerligen af den ansedde forskaren själf efteråt insetts och knappast behöfva påpekas för den kunnige läsaren.

Sålunda var Karl Benktsson säkerligen icke riddare. Han nämnes ju icke af Sueno Jacobi med titeln *dominus*. Icke håller kallas han riddare i ett svenskt bref af 25 mars 1473, däri lagmannen-brefskrifvaren kallar sig riddare, hvilket bref meddelas af Styffe i Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift I: 2 (1871), s. 50—1 och nämnes hos Styffe, Skandinavien under Unionstiden² s. 111, n. 6. Icke håller kallas han riddare i det af Silfverstolpe afsedda brefvet af 11 febr. 1493 (meddeladt af Styffe, Bidr. till Skand. hist. 4: 758), blott »ärlig god och välbördig man» och Sverges råd (»*Karll Benchtsson i Wintztorpp*»). I Skandinavien under Unionstiden² s. 112 nämner Styffe K. B:n blott som riksråd, ej som riddare. Så ock Nord. Fam. bok. 17: 1158 (art. *Vinstorpa-ätten*). Den Carl Bengtsson, som i Tibells riddarlängd upptages som riddare år 1463 (men ej som R. R.) och som troligen föranlett Silfverstolpes uppgift, att Karl Bengtson till Vinsetorp var riddare nämnda år, måste vara en helt annan person. Vidare var sonen Georg (Göran, Örjan, Jörien) Karlsson säkerligen riddare, då han (två gånger) nämnes *dominus* af Sueno Jacobi. I Tibells riddarlängd upptages »*Georg Carlsson* (Gera). Höfvitsman på Öresten. V[äpnare] 1493, 1497. R[iddare

¹ Ordet *annis* är underförstådt i den latinska versen.

Tillägg

till

Svenskarne under Dannebrogen 1848—50

af

Birger Schöldström.

Sid. 3. Acharius. Var riddare af Dannebrogen. — Porträttet är från 1860-talet.

Sid 4. Adelswärd. Friherrinnan Augusta Adelswärd, f. Berg, död i Stockholm 18 maj 1905.

Sid. 6. Ankarcrona. Ståthållare å Stockholms slott 1889.

Sid. 7. v. Axelson. Porträttet är från 1870-talet.

E. G. F. Acharius.

O. v. Axelson.

Sid. 9. Berglund, P. G. Blef hofjägare å Kungl. Djurgården. Död.

Sid. 9. Bergman. Till de meddelade militära data om honom tilläggas:

Född den 2 juli 1823 å Lagerfors bruk i Västergötland; föräldrar: bruksägaren C. G. Bergman och dennes maka Gustava Magdalena Thun; genomgick Skara elementarläroverk och blef vid 17 års ålder volontär och vid 19 furir vid Västgötadals regemente. Åren 1843—44 elev vid Degebergs landbruksinstitut samt köpte 1845 egendomen Ingemarstorp i Östergötland. Han ville dock ytterligare sätta sig in i landbrukets rationella skötsel och begaf sig 1846 till Danmark. Han konditionerade på flere större egendomar i Jutland och Slesvig, tills kriget i början af 1848 utbröt. I dess första början bildades frikårer — de s. k. Herregaards-

B. J. Bergman 1849.

B. J. Bergman 1864.

skytterne — med greve Viggo von Holstein-Rathlou, baron Blixen-Finecke och andra adelsmän i spetsen, och här i ingick redan i mars den unge svenske agronomen, den allra förste svenske frivillige. Bergman deltog i affärerna vid Bau 9 och vid Slesvig 23. april samt i flere skärmytslingar. I september 1848, efter första stilleståndets ingående, upplöstes fribataljonen, och Bergman, hvilken redan i april befordrats till sekondlöjtnant, blef detachementsbefälhafvare för en trupp af 60 man, hvilken afsändes till Bornholm, dels för att inöfva därvarande milis, dels förstärka garnisonen å fästningen Christiansö. I augusti 1849 placerades han vid 3:dje linie- och i oktober vid 10:de lätta bataljonen, där han 1850 blef premierlöjtnant. Sedan efter Fredericiaslaget de fleste svenske frivillige aftackats, hade nämligen Bergman kvarstannat i danska armén. Han gjorde nu hela fälttåget till slut och blef därefter fortfarande i dansk krigstjänst samt var, när kriget ånyo bröt ut 1864, kompanikommendör vid 3:dje linierementet och förde befäl vid Dannevirke. Efter detta senare krigs slut tog han, som kapten, afsked ur dansk krigstjänst samt återvände till fäderneslandet, där han i många år var egendomsägare i Småland. År numera bosatt i Karlshamn. — Änkling två gånger (efter Gustava Zethelius och Charlotte Witthoff) är han i sitt tredje äktenskap förenad med Julia Esolinda Kinmansson (dotter af premiäraktören Lars Gustaf Kinmansson och dennes 1:sta maka Zelma Carolina Esolinda Berghné).

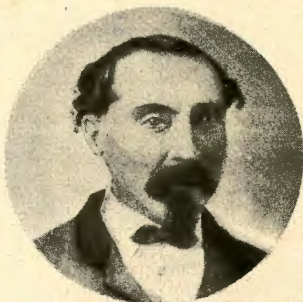
Sid. 9. Bergström. En man af mildt och vänligt sinnelag. (Uppsala ärkestifts herdaminne, 1893.)

Sid. 11. Betzholtz var före sitt inträde å den militära banan anställd som bokhållare å sockerbruket Tuppens kontor vid Adolf Fredriks torg. Var i början af 1860-talet lärare vid Gymnastiska centralinstitutet.

Sid. 12. Björksten, Johan August Ferdinand. Föräldrar: öfverstelöjtnanten, postmästaren i Ystad Gustaf Magnus Björksten och Augusta Sophia Ugglä (båda födda i Finland). Han uppgifves fått någon anställning i Åbo.

Sid. 12. v. Björnmarck. Hr Robert Gronberger i Forest Lake, Minnesota, skrifver 13 juni 1904 i bref till utgifvaren:

C. L. von Björnmarck tjänade under amerikanska kriget som kapten vid ett Wisconsin-regemente. År 1870 nedsatte han sig i St. Croix Falls, Wisconsin, och uppehöll sig som lärare i de engelska county-skolorna däromkring; sedan han några år därefter vistats å olika orter, återkom han till nämnda plats och lefde på en liten krigspension. Död i den lilla staden Taylors Falls, Minnesota, 20 januari 1901. Hans hustru, Pernilla Jacobsen, från Stavanger i Norge och af god familj, dog i samma stad 29 juli 1902, i en ålder af 81 år. De efterlämnade ej barn. Kapten v. Björnmarck var en trefflig sällskapsman, humorist och gladlynt; ej särdeles stor till växten, men med militärisk hållning och värdighet.

C. L. v. Björnmarck.

Sid. 13. Blomqvist. Var 1855 anställd vid engelska främlingslegionen å Krim. (Uppg. i Aftonbladet 12 april 1864.)

Sid. 17. Cederström, J. I Stockholms Dagblad 29 juli 1862 läses ett längre bref från Jacques Cederström, däri han skildrar sitt deltagande i kriget i Nordamerika, där han då var detacherad vid kavalleriet i den under general Stahels befäl stående 1:sta brigaden. I samma blad 28 okt. s. å. läses ett nytt bref, däri C. berättar, att han förflyttats till general M' Clellans stab. — Porträttet är från slutet af 1860-talet.

Sid. 19. Creutz medverkade i medlet af 1850-talet något i stockholmska tidningspressen.

Sid. 20. Dahlström deltog i fregatten Eugénies världsomsegling 1851—53.

Sid. 21. Donneaud, son af franske språkmästaren Claude Donneaud, som i början af 1830-talet vistades i Göteborg. Efter krigets slut var Jean Médor D., i början af 1850-talet, bokbindare-mästare i Göteborg.

Sid. 22. Edholm. Porträttet från 1870-talet. — I kassören F. Barthelsons autografsamling finnes i original följande, hittills otryckta poem af *Frithjof Grafström* »Till Carl Martin Edholm och Carl Arendt Ångström vid deras resa till Danmark den 31 Maj 1848»:

Jacques Cederström.

Farväll! Farväll! I Norrlands tappre söner!
 I Bröder från vår jord, vårt hem, vår vagga,
 Där Nordanvinden spelar öfver fjällen
 En krigisk hjältesång om fädrens ära,
 Där nattens sol i sitt midsommarguld
 En runskrift ristar in om flickans trohet.
 Farväll! I resen ej dit åt. — Er väntar
 Ej hemmets glädje med sin barndomsfrid,
 Ej syskonringen med sin krans af minnen,
 Ej trogen tärna med sin varma kyss.
 Nej! annat är hvad edert hjärta önskar.
 I gån att kyssa Hildurs bleka läppar,
 Att brottas om i yster kamp med döden
 Och knyta segerns krans på blodig bana.
 Till Seelands kust, där boken lummig krona
 I Sundet speglar, och där Bältets bölja
 Ett hälskri vaggar från den andra stranden,
 Till Jülland, blodbestänkt, i bojor slaget,
 Där våldet rufvar öfver stulna skatter
 Och Tysklands örnar gripit värnlöst rof,
 Dit längten I; dit styren I er färd.
 Där viljen I det gamla Svenska stålet,
 Hvars anor stiga opp till Hedenhörs,
 Ånyo blotta, och er ställa fram
 I bröders glesa ring mot Preussens härar.
 Men varen lugna; eder sak är rättvis.
 I kämpen för hvad menskan skönast eger,
 För friheten, den himlaborna, hon
 Är mor till alla tapperhetens under.
 Det var för henne vid Thermopyle
 Som Greken dog; vid Marathon han blödde;
 Och Gustaf Adolph skar för hennes skull
 Åt fattigt hem ju mången ståtlig lager.
 Ty Gud är med, då man för frihet kämpar;
 Han väger striden på sin viljas vågskål,
 Och sanningen, en sköldmö, går till slut,
 Som i de Gamles myth, utur hans hjessa
 Med spjut och lans, en segrande Minerva.
 Så faren väl! Må vågen vänligt bära
 Er snabba segling emot Danmark ner!
 Ol mån I Tysklands alla skaror lära,
 Att ej mot våldet segrens Gudom ler.
 Se'n — kommen åter med er vunna äral
 Två rum i brödraringen vänta er.
 Men stupen I, ol hören nu! och göm' det i ert sinne —
 Vi gråta väl en tår, men glädjas vid ert minne.

Sid. 23. Egerström. Under titeln »En svensk vid Stilla hafvet» har Birger Schöldström i kalendern Nornan för 1905 lämnat en närmare skildring af Carl Axel Egerströms lif.

Sid. 24. Ejserman, Fredrik Joël (ej Julius, såsom orätt uppgifves i danska bat. rapp. 1849); född i Grimethon, Halland, 1 okt. 1823; föräldrar: landbrukaren Carl Daniel E. och Anna Lovisa Lagercrantz; var utlärard kopparslagaregesäll och anställd i medlet af 1840-talet som ångpannebyggare vid först Nyköpings, sedan Motala mekaniska verkstad; var efter kriget — där han svårt blesserades vid Fredericia — anställd vid Keillers mek. verkstad i Göteborg, därefter å Trollhättan,

sist, från 1855 och ända till sin död, förman vid Lindholmens mek. verkstad vid Göteborg; död å Lindholmen 22 okt. 1890. — Gift å Trollhättan 1853 med *Augusta Mathilda Lennartson* (ännu i lifvet). — Ejserman var en inom sitt verksamhetsområde framstående och högt

C. M. Edholm.

F. J. Ejserman.

aktad man, fast och bestämd; var hela sitt lif igenom en varm skandinav och hade svårt att fördraga tyskar. (Uppgift 1905 af Ejsermans systerson, öfvermaskinisten F. Kuylenskierna.) — Porträttet från 1870-talet.

Sid. 25. Enebuske deltog i fregatten *Eugenie's* världsomsegling.

Sid. 25. Envall. Jämte sitt porträtt från 1904, har major Envall lämnat följande lifliga och intressanta skildring af sitt fältlif 1848—49:

Som student i Uppsala, Upplands nation, deltog jag i det stora skandinaviska studentmötet i Köbenhavn 1845 och var således med i »Ridehuset», när Orla Lehmann tog löfte af Nordens studenter, att de med lif och blod skulle försvara den skandinaviska idén, om yttre våld mot densamma höjdes. Jag hade absolverat min examen för inträde i rikets rättegångsverk och tjänstgjorde bl. a. i Rikets ständers bank, när kriget i Slesvig 1848 bröt ut. Jag tänkte på mitt löfte och beslöt att genast resa ned, taga muskötén på axeln och ställa mig i de danska leden. Den 1:ste juni lämnade jag Stockholm ombord å ångfartyget *Svithjod*. Bland passagerarne voro flere andra unge män, hvilka liksom jag ämnade som frivillige deltaga i kriget. Jag minnes särskildt löjtnanterne greve Löwen och Axel Adelswärd samt studenterna Edholm, Weman och Ångström. Den 5:e på eftermiddagen anlände vi till Köbenhavn. De svenskar, som ej förut voro

Gustaf Envall.

militärer, måste genomgå rekrytskolan, som började den 8 och slutade den 19 juni. I mina anteckningar från 1848 är om denna tid i korthet antecknad: »Glada dagar; hvarje kväll i Tivoli.» Midsommaraftonen togs afsked af alla våra nyförvärfvade vänner i den danska hufvudstaden, ömmast af väninnorna. Vi stego ombord å ångbåten Valdemar. Där befunno sig 21 tyske krigsfångar, som skulle utlösas, och bland dem en mycket hyggelig preussisk officer, Rolla von Rossey. Dagen därpå voro vi framme i Christiansfeld i Slesvig, general Hedemanns hufvudkvarter. Här blef jag placerad på Första reservbataljonens 3:dje kompani. Vid samma bataljon placerades ofvannämnde Weman och ett par andra Uppsalastudenter, Erland Berg och Gabriel Ödmann, samt Edvard Laquist, en rask och pråktig Vingåkerspojke, broder eljes, i förbigående sagdt, till den framstående kommunalmanen grosshandlaren Hjalmar Laquist i Stockholm.

Den 28 var stillståndet slut, och redan dagen därpå fick bataljonen order att marschera till Haderslev, som hotades af fienden. Under striden, som här uppkom, fick jag emellertid stå i reserven, och först följande dagen, då vi allarmrats kl. 3 på morgonen och armén retirerade till Kolding under ständig strid med den förföljande fienden, fick jag elddopet. Från den 30 juni till den 17 juli fick bataljonen göra förposttjänst vid Kolding; detta var strapatserande i ganska hög grad, helst väderleken var regnig och danska armén ej ännu fått kappor, hvarför vi ofta genomvåta måste gå på förpost.

I allmänhet slet vi ej så litet ondt under fälttåget 1848, och våra kvarter voro ofta allt utom inbjudande. Så t. ex. fick jag i en half månad ligga i samma säng som en skröplig 80-års gubbe. En annan gång var min primitiva bädd placerad på ett stengolf i ett rum, hvari befanns en stor vattenpump. För att ej blifva genomförd, fick jag på en kamin värma en stor sten, den jag, innan jag lade mig, rullade fram och åter i sängen. En annan gång blef jag inkvarterad i en seldonskammare; om natten drömde jag, att jag gick på en sjöstrand, och då jag vaknade, hade jag stuckit ut ena foten genom väggen, som var af ler. Råttor och andra mycket, mycket mindre, men mycket, mycket obehagligare djur fick man ock dragas med, detta senare i synnerhet en tid, då jag på 6 veckor ej var ur kläderna.

En och annan lustig situation erinrar jag mig från denna tid. Så t. ex. blefvo vi en afton omkring 20 man inkvarterade i en färrätte, hvari fanns afbalkad ett rum för höns och en kalf. Under natten skulle en man gå ut, men tog i mörkret vilse på dörr och klef in till kalven och hans sällskap. Tuppen slog alarm, hönsen kacklade och kalven kilade i förskräckelsen ut och gjorde skutt på skutt bland oss, som yrvakna sprungit upp, troende, att fienden var öfver oss, och då kalfstackarn ändtligen blifvit utmotad, var det obehagligaste i hela affären, att han på våra uniformer lämnat »souvenirer» som ej voro vidare behagliga. Äfven med provianten var det ibland illa beställt. Så minnes jag, att jag en gång på flere dagar ej fick en bit kött, utan måste lefva på bröd och svart bohvetgröt. Men allt detta nedstämd på intet sätt humöret hos oss svenske frivillige. Vi voro unga, glada och hänfödda för den sak, under hvars fana vi ställt oss, triffes utmärkt bland de godmodige och pråktige danske landssoldaterna, och studenterna bland oss bemöttes utom tjänsten af officerarne alldeles som kamrater.

Från 17 juli till 26 oktober kantonerade bataljonen i Jutland, hvarefter viingo order att gå i garnison i Köpenhamn. Jag hade emellertid, den 4 augusti, befordrats från menig soldat till underkorpral. I den danska hufvudstaden garnisonerade jag nu från 8 november till 17 december, då jag, på begäran, förflyttades till Första lätta infanteribataljonen. Mitt afskedsbetyg från Första reservbataljonen, hvilket jag ännu i original bevarar, innehåller, att »frivillig Gustaf Envall har stede vist Lyst til Tjenesten og Aktpaagivenhed deri og saa vel i som udenfor Tjenesten i et som alt udvist et rosverdigt Forhold og en fortrinlig Karakter».

Så kom året 1849. Från Köpenhamn hade jag rest till Åls, där min nya bataljon befann sig och vid hvars 4:e kompani jag placerades. På nämnda ö kantonerade vi under årets tre första månader; den 3:e april fördes vi öfver till Slesvig, och jag fick vara med där det gick hett till, nämligen i affären vid Gravenstein. För mitt förhållande därunder befordrades jag till korpral, med underofficers titel. Den 6:te rasade äfven en häftig strid — mycket häftig till och med, ty då efter dess slut 3:e reservbataljonen marscherade förbi oss, hade den blott 4 officerare kvar — men däri fick jag ej vara med, ty jag stod den dagen i reserven; den 12:e

däremot var jag med i den strid, som då utkämpades i grannskapet af Dybbøl. Från denna dag och till den 22 juni, då vi öfverfördes till Fyen,ingo vi stanna i våra baracker, omväxlande med förposttjänst. Den 4 juli blef jag kallad till öfverste Ræder, som underrättade mig om att han ämnade »anbefale» mig till officer. Den följande dagen öfverfördes vi till Fredericias fästning, som länge belägrats af tyska armén. Vi visste, att man ämnade söka upphäfva denna belägring genom ett utfall, och voro beredda på att striden skulle bli het och mer än vanligt blodig. Och dagen därpå, den 6:e juli 1849, stod också det stora, för danska vapnen så ärorika slaget »ved Frederits», och det är mitt lifs stoltaste minne att den dagen ha fäktat under dannebrogen. Under natten kastade tyskarne ett helt regn af bomber öfver staden och fästningen. Hvar gång vi hörde ett skott, blickade vi upp, men sågo vanligen ej bomben, blott elden ur tändröret. Vid ett tillfälle slog en stor trägren, som splittrats af en bombskärfva, mössan af mig. Vid 10- à 11-tiden på aftonen uppställdes bataljonerna hvar för sig; renslar och kappor hade vi aflagt, för att vara så mycket rörligare. Väl 200 svenske frivillige voro vid Fredericia med i de danska leden — flere af dem stupade, en mängd sårades, *nu* äro vi blott fyra kvar i lifvet.

Kl. 1 på natten marscherade den danska armén i största tystnad ut ur Fredericia. Det kompani jag tillhörde gick i tåten af bataljonen. Efter en kort stund upptäcktes vi af de tyska förposterna, ett skott small, och en man i mitt närmaste grannskap fick armen illa skadad. Skyttelinje formerades genast af bataljonen, och vi framryckte under eldgifning. Vi sågo att börja med ingen man, utan vi sköto med ledning af fientliga eldlinjen. Efter en stund kommo kulor bakifrån hvinande och orsakade stor oro i vår kedja. Jag sände en underkorpral bakåt, men då han ej återkom, sprang jag själf under höga rop, att det vore danskar framföre. En officer kom mig till möte, och den åt orätt håll började gevärselden upphörde. Den hade uppstått därigenom att i mörkret en annan dansk trupps kedja hade kommit bakom vår vänstra flygel.

Mitt kompani hade snart intagit en betäckt ställning, med order att på inga villkor förr än befallning bléfve uppgifva den. Striden däromkring blef allt hetare och hetare. Både tyskarne framför oss och vi sköto allt hvad vi förmådde. Hela kompaniet låg i kedja, sida vid sida. Närmast bredvid mig låg en mulatt vid namn Snollelów, från någon af de danska besittningarna i Västindien; han blef särad och kvidde. Jag tog honom i axlarna och reste upp honom; kulan hade träffat midt för hjärtat, och blodet sipprade ut genom hålet på rocken. Karlen fördes bort — i förbigående må nämnas, att han, märkvärdigt nog, kom sig, och i slutet af året råkade jag i Kjöbenhavn min svarte vapenbroder som konvalescent. Emellertid hade jag, när jag hjälpte upp min sårade kamrat, blottat mig för den fientliga elden, och i ett nu kände jag en häftigt stöt och gaf till ett rop. »Hvad är det?» ropade närmaste officeren. »Underofficer Envall er skudt!» svarade soldaterna, som sågo, hur det rann ur min vänstra sida. Det var dock ej blod som rann, utan — det härligaste danska kornbrännvin. Min »lærke» hade mottagit kulan, gifvit denna annan riktning, men låg nu själf krossad i bitar — den gamla hederliga pluntan, som följt mig hela fälttåget, hade till sist offrat sitt eget lif och räddat sin herres.

Nu blästes till anfall, vi rusade upp och stormade med fälld bajonett mot den fientliga linjen. Den höll sig tappert, men måste dock snart vika tillbaka. En tysk jägare var blott ett par tum från min bajonett i det ögonblick han gaf sig undan. Det var troligen hans kula, som minuten förut pep förbi mitt hufvud.

Klockan mellan 10 och 11 på förmiddagen kommo vi till byn Kongsted, men dessförinnan utgjorde vi betäckning åt ett i fullt engagement med fienden varande half-granatbatteri. Härunder sammanträffade jag med den ofvan nämnde frivillige greve Sven Löwen, hvilken under slaget tjänstgjorde som general de Mezas adjutant; flere granater kreverade i vårt nära grannskap, men vi blefvo oskadade. I den nämnda byn stannade vi till aftonen, då vi, vid 10-tiden, åter ryckte in i fästningen. Vår bataljon hade förlorat 4 officerare i døde och 5 i sårade samt en mängd soldater; endast i mitt kompani hade närmare 40 man stupat.

Efter Fredericiaslaget följde vapenstillestånd, och de svenske frivillige aftackades. Mina afskedsbetyg från bataljonen äro af följande lydelse: »Frivillig Korporal Gustaf Envall har været ansat fra den 1 Januarii til den 28 Augusti 1849

ved 1:e Lette Bataillon och i denne Tid fyldt sine Pligter med Nöiaktighed og Dristighed og til sine foresattes Tilfredshed; han har med Heder deeltaget i Affairen ved Gravenstein d. 3 april og Slaget ved Fredericia d. 6 juli 1849, hvor han viste sig som en tapper og dygtig Krieger; og bevidner Bataillonens ham sin fuldkomne Tilfredshed af dette i hans Tjenestetid udviste Forhold.» Och till sist kom utnämningen till sekondlöjtnant samt dannebrogskorset. Till vår bataljon hade sändts order, att soldaterna själfve skulle medels namnsedlar rösta på hvilka de ansågo gjort sig förtjänte af dekorering. En vacker dag kom min överkommandersergeant, Dauthe, emot mig och sade: »de faar nok dannebroke, Envall: de fik saa hersens mange lapper». Jag har således att tacka, näst Frederik den syvendes konungsliga nåd, förstås, för min dannebrog »den tappra landsoldat».

Sid. 28. Flyborg. Hans »Dagboksanteckningar under Danmarks krig mot Slesvig-holstenarne 1850» finnas tryckta i tidskriften »Förr och nu» 1877, sid. 155—58, 175—78 och 198—99.

Sid. 30. v. Gegerfelt. Enl. C. A. Egerströms »Borta är bra, men hemma bäst» (tr. 1859) sid. 59, skulle J. G. v. Gegerfelt begifvit sig till Nordamerika och där såsom »läkare» försökt sig i samma bransch som den på sin tid bekante charlatanen »doktor Roback», men troligen ej med samma framgång som denne.

Sid. 31. Hagberg. Hans gamle studie- och vapenkamrat jägmästaren C. A. Thorsén skrifver i ett bref, dat. d. 1 februari 1904:

Ekonomiska skäl hade förmått Hagberg att för någon tid taga plats som biträde på kronofogdekontoret å Yttersta gård i Västmanland, hos kronofogden Iverus — en hedersman i åminnelse —; men det var hans afsikt att vid Uppsala universitet fortsätta studierna. Dock, hans norna ville annat och förde honom ut i kriget och till en tidig död. Under stridstumultet på morgonen d. 6:e juli träffade jag honom; han stod vid 2:a kompaniet; visande mig den genomskjutna kokarden å sin fältmössa, ropade han: »ser du här, gosse, om jag icke spått sannt: ingen kula träffar mig!», och jag kunde icke svara honom med andra ord än: »rätt så; men tämligen näral!». Åter skild från honom i stridsvimlet, såg jag honom aldrig mer i lefvande tillstånd. En löjtnant Torkelin såg honom hastigt sträcka upp armarna och under utrop: »nu fick jag!» störta till marken, stendöd — en kula hade träffat midt i bröstet. Sedan liken af de fallne blifvit af ambulanssoldaterna införda i fästningen och upptrafvade i flere hvarf, det ena öfver det andra, i en af stadens kyrkor — om jag rätt minnes den s. k. Tyska kyrkan — med general Olav Rye, genomborrade af flere kulor, utsträckt på högaltaret, började jag trefva i likhögarna, men misslyckades den gången att finna Hagberg. Det var ju också en mindre angenäm sysselsättning att klifva på och vältra med blodiga kroppar, de flesta med förvridna anletsdrag och stympade lemmar. Sedan de fallne blifvit utburna och lagda i enkla rader utefter gatan för igenkänning, fann jag snart min vän, stel i döden, men med lugna, oförändrade anletsdrag. För att erhålla ett minne af honom nödgades jag, likväl i vittnens närvaro, att afskära en hårlock, ännu i min ägo. Men snart hade man uppkastat kämpagrafven, och under kanondunder och gevärssalut af hela garnisonen invigdes de fallne hjältarne till dödens ro.

Sid. 32. v. Hauswolff. Porträttet, från 1850-talet, är efter orig. i 18:de danska reg:ts officersalbum.

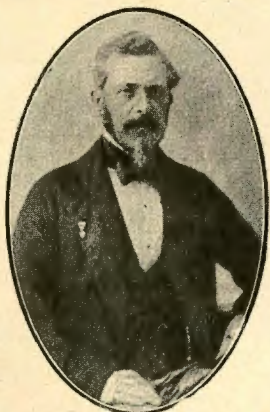
Sid. 32. Hellberg, A. J. Står: Thorås, läs: Harås.

Sid. 33. Hellström, Frans Richard; läs: *Hellström, Fredrik Anders;* född 29 dec. 1813; sergeant vid Andra gardet; afsked

därifrån; reste kort efter hemkomsten från kriget till Nordamerika. I bataljonsrapporten af nov. 1849 står han med dopnamnen Frans Richard, likaså i många år i danska statskalendern, bland dannebrogsmän. Detta har skett genom förväxling med en broder till honom, också han f. d. sergent vid nämnda garde och hvilken af misstag 1853 erhöill dannebrogstecknet. Se härom en relation i tidningen »Folkets röst» 26 febr. 1853. Hr V. Pousette, 1848—49 bataljonskamrat med Anders Hellström i danska armén, bekräftar, att det varit denne och icke brodern Frans Richard som tjänstgjorde i nämnda armé under kriget.

Sid. 34. Hoborg var 1849 anställd å danska lineskeppet Skiold.

Sid. 35. Häggbladh. Föräldrar: öfverstelöjtnanten vid Topografiska kåren Abraham H. och Brita Clara Cronacker.

v. Hauswolff.

A. G. Hällstrand.

Sid. 35. Hällstrand. Föräldrar: komministern i Edsberg, Strängnäs stift, Anders H. och Anna Elisabeth Hjulhammar.

Sid. 36. Höckert kvarstod 1851—52 som sekondlöjtnant i danska arméns reserv.

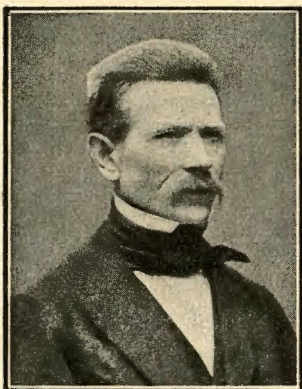
Sid. 37. Jochnick var efter sitt afskedstagande från Göta artilleri bruksbokhållare.

Sid. 38. Kalling. Porträttet från 1860-talet.

Sid. 38. Kastengren. Död i Uppsala 8 april 1904.

Sid. 39. Karlsten. Född 6 nov. 1822; föräldrar: kronolänsmannen i Västra Fernebol, Dalarne, Karlsten och Beata Dahlgren (dotter af den hofmålare Dahlgren, hvilken målat freskerna i Västerås domkyrka); furir vid *P. A. F. Kalling.*

E. G. Karlsten.

Lifregementets grenadjärer; efter hemkomsten från kriget först fanjunkare vid Värmlands fältjägare, sedan e. o. kanslist vid landskansliet i Linköping samt 1858 kronolänsman i Hammarkinds härads västra distrikt; hade under sina sista lefnadsår en mycket anlitad advokatbyrå i Norrköping; död i nämnda stad 29 september 1887; som bårtäcke på hans kista lades dannebrogssflaggan och alla i Norrköping bosatte danskar slöto sig till sorgetåget. — Gift 1) å Bjälbo gård i Östergötland 12 juli 1857 med Mathilda Lindberg, 2) med Augusta Pettersson.

I förvar — hos dottern, häradshöfdingskan Sigrd Almgren — finnas ännu två längre bref, skrifna af Karlsten under kriget till hans föräldrar och hvarur här några utdrag göras:

Kjöbenhavn 11 maj 1849. Jag skrifver detta iklädd den Danske Riffelbösseskytte Bataljonens uniform, af mörkgrönt vallmar med röd krage och hvita knappar, den jag i går utfick från förrådet. Sedan jag aflagt prof af 8 skott, hvaraf 7 träffade i bröstet på den på skydetafeln uppritade mannen, blef jag antagen till riffelskytt, med underofficers aflöning, eller 28 sk. sv. rgds om dagen och ett bröd, omkr. 3 qv. långt samt mellan 4 o. 5 tum i fyrkant, för 5 dagar. I dag har jag varit å Skydebanen och profskjutit min riffel, och den gick ej illa. — Sedan jag nu fått den danska uniformen, har jag på allt sätt bättre; går jag för att köpa en cigarr, kostar den hälften mindre än förr; lika förhållande är på mat och dryck. Här går man icke som i Sverige i allmänhet och pimplar och super, utan man går på ett café, dricker sin flaska öl eller en kopp thé eller kaffe samt spelar ett parti biljard om 3 å 4 sk. eller någon liten snaps som det här heter. Punsch veta de ej hvad det är. Vin är det mesta som här dricks samt en dansk sup vid måltiderna. Någon riktigt trasig ser man ej här på gatorna, men ej heller någon synnerlig lyx bland karlarne; man kan gå hur man vill, då man går ut. Fruntimmerna däremot äro utstyrda i siden från topp till tå. — Forsslund, fiscal Forsslunds son, är härstädes blifven secundlöjtnant samt gift med en dansk »pige», som lär ha 20 å 30 tusen svenskt. — D:o 16 maj. I dag kl. 2 e. m. afgår jag och öfrige riffelskyttar härifrån med jernbanan till Roschild och därifrån med marcheforcé till Middelfart, så att om 3 å 4 dagar härefter har jag nog varit i batalj eller skärmytsling. Vid corpsen äro vi 5 svenskar, som alla följas åt, de äro Ståhlbom, f. d. underofficer, Acrel, Upsalastudent, Stjerneman, volontär vid Upl. dragoner, och Lindqvist, volontär vid Vestgötheadahls reg., samt 2 norrmän Brynø och Ziegler, två bra män. — Fredericia 22 maj kl. 11 f. m. Från Fredericia fästning å Jylland skrifver jag nu detta. Genast så fort vi kommo hit uppsökte jag två svenske kamrater, Berglund och Hällstrand vid Svea artilleri, båda redbare och duglige vänner. I tisdags på morgonen kl. en quart öfver 3 började tyskarne ytterligare bombardera fästningen och staden. Jag jämte 5 andra voldriffelskyttar blef utkommenderad på en förpostfäktning, som varade till kl. 2 e. m. Första hälftningen från tyskarne var kulor på kulor, men tack vare Gud, jag och vi öfrige blefvo helbregda med undantag af en officer och en man, som blefvo blesserade af en bomb. I dag började ytterligare kanonelden. I går blef ingen af våra förposter blesserad, däremot i dag hafva 3 nu redan blifvit sårade, däribland en svensk frivillig Pozzé [Pousette]. I går sköto vi på förpostkädjan en tysk officer. Jag och två andra voro de som sköto, hvem som träffade, veta vi ej. — Denna stad är så förstörd och uppbränd af inkastade bomber och granater, att endast få hus äro oförstörda. Få innevånare äro mera kvar, de flesta äro flyttade öfver till Fyen. O, hvilken syn! med pennan kan jag den ej beskrifva. Bomber och gra-

nater falla, husen brinna, ruinerna ryka, människor ihjälslås, qvinnor och barn skrika och flygta, männen söka taga det reelaste med sig. Kreaturen gå omkring på marken utan mat och utan vatten. Ingen mat finnes annat än hvad som hit-sändes som proviant, hvilken dock är god och tillräcklig. Dricka har jag ej sett och smakat sedan jag kom hit. Modet har ännu ej för mig svigtat, måtte jag fortfarande få behålla det. Danske soldaten är dugtig och modig samt känslofull, däremot ha de icke så godt och dugtigt befäl som kan anföras dem som vi ha i Sverige. Första ögonblicken i går, då kulorna hveno om örona på mig, var det ledsammaste jag någonsin upplefvat, sedan blef det bättre då jag blef van därvid. Nu fruktar jag icke kulorna mer, blott Gud, han, som styrer öfver allt och äfven öfver striden, bevarar mig. Jag och alla svenskar som finnas här uppmåna Svea folk att hasta sina danske bröder till hjälp, och det snarligen, ty få de icke hjälp snart, så kunna de ej uthärda längre; deras folk är i striden, deras land härjas, krigskostnaderna äro stora, tillgångarne små, öfvermakten är stor. Kl. 3 e. m. Just nu kom jag från fästningsbastionen, där tyskarne beskjuta oss rysligt. En kanonkula föll 3 å 4 alnar framför mig, men träffade ej. 3 man äro i dag af kanonkulator träffade, innan kvällen ha vi allt fler. — — Kl. half 5. Just nu hviner det rysligt. Jag öfverger nu för andra gången huset där jag bor; halfva staden är brunnen. Här är man ej ett enda ögonblick säker. Farväl och hälsa mina vänner, och varden ni själva, älskade föräldrar, mäst hälsade från sonen och krigaren Gustaf. Hur mår mina hundar? Hälsa gumman Ohman i Hellby!

Sid. 41. Kullberg var redan 1848 i dansk örlogstjänst.

Sid. 42. Lagerbjelke. Porträttet är efter en målning, tillhörande Svea Lifgardes porträttsamling.

Sid. 42. Laquist. Född 30 dec. 1823 å Krämbohls bruk, Östra Vingåker; föräldrar: bergsfogden Carl L. och Lovisa Fredrika Bonnedal (apotekaredotter från Arboga). Efter kriget var han först, 1851—53, volontär vid Lifgardet till häst och ägnade sig därefter åt bryggeri-

Axel Lagerbjelke.

C. E. Laquist.

yrket, först i Stockholm, sedan i Finland; död i Helsingfors, där han bodde i Villa Lugnet, 12 nov. 1886. — Gift, i Finland, med Anna Catharina Grönholm. — Porträttet är från början af 1860-talet.

Sid. 44. Leijonhufvud. I tidningen Tiden, n:r 169—78 år 1849, förekommer en följetong: »En svensk frivillig i danska kriget», däri Erik Leijonhufvud tyckes vara hufvudpersonen; berättelsen är emellertid mycket romantiserad. Äfven i C. J. Ivendorffs novell »Smålandsflickan» (Växjö 1849) är Leijonhufvud bland de uppträdande personerna. Till samma litteratur torde ock böra räknas: »Ett besök vid Erik Leijonhufvuds graf 1851» (Göteborgs-Bladet n:r 30 och 33 år 1852) samt »Cecilia. En episod ur Danska kriget» (samma blad n:r 43—47 år 1849).

Sid. 44. Leuhusen. Porträttet är från medlet af 1870-talet.

Sid. 45. Liebeck. Mauritz Liebeck var göteborgare och något slags mekaniker; »en ståtlig karl, lugn och oförskräckt i alla ödets skiften». (Uppg. i bref fr. C. A. Thorsén.)

Sid. 46. Lilliehöök utgaf 1867 i Paris »La Suède, son développement moral, industriel & commercial», en god öfversättning af C. E. Ljungbergs, på hans anmodan, författade afhandling. (P. v. Möller, Hallands herrgårdar, sid. 64.)

A. R. Leuhusen.

B. S. Lind.

Sid. 47. Lind. Porträttet — som ses en karrikatur, men enligt uppgift af ännu lefvande personer, som känt originalet, mycket karaktäristiskt — fanns i framl. öfverstelöjtnant C. A. Rudbecks album. — I Barthelsonska autografsamlingen finnes följande bref från Lind, till d. v. löjtnanten vid Göta artilleriregemente Chr. Staaff, rörande förhållandena å krigsskådeplatsen 1848:

Min Käre Broder!

Vid min afresa från Stockholm fick jag icke nöjet personligen taga afsked af dig, sedermera har jag flere gånger tänkt uppvakta dig med bref; men 2:ra omständigheter ha hindrat mig: först min tröghet att skriva och sedan att jag väntat att få berätta något nytt, d. v. s. att jag varit i affaire: men då jag nu förtyglar härom, så vill jag i alla fall uppvakta med några rader, hvori jag tecknar, hur jag tillbragt mitt lif.

Efter att en vecka hafva i Köpenhamn väntat på anställning, afreste jag till Sonderburg: ett falskt allarm förde mig genast till förskansningarna framom bron: de syntas vara nästan ointagliga: framför desamma utsträckte sig en långre slätt, som var fullkomligt under portée: sjelfva förskansningen, bruten i in- och utgående vinklar, medgaf godt sidoförsvär och var försedt med ett slags blockhus till redutt, samt var vid tillfället väl besatt af artilleri, infanteri och espingoler och dertill sidobestruken af grofva batterier från Als: position var nästan ointaglig, hvarför ock det enda fel den ägde, nemligen att retraiten gick öfver en smal bro, här mindre betydde. Öfver espingolerna, som här ha ett högt anseende, skulle jag villja lemna Dig beskrifning: men dels var jag nu, enda gången jag sett dem, för mycket upptagen af annat, dels är vapnet en hemlighet: en annan dylik sak är brandraketerna, som skjutas ur handgevär, hvarom jag vid tillfälle skall berätta dig en rolig historia.

Från Sonderburg afreste Wetterstedt och jag till 1:a Jägar-Corpsen vid Volterup på Als: dagen derpå gingo vi ombord till en expedition till Aarö: meningen var att gemensamt med corpsen vid Haderslev angripa fienden vid Vilstrup, men efter något framryckande kom contra-ordres: vi inskeppades ånyo och landstego vid Halsminde och erhöilo här quarter: angenämast var att se landtfolkets glädje, hvar vi framkommo: öfverallt mötte de oss med mjölk och öl, samt hopar af smörgåsar: alldrig togs betalning af manskapet: efter några dagar framryckte vi till Hammelen i bivouaque: hvarest vi tourvis voro på fältvagt i närheten häraf och i quarter omkring Christiansfeldt: att täta alarmeringar förekommo, är naturligt då fienden stod gentemot och patrouler af båda partierna ofta råkades: synnerligen näsvisa voro friskarorne.

Närheten af Christiansfeldt begagnade jag att bese densamma och något närmare lära känna denna sect. Staden är liten, men ganska vacker synnerligen för den utomordentliga renlighet, som der råder: hos invånarne förräder ingenting mer än fruntimrens hufvudbonad qvåkare. Fruntimren under 25 år hafva högröda, de öfver chaira band på sina hattar och mössor, de gifta blå, enkorna svarta. Jag var inne i »fruehuset», ett slags tillflygtsort för de systrar, som ej vilja hafva enskildt hushåll: öfverallt rådde den största snygghet: sofrummen voro ofantligt stora, höga och luftiga, samt gemensamma för alla: arbetsrummen deremot flera mindre: särdeles vacker var deras bönesal: en prägtig have, en blandning af park och trädgård, ökade behaget af denna boning: deras mat var välsmakande utan något öfverflöd: härefter besåg jag »pige-stuen» en pensionsinrättning, der få elever voro från Danmark, några från Sverige, många från Norge och de Westindiska öarn m. m. Tyska språket betraktas som modersmål: der läses för öfrigt Engelske Fransk och Dansk. Sång och musik var likväl det hufvudsakligaste: jag hörde några solo-stycken och några quartetter, som gafs utomordentligt väl: äfven en drenguppfodringsanstalt gifves här, men den intresserade mig icke.

Någon olikhet i deras religion och vår lär icke finnas: men nöjen såsom dans och spectacler äro bannlysta: lottning vid giftermål förekommer icke oftare, än då missionärer requirera hustrur: denna äger dock rätt att neka.

Sedan jag nu alldeles uttråkat dig med Christiansfeldt, fortgår jag i min berättelse.

Den 29:de förledne blefvo förposterne allarmerade, hvar efter vi drogo oss tillbaka på Jutsk botten och intogo ställning från Kolding till Hasselvad: ställning mera concentrerad än vår förra, men dock alldeles för vidsträckt: fienden följde oss och enskildte patrullkarlar skötos: i följe af underhandlingar om stillestånd drog arméen sig tillbaka till Veile och ett compagne jemte något rytteri besatte Kolding: med 30 man vid Paaby och 12 man vid Eistrup $\frac{3}{4}$ mil från staden: på dessa sednare ställen förer undertecknad nu befälet.

Efter att således hafva redogjort för mina vistelseorter gömmer jag omnämmandet af hvad jag tänkt och lärt härstädes: ingendera är af stort värde: jag har emellertid, efter hvad jag smickrar mig med, lärt i grunden känna ett med oss beslägtadt folk, men hvilket dock genom sin communication med Tyskland och sitt mildare klimat har fått något sydländskt, något brist på vår nations bersärkakraft: hvars karlar äro glada och godmodige och hvars fruntimmer, oakadt deras stora fötter och händer förbjuda dem att täfja med Sveriges väna döttrar, dock genom sin vänlighet och okonstlade väsende tilldraga sig ovilkorligt uppmärksamhet: man är mera bekant med en Danska genast efter presentation, än med en Svenska efter 10 soupeer: deras attraction är sådan att man, om de träffas allena, är färdig att ta eller begära en kyss; något som än lyckas, än misslyckas; men äfven i sednare fallet förlätas lätt detta, såsom ett prof på förtjusning: ty qvinnans fåfänga här som allastädes låter henne gerna se en tillbedjare vid sina fötter och efter hvad jag märkt heldst en utlänning, troligen emedan hon då anser sig triumphera öfver ett helt lands kvinnor.

Kolding, dit jag i dag på morgonen skall afgå, (vi hafva nemligen nu i på natten) är en rätt nätt stad, bättre än våra flesta småstäder samt räknar bland merkvärdigheter ruinerna af slottet, som afbrendes under Bernadottes vistande derstädes, efter somlige i följd af mordbrand.

Sedan jag skrifvit ofvanstående, har jag blifvit aflöst: först stått i Kolding i 24 timmar: som vapenhvilan var slut, tog jag för afgjort att fienden skulle angripa: då jag egde först att med mina 50 man försvara mig i det längsta och sedermera retirera på det 5 mil aflägsna Veile, der våra trupper stodo: kl. 4, då jag skulle intaga dagställningen, angreps vi äfven af en fiendtlig patrol: hvarför jag erhöi ordres af den i Kolding posterade Husarsquadronens chef, att diaga mina poster in och afvaga fiendens angrepp: emellertid kvarstod fiendens vedetter i vår dagställning ännu då jag aflöstes kl. 10 f. m. utan att hafva vidare oroat oss: aflösningen utgjordes af rytteri, så att vi nu icke ega något infanteri söder om Veile.

Jag hade länge hört Veile omtalas såsom Danmarks herrligaste trackt och såsom ett under af naturskönhet: jag fann ett till hela sin prägel rent svenskt landskap, synnerligen om man ersätter Bokskogarne med Björk: det glädde mig, emedan man gerna ser sitt hemlands natur och hör denna prisas såsom paradisisk.

Vid arméen har skett en förändring, som om icke fred mellankommer, troligen kommer att betydligt influera på detta krig. General Hedemann hade öfverbefälet öfver Danska Arméen: länge hade man hört omtalas oenighet mellan Krigsministerium och den activa delen af Generalitetet: Hedemann eller rättare den utmärkte Læssøe, chefen för Staben, önskade krig, hoppandes kunna motstå eller slå fienden, hoppandes med tiden vinna allt och önskade ej en lång vapenhvila med fullt syfte till fred: en fred som de ansågo blifva mindre fördelaktig än den, som kunde erhållas, om man med blod försvarade hvarje god position och gaf Tyskland tillfälle att betänka om Slesvigs nesliga besittningstagande vore värdt uppoffrandet af Tysklands bästa krafter: Tscherning, en person äfven af sålsporta egenskaper, men aflägsen från Krigstheatern och invigd i Cabinetternas modstulna politik, ansåg Danmark icke vuxen striden och i det han ville spara på soldaterna väntade han allt af underhandling: efter hvar och ens enskilda åskädelse väntade man Tschernings eller Læssøes bortgång: men i det stället afgick Hedemann och ersattes af Krok [Krogh] en man af, som man påstår, depraverad natur, men lyckligt begåfvad: många säga att den nye Generalen ständigt är vid spelbordet och alldrig kommer att bekymra sig om Arméen: andra att Læssøes magt är ute och att han tänker afgå från sin plats: en förlust efter min öfvertygelse för stor, att under detta krig kunna ersättas.

I dessa dagar har åtminstone det — — — pratet om fred något afstannat — — — Jag hoppas det bästa af framtiden.

Emellertid vill jag icke längre uttrötta dig med snack, utan slutar med förklaring att undertecknads adress är Köpenhamn Venstra flank Corpset, 1:a Jägar-Corpsen, och utbeder några rader från Dig till

Din

vän

B; S; Lind.

Veile den 26 Juli 1848.

Sid. 47. **Lindahl** deltog i fregatten *Eugenies* världsomsegling.

Sid. 48. **Lindqvist**, C. W. D:o d:o.

Sid. 49. **Linnström**. Uppgifves hafva, såsom officer i italienska armén, deltagit i kriget i Lombardiet 1859.

Sid. 49. **Ljunggren**, Carl J. Född 1826; död i Köpenhamn 19 okt. 1855. (Berl. Tidende 31 s. m.)

Sid. 50. **Lundgrén**, J. F., hade börjat sin militära bana i början af 1840-talet såsom 1:ste konstapel vid det i Visby förlagda depôt-kompaniet af Svea artilleri; därifrån kom han till Lifg. t. häst, där han tjänade upp sig till sergeant. — Bland Torsslow'ska papperen i Musik-historiska muséet i Stockholm finnes en längre, 1844 skrifven supplik på vers från L., då »volontaire vid Kongl. Lifgardet till häst», om anställning vid Torsslows teater.

Sid. 51. **Löhr** tog, under namnet **Lövenberg**, 1853 värfning vid Andra gardet och tjänade upp sig till fanjunkare; blef därefter anställd å ett grosshandelslager i Stockholm och fick till sist plats som underlärare vid frih. Hiertas skola å Sicklaön. Död 1892.

Sid. 52. **Malmberg**, född 27 okt. 1815.

Sid. 53. **Molander** deltog, som kadett, i fregatten *Eugenies* världsomsegling.

Sid. 54. **Möller**, A. W. Död i Skeninge 1 januari 1904. Om hans högtidliga och ståtliga jordafärd, se, bl. a., Aftonbladet d. 12 s. m.

Sid. 55. **Mörner**, A. I. V. Porträttet är från 1870-talet.

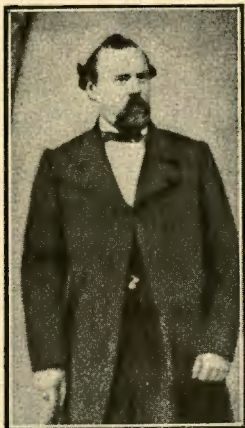
A. I. V. Mörner.

A. S. Mörner.

Sid. 55. **Mörner, A. S.** Porträttet är från 1860-talet.

Sid. 56. **Pantzerhielm** afled i Stockholm 9 maj 1905. — Hans maka Luise Sophie Gustafva Friederike Altvater afled 1902.

C. F. F. Psilander.

Sid. 58. **Pousette.** Föräldrar: undervägaren vid Järnvågen Johan Peter P. och Maria Charlotta P.

Hr Pousette's afskedsbetyg från danska krigstjänsten är af följande lydelse:

»I Følge Armeebefalingen af 9 August D: A: dimitteres herved svensk Frivillig *Johan Victor Pousette*, Undercorpal i 5:te Linie Bataillonens 1:sta Compagnie, fra sin Tieneste ved Bataillon.

Det er Bataillon en kier Pligt ved denne Leilighed at bemærke, at ovennævnte Undercorpal i den Tid han har tjent i den Danske Armee ligesaavel har udmærket sig ved Mod og Udholdenhed under Feltogets Farer og Besværligheder som ved exemplarisk god Opførsel baade i og udenfor Tienesten, hvorfor han fra Bataillon til Krigsministeriet er instillet til Dannebrogordenens Hederstegn.¹

Stabsqvarteret

Kjærsgaard

d: 19:e August 1849.

Helgesen.

Major,

p: t: Commandeur
for 5:e Linie Bataillon.»

Sid. 63. **Psilander, C. F. F.** Gift 1858. — Porträttet är från medlet af 1850-talet.

J. P. D. Psilander.

Sid. 64. **Psilander, J. P. D.** Porträttet är från 1850.

Sid. 65. **Regnér.** En i Aftonbladet för 2 och 3 augusti 1848 förekommande uppsats: »Ett besök på Als. En skizz från krigsteatern» uppgifves vara författad af löjtnant Regnér.

Sid. 65. **Ribbing.** Porträttet från 1870-talet.

Sid. 65. **Roos, A. E.**, var sergeant vid Göta artilleri till 1849.

¹ Utmärkelsen har ännu, efter 56 års förlopp, ej kommit den »instillete» tillhanda.

Sid. 66. Rosén, A. Om honom meddelar änkefru S. Svensén följande:

Anton Rosén var född i Ålem, i byn Ramsås; fick efter vederbörlig skolbildning anställning som biträde hos en häradsskrivare; gifte sig, men efter ett års äktenskap blef han änpling (hon dog i barnsäng och äfven barnet dog), hvilket gick honom så till sinnes, att han 1848 reste ut som frivillig till Danmark för att i kriget söka döden; han hemkom emellertid med lifvet, och jag vet sedan ej mer om honom, än att han efter några år gifte om sig med en m:ll Westelius från Virserum samt att han varit i små omständigheter.

Sid. 67. Rudbeck. Död i Upsala 20 maj 1904.

Sid. 69. Rönblom. Fadern var tenngjutare i Jönköping. R:s Runebergs-byst modellerades sommaren 1853 i Borgå samt förvaras nu i Svenska litteratursällskapets Runebergsbibliotek i Helsingfors.

P. F. Ribbing.

Sid. 70. Änkefru C. S. Rööf, f. Rundqvist, död i april 1905.

Sid. 70. Schenfelt. Porträttet är från medlet af 1860-talet

H. G. Schenfelt.

C. G. Schiött.

Sid. 71. Schiött. Föräldrar: kaptenen vid Vendes artilleri Carl Gustaf S. och Maria Margaretha Davidsson. — Porträttet från 1870.

Sid. 71. Schmiterlöv. Till Schmiterlöv har Carl A. Kullberg skrivit poemet »Till en frivillig». (Dikter, 1850, sid. 84—85.)

Sid. 72. Schosty. Föräldrar: bomullsfabrikanten Andreas S. och Anna Petronella Ekman.

Sid. 76. Sohlman deltog i slutet af sin fälttid i en expedition till Femern.

Sid. 79. Stjerneman var 1849 volontär vid Uplands dragoner.

Sid. 84. Stjernstam var på 1860-talet öfverbefälhafvare för Uddevalla frivilliga skarpskyttekår. — Han afled i nämnda stad i juli 1904.

Sid. 89. Söderberg. Föräldrar: inspektoren Söderberg och Johanna Hallberg. Han lär ha dött omkr. 1870.

Sid. 90. Thorsén hade aflagt dimissionsexamen. — Hans afskedsbetyg ur danska armén lyder:

»Candidat i Theologien Carl August Thorsén, der som frivillig Skarpskytte har tjent i den danske Armee i Krigen 1848 og 1849 ved det 3:die Jægercorps 3 Compagnie, har altid hvor dertil har været Leilighed vist sig som en udholdende, modig og rask Soldat; hans Opførsel udenfor Tjenesten har været som man kunde vente af en Mand med hans Dannelse. Det er mig derfor en sand Fornøielse, efter hans eget Ønske, at kunne meddele ham dette Beviis paa min fuldkomne Tilfredshed og Agtelse.

Nyborg den 11 September 1849.

Georg v. Tersling.

Capitain og Compagniechef i det 3:die Jægercorps, Ridder af Dannebrog.

Sid. 94. Wendin, O. A., var 1856—59 Göteborgs sjömannasällskaps vaktmästare.

C. A. A. af Wetterstedt.

Sid. 95. Westberg, Johan Peter, kvarstod efter kriget i danska armén; var 1851—57 sekondlöjtnant vid 3:dje linieinfanteribataljonen; 1864 vid krigets utbrott var han premierlöjtnant vid 4:e regementet, hvars 7:e kompani han hela detta års krig kommenderade, från Dannevirke till Als; stupade å Als under striden där d. 29:e juni, hvarefter den frivillige svenske löjtnanten Pählman öfvertog befälet öfver kompaniet.

Sid. 96. Westin. Hans medaljdiplom af 1850 har hamnat i Kongl. Bibliotekets samlingar, afdeln. Numismatica.

Sid. 96. Wetterstedt. Porträttet är från medlet af 1860-talet.

Sid. 97. Wijkander. Öfver sitt fältlif har Oscar Wijkander efterlämnat följande lifliga skildring:

»Den Gang jeg drog afsted . . .»

När man från Fyens vestligaste udde, der staden Middelfart är belägen, blickar ut öfver Lilla Belt, som här mellan Fyen och Jutland tränger sig samman till ett smalt sund, mötes ögat af en förtjusande syn. Åt höger intager Fredericia en imponerande plats. Till venster och midt framför oss skjuta de täckaste uddar ut i vattnet och ur den täta löfskogens saftiga grönska framskymta flere vackra herresäten, af hvilka Snoghøi ligger oss närmast. Om vi så begifva oss öfver sundet och följa vägen utmed hafvet norrut, öfverraskas vi af leende ängder, skogomkransade höjder och bördiga dalar. Och sådan är nästan hela Jutlands ostkust. Men rikast på fågning är dock Greisdalen och framför allt det högt och pittoreskt belägna Veile, hvars hänförande naturskönheter jag aldrig kan glömma. De med ståtliga bokar prydda höjderna, på hvilka det tronar, och fjordens djupblåa vatten framtrolla ett landskap, som i prakt och behag söker sin like.

Det var den 5 augusti 1848. Så står det med urblekt skrift i en liten dagbok, som fått sitt innehåll än här, än der, mot en trädstam i en skog, på en trumma midt på vägen eller på disken i en krog. Jag hade då ännu blott under sex veckor stått som frivillig, »simpler karl» vid den danska härens fjerde liniebataljon. Den röda fracken och de blåa byxorna voro gjorda efter särskildt mått enligt krigsministeriets särskilda, artiga befallning, så att jag såg rätt hygglig ut. Då dessutom denna skandinaviska artighet sträckt sig ända derhän, att jag, i egenskap af student, fått officersinquartering och rättighet att hålla mig uppappare, var jag en ganska lyckligt lottad simpler karl, som emellanåt fick sofa under dunbolster och ofta nog var borstad. Visserligen hade den beskedlige Jens, som nu i sex veckor hållit mitt »toi» i ordning, fått någon politisk koller i sitt hufvud och samma dag helt oförmodadt gått öfver till fienden, dit han såsom slesvigare ansåg sig egentligen höra; men klockan 4 på morgonen, en kort stund innan han gaf sig af, såg jag, huru han tystare än vanligt kom in i mitt rum och gjorde i ordning både vapen och uniform, så att ingenting fattades, när jag en timme derefter intog min plats i ledet. Stackars Jens! Han vågade icke begära att få ut sin veckoaflöning, som jag ännu i dag är honom skyldig, och kom nog med torr strupe till de fiendliga utposterne, dit vägen likväl, till lycka för Jens, icke var så lång. Jag var den dagen jemte halfva kompaniet under befäl af löjtnant Brion kommenderad på förposttjänst i närheten af Veile. Morgonen var solig och vacker och humöret förträffligt. Våra marscher voro vanligtvis muntra och glada med sångarne i tåten. Öfverallt utdelades eller såldes för 2 skilling stycket lustiga visor och allvarliga krigs- och fosterlandssånger, i hvilka, så väl de ena som de andra, folkhumorn ofta på ett utmärkt sätt gjorde sig gällande. Jag har en hel samling af dessa tillfällighetsdikter, hvilka ganska troget afspegla den danska folkkaraktären, och till nästan hvarenda visa anknyter sig minnet af någon glad eller sorglig tilldragelse under kriget. I dag var det den preussiske överbefälhavaren, general Wrangel, som fick sitta emellan, samme man, som sedan blef den berömda fältmarskalken, hvilken berlinarne hedrade med benämningen »pappa Wrangel». Han hade velat brandskatta Jutland på fyra millioner thaler, men danskarnes segrar hade omintetgjort hans afsigt. Genast sammansattes och trycktes »en ganska ny comisk Sang om General Wrangels lange Næse». Under en half mils marsch drogos näsan och sången ut så långa som möjligt på en allbekant melodi, och man hade i synnerhet roligt åt de två sista verserna:

»Wrangel blev i Jylland feed,
Han fick røde Kinder,
Man hos Jyden, alle veed,
Sundhedslivet finder.
Nu är Staklen meer ei rød,
Han skal ligne Aeblesrød —
::: Frakken atter passer. :::»

»Daglig speculerer han
Paa den lange Næse;
Skjæren af gaaer ikke an,
Det jo var Fadaice.
Hör mit Raad, forkast det ei:
Fölg kun Retfærds sande Ve,
::: Da vil Næsen svindel! :::»

Det hela var mera godmodigt än elakt och gjorde soldaterna ett ofantligt nöje. Vi närmade oss allt mera Veile, som vi skulle marschera igenom och der vi skulle rasta. Solen föll tryckande på våra tunga schakåer och på den ännu

tyngre packningen; men hon gjorde det härliga landskapet ljus och gladt och fjorden glittrade i blått och guld. »Det var ett återsken», yttrade en artig skandinav, »af de svenska färgerna, hvilkas bärare nyss tagit Fyen i vänskaplig besittning.» — När vi tågade in i staden, var där ett ovanligt lif, och mycket folk samladt från olika trakter af Danmark. En afdelning utvexlade krigsfångar hade nyss återkommit, och stadens invånare bespisade dem midt på torget. Ett sådant lif! En sådan fröjd! Hvilka scener — där återseendets glädje stundom gaf sig luft på det tokroligaste sätt och stundom med ett allvar, så djupt och rörande, att det framlockade våra tårar! En gammal mor hade vandrat långa vägar för att få trycka sin återvunne son till sitt hjärta, medan fadern stolt lade sin hand på hans hufvud, liksom ville han säga: den här tappre gossen är *min* son! Och när Karen fick se sin Peder och Maren fick syn på Niels . . . sådant väsen, som började med gråt och slutade med skrat! Och knappt hade Peder hunnit taga Karen i famn, innan en välvillig borgare körde i honom ett glas rom, så att han höll på att storkna, och i samma ögonblick Maren skulle ge Niels välkomnaskyssen, kom en af stadens matronor och täppte till hans mun med ett stycke »pölse», så stort som välviljan kan skära för när den är i farten. Alla skulle äta och dricka och hämta sig efter den nöd, de lidit, hvilken jag dock förmodar ej hade varit så stor, då de kommo från Stade, som är en fet ort. Men först och sist drogos alla blickar och hjertan till två barn, ett par små trumslagarpojkar, som också ovillkorligen voro dagens hjältar. Den ene af dem hade fått en kula i högra armen och var ännu ej fullt återställd efter sin blessyr. Pojkarna sågo glada och hurtiga ut, men hvar de gingo fram tärades alla ögon. Man lyfte upp dem och kysste dem, man stoppade deras fickor fulla med bakelser och karameller och silfverslantar. När så soldaterna, hvilka kunde alla krigssångerna utantill, togo upp den populära »Mindesangen om den lille Hornbläser, som faldt i slaget ved Dyppel», blef rörelsen allmän. Gränelsen öfver kriget och dess fasor gaf sig luft på mångahanda sätt, och der det fanns en tunn eller ett bord att stå på, där stod snart en talare. Men vår rastetid var ute, och vi måste bereda oss på att marschera vidare. Vår omtyckte löjtnant hade bland de återkomne fångarne återfunnit sin broder, hvilket hos oss alla uppväckte deltagande och glädje. Men . . . tjänsten framför allt! Vi måste framåt. Några ögonblick innan uppställningen kom en hederlig Veilebo fram till mig och fattade min hand. »Jeg hørte nys paa deres Tale», sade han mycket vänligt, »at De er Svensk. Hvis det var deres sidste Skilling, De gav den lille Tambour, maae De dog derfor ikke være uden Tobak. Vær s'go'!» Och så räckte han mig en stor bundt cigarrer och försvann. Sådana små vackra drag, vittnande om fin takt och skandinavisk hjertlighet, förekommo då mycket ofta.

Vi tågade fram öfver höjderna kring staden, genom svala bokskogar och doftande ängar. De raske gossarne började åter sjunga, och om det ej alltid var så musikaliskt, var det dock lif och lust i sången. Särskildt anslående och uppfriskande lät en krigssång, som började:

Naar Hornet lyder, Trommerne gaar,
Nyt Liv, frisk Mod Soldaten han faar. . .

Och vid tonerna af den nästan framåtstormande melodien^{*} gick marschen som en dans öfver berg och backar. Snart voro vi vid målet. Vi slogo läger i en härlig trakt mellan hvitstammiga bokar och skyhöga lindar. I närheten låg en djup dal, bördig, vidsträckt och med en mark så jemn, som endast vatten kan göra den. Fjorden hade också gått fram der i forna dagar. På kort afstånd syntes Pedersholms vackra, smakfullt byggda herregård.

Vi hade under hela fälttåget varit i saknad af tält och skyndade oss nu att uppföra hyddor af löf och halm för att hafva något skydd, i fall de mörka moln, hvilka började hotfullt visa sig vid horisonten, skulle urladda sig öfver oss. Men ännu sken solen varmt på våra bosättningsbestyr, och när hyddorna voro färdiga, njöto vi i deras skugga en angenäm hvila efter marschen. Ett par timmar derefter gick löjtnant Brion för att visitera de längst söderut placerade utposterna. Han medtog,

^{*} Melodien till denna sång — hvilken af de danske landssoldaterna så ofta sjöngs under kriget 1848—50 samt äfven finnes inlagd i Betzonichs folkskådespel »Landsoldaten» — är svensk, af J. P. Cronhamn. Äfven de ursprungliga orden: »När hornet smattrar, trumman den går» äro svenska, af Wilhelmina Stålberg.

utom mig, min krigs- och Upsalakamrat Daniel C. och en dansk teol. student, en älskvärd ung man, som jag hoppas nu är en gammal, lika älskvärd prost eller kanske biskop i sitt fädernesland. Vår marsch var ganska ansträngande och räckte i flera timmar. Slutligen anlände vi till en höjd, derifrån jag och min danske vän skulle rekognoscera, medan de andre hvilade sig nedanför. Vi stodo snart på höjdens topp och skådade ut öfver ett vidsträckt landskap. Solen, som hade att kämpa med de mörka molnen, hvilka nu dragit sig längre upp på himlen, kastade stundom ett förvillande sken på en lång, glänsande linie, som snart tilldrog sig hela vår uppmärksamhet. Hvarken jag eller min kamrat hade särdeles skarpa ögon, och vi ansträngde oss för att kunna utröna, hvad den där linjen kunde vara. Den föreföll i hög grad misstänkt. Vi sågo på hvarandra och så åter på den glänsande linien, och när vi ännu en gång frågande sett på hvarandra, voro vi öfvertygade om, att den långa, af solen egendomligt belysta linien utgjordes af en rad preussiska pickelhufvor. Vi drogo oss något tillbaka för slippa höra kulornas hvinande musik kring våra öron; men sedan störtade vi ned utför höjden för att afgifva vår rapport, hänfödda af ungdomligt öfvermod och en oskrymtad glädje öfver att vara fienden så nära. Något misstrogen reste sig löjtnant Brion från sin plats, och ett par minuter derefter förkunnade Daniel från höjden, dit han skyndat upp, att våra pickelhufvor icke voro något annat än långa, långa — vedtrafvar! — Så gick det ofta i detta krig. Äfven när Dannebrogen svajade för medvind, sväfvande missräkningar och svikna förhoppningar omkring den.

Sedan vi sköljt ned vår förtret med en klunk St-Croix-rom, hvilken danska kolonialprodukt af god kvalitét gafs åt soldaterna i s. k. naturaförplägning, begåfvo vi oss åter hem till våra hyddor. Det är rätt svårt för en trupp, som kamperar i det fria och ofta byter om plats, att finna något lämpligt tidsfördrif, och därför tog man till hvad som närmast var till hands. Under en lummig bok, på en stor flat sten spelade vi écarté. Men snart kom en ljungande blix och lade sig i spelet och en väldig regnskur gjorde slut på det. Vi flydde in i våra hyddor. Det mörknade hastigt, åskan rullade våldsamt midt öfver oss, och det såg ut som om både vi och våra hyddor skulle dragas in i stormhvirfveln. Ovädret var lika långvarigt som häftigt och fortför ända till kvällen. Hyddans tak befanns snart vara ytterst bristfälligt, och då vår bostad var mycket trång, kunde man icke flytta sig från den plats man en gång intagit. Den fina vattenkonst, som från ett litet hål i taket spelade öfver min venstra axel, kunde jag således icke för ombytes skull flytta till min högra, men den lilla nätta puss, som uppfiskade min högra fot, utsträckte godhetsfullt sin verksamhet äfven till den venstra. När detta hade räckt i flera timmar, började vi finna det ganska obehagligt, trots vår benägenhet att taga allt från den lustiga sidan. Fältflaskan anlätades flera gånger, och vi funderade skarpt på att försöka sofva; men det visade sig snart, att vi tagit oss vatten öfver hufvudet. Sofva var omöjligt. Men då nöden är som störst, är hjälpen närmast. Vid ingången till hyddan skymtade fram en gestalt, som i skymningen tog sig mycket nätt ut och genast uppväckte vår nyfikenhet. Det var en betjent i vackert livré. Han såg ut att vara ganska generad af regnet, och ändå hade den gynnam ett stort paraply öfver sin galonerade mössa. Jag har sällan hört på något tal med sådan uppbyggelse som på de människovänliga ord, hvilka han nu ställde till oss. Han frågade nämligen, om icke löjtnanten och de två svenske studenterna skulle vilja göra proprietär Hansen den äran att intaga supé på Pedersholm. Jag undrar, om icke den betjenten hade något tycke af dufvan, som kom till Noachs ark.

Genomvåta, med gytija ända upp till knäet, stodo vi snart i en inbudande och varm förstuga, der packningen lades på golvet och gevären ställdes i ett hörn. Dörrarne till salongen slogos upp. Ljus och blommor skimrade emot oss, och »Kung Carl den unge hjältes» kära melodi klingade från ett piano längst bort i rummet. Hvilken förändring på några ögonblick! Det var som i en saga ur »Tusen och en natt»! Vår artige och vänlige värd skyndade emot oss och önskade oss välkomna. Men vi vågade knappast med ord uttrycka vår tacksamhet, för att icke störa den musik, som ännu några ögonblick fortför. Med ryggen vänd emot ingångsdörren satt en ung dam vid pianot och framlockade de toner, som inneburo en hyllning åt oss och vår nationalitet. När hon kom till den strof i melodien, hvilken i ord uttryckes med: »Friskt mod, I gossar blå!» vände hon sig om och nickade på det mest intagande sätt, reste sig upp och kom emot oss med utsträckta händer. Jag var så rörd och, jag erkänner det, så hänryckt, att mitt hjerta ännu i

dag klappar varmt vid detta minne. Och om den älskvärda värdinnan på Pedersholm, såsom jag hoppas, ännu lefver och kanske ännu gör les honneurs i salongerna där, skall hon icke förtänka mig, att jag nu, så många år efteråt, vågar tala om, att hon var en af de vackraste kvinnor jag någonsin sett. Med hjertlighet och osökt behag helsade hon sina gäster, och inom några ögonblick förstod hon att göra oss hemmastadda i sin boning, där rikedomens med smaken till bundsförvandt åt henne skapat ett förtjusande hem. En utmärkt supé serverades ganska snart, och jag behöfver förmodligen icke berätta, att vi gjorde heder åt anrättningen. Skålar druckos och några små tal höllos, dervid den då för tiden oundvikliga politiken skulle vara med. En af gästerna, en äldre man, ansatte mig svårt och frågade slutligen rent ut, om icke svenskarne snart skulle komma öfver från Fyen för att hjälpa danskarne i kriget. Jag blef alltid orolig, när den saken kom på tal, och råkade i stor förlägenhet för mitt svar. Men nu räddades jag af vår vackra värdinna, som just såg ut som jag alltid tänkt mig, att en räddande ängel skulle göra. Med ett godt skratt gjorde äfven hon mig en fråga, som satte mig i förlägenhet, ehuru på helt annat sätt. »Hvad har ni der för distinktionstecken», frågade hon, alltjemt skrattande, »der under sleifen på er venstra axel?». Ehuru generad kom jag likväl i den muntraste sinnesstämning, då jag upptäckte, huru en våt och illa medfaren spaderdam melankoliskt stack fram hufvudet under sleifen. Förmodligen hade hon hoppat dit, när regnskuren afbröt vår écarté under den stora boken, och sedan med tålmod emottagit de första intrycken af den der lilla vattenkonsten. Nu följde allmänt skratt och förklaringar. Jag var räddad från politiken, och vi återvände till salongen.

Här satte sig vår värdinna åter till pianot och sjöng med sympatetisk röst flere sånger ur Frithiofs saga. »Min hustru är en ifrig skandinav», yttrade proprietären; »när edra landsmän komma hit öfver från Fyen, ämnar hon sjunga för dem så der». »Ack, om de visste det», svarade jag, »skulle de komma genast». Men fru Hansen menade, att de kanske ej voro så lätta att locka, och den gamle herrn, som talat politik vid bordet, mumlade något, som han nog ville, att vi icke skulle förstå. Sveriges deltagande i kriget var en sak, som låg alla danskar om hjertat, och däraf hjertat är fullt, deraf talar munnen. Men politiken fick ändtligen vara i fred, och ett par oförgätligt angenäma timmar förflöto under glad och lifligt samtal. Slutligen måste vi bryta upp. Det kändes förfärligt svårt. Att lemna älskliga människor och ett hem, som doftade af blommor och strålade af ljus, för att åter krypa in i den fuktiga och mörka halmkojan, det var hårdt, men det måste ske. — Den natten sof jag icke mycket. Aftonens ljufva minnen sysselsatte länge mina tankar, och när jag ändligen slumrade in, var jag afundsjuk på spaderdam, som fått stanna kvar — visserligen under bordet, men ändå kvar på det gästvänliga Pedersholm.

Tidigt följande morgon kom en ordonnans ridande i sporrstreck med ordres, att vi genast skulle draga oss tillbaka. Åh, dessa eviga reträtter! (I min dagbok stå tio utropstecken.) Vi begäfvos oss således i väg och stannade en half timme i Veile. Här berättades, att kung Frederik beslutit att blockera hamnarne och att åter gå anfallsvis till väga, i fall icke Frankfurt-parlamentet innan den 12 augusti gifvit med sig. »Det dagas!» står det med stor stil i min dagbok. »Lefve kong Frederik!» ropade löjtnanten, och truppen hurrade. Och så bar det af igen, och lust och mod lyste i allas blickar, och åter ljöd sången: Naar Hornet lyder, Trommen den gaer, nyt Liv, frisk Mod Soldaterna faaer! — En halfvuxen bondgosse bad enträget att få bära mitt gevär. Nå ja, hvarför icke? Han såg välmänade ut... men knappt hade han fått geväret i sin hand förr än han frågade, när svenskarne skulle komma. Gubbar, kvinnor och barn... samma... pinsamma fråga! Jag gaf honom några af den hederlige Veilebons cigarrer och tog igen mitt gevär; men svaret blef jag honom skyldig. — Nu stannade vi utanför ett litet, krithvitt hus invid vägen. Det var ett värdshus, öfver hvars port satt en stor blå skylt med namnet Constantia. Alla fönstren på nedra botten voro uppslagna, och husets kvinliga personal var der samlad för att se på oss. Det smickrade oss naturligtvis, och jag gick fram till ett af fönstren, i hvars ram visade sig ett ganska täckt flickhufvud. Jag begärde ett glas rom, i fall man ville vara så artig och servera mig det på fönsterbrädet. Flickan rodnade lätt, men inom några ögonblick stod glaset der, fylldt ända till brädden. När jag tömt det och begärde att få veta, hvad jag var skyldig, öfverraskade hon mig med det vänliga svaret, att af »de svenske» ville

hon ingen betalning ha. Jag tog mitt gevär och skyldrade för henne; men när jag åter satte ned geväret, måtte hon i mina ögon ha läst en fråga, som hon ansåg sig skyldig att besvara, ty hon lutade sig fram och — ja, nog kan jag tala om det, då det skedde i åsyn af minst ett hundra tappre kamrater — gaf mig en äkta skandinavisk kyss!

Sid. 98. Wirén. Porträttet är från medlet af 1890-talet.

Sid. 98. Zibell var 1852—54 sergeant vid Lifgardet till häst.

Sid. 98. Åbjörnsson. Enligt egen uppgift af Åbjörnsson — se Helsingborgs-Posten 15 juli 1899 — skulle han 1849 varit menig vid 2:dra jägarkåren och sårats vid Fredericia samt först 1850 anställdt vid apoteket i danska arméns ambulans. Af bataljonsrapporten af nov. 1849 bekräftas emellertid ej uppgiften om anställning i den nämnda kåren samma år.

J. F. G. Wirén.

Sid. 98. Åkerhjelm. Porträttet är från början af 1860-talet. — Frih. Åkerhjelm var en af vår örlogsflottas utmärktaste officerare och noblaste personligheter samt ansågs, om längre lif beskärts honom, inom sjövapnet haft en lysande framtid.

G. F. W. Åkerhjelm.

Sid. 99. Ödmann. I Kongl. Biblioteket förvaras ett längre bref af 1847 från Ödmann till Otto Lindblad, innehållande redogörelse för hans musikaliska studier i Köbenhavn m. m.

E. G. Öhnqvist.

Sid. 100. Öhnqvist var riddare af Dannebrogen. — Porträttet är från 1870-talet.

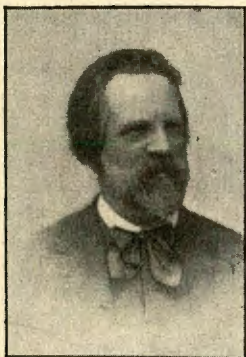
Sid. 100. Öman. Föräldrar: kornetten vid Kronprinsens husarer, s. m. ryttmästaren i armén Johan Fredrik Öman — en veteran från bataljerna vid Grossbeeren, Dennewitz, Leipzig och Bornhöft — och grefvinnan Henriette Catharina Cronhjelm af Flosta.

P. H. F. Öman.

Under sin fälttid förde Fredrik Öman dagliga anteckningar — numera i förvar hos familjen — hvilka delvis användts af hans vapenbroder O. v. Knorring vid dennes utarbetande af »Minnen från 1849 års danska fälttåg». — I det tjänstebetyg, chefen för 3:dje danska jägarkåren, major Coch, tillställde Öman vid hans afsked ur danska armén, heter det, att »han vid alla tillfällen der han under kriget varit med uppfört sig som det anstätt en dugtig soldat, hvadan han tillvunnit sig manskapets tillit, sina kamraters högaktning och sina förmäns fullständiga tillfredsställelse». — Om Ömans framstående egenskaper såsom järnvägstjänsteman, se en uppsats i Svensk Järnvägstidning nr 19 år 1900. — Porträttet är från 1869.

* * *

C. S. Hallbeck.

Sid. V (företalet). Hallbeck, Carl Svante. Född i Göteborg 14 april 1826. Fadern handlande. Elev 1846—51 vid Det kgl. Akademi för de skönne Kunster i Köpenhamn; *frivillig menig* 1848—49 vid *Kjöbenhavns Borgervæbning*, som under dessa år bestridde militär vaktgöring m. m. i den danska hufvudstaden; åren 1851—87 bosatt i Stockholm, såsom framstående tecknare, litograf och akvarellmålare samt konstkritiker; artistisk redaktör 1868—82 af Svenska Familj-Journalen. Död i Everett, Mass., Förenta staterna 17 dec. 1897. — Gift i Stockholm 1871 med Clara Emerentia Meijer (1844—95). — Porträttet från 1885.

* * *

Stenström, Sven. Född 1823; *frivillig menig i dansk krigstjänst* 1848—49; materialförvaltare i Göteborg. Död den 25 april 1884. — Gift med Elise König.

Nämnes ej i danska bataljonsrapporterna — i fall han nämligen ej kunnat vara identisk med den sid. 89 nämnde Sven Svensson —; att han varit bland de svenske frivillige, ses emellertid af en notis i Göteborgs-Posten 7 mars 1877, att han erhållit Erindringsmedaljen för deltagande i danska kriget 1848—50.

Ulmstedt, Carl Fredrik Salomon. Född i Stockholm 24 nov. 1820; föräldrar: styrmannen Carl Johan U. och Margaretha Olofsdotter Klintberg; *frivillig menig i dansk krigstjänst (å flottan)* 1848—49; uppsyningsman vid rörliga bevakningen vid Norrtull; ångbåtsbefälhavare; död å Danviken 24 maj 1892. — Gift med Augusta Charlotta Sandblom.

Nämnes ingenstädes i rapporterna från kriget; men att han som frivillig däri deltagit, ses af dels en notis i tidn. »Folkets röst» 20 juli 1850, dels ett officiellt tillkännagifvande i Post- o. Inr. Tidn. 12 sept. 1877, att han erhållit K. M:ts tillstånd att bära Erindringsmedaljen för deltagande i danska kriget 1848—50.

Ätten AF KLINT.

Anteckningar ur släktpapper

af

Adelaide Nauchhoff

född af Klint.

Innehåller släktutredningar, karaktäristiker, egenhändiga bref, talrika
porträtt och facsimiletryck.

Utkommer under hösten 1905. Tryckt i 300 exemplar.

Erhålles för 7 kr., på beställning hos utgifvarinnan,
Kommendörsgatan 10, Stockholm.

Stockholm 1905. Kungl. Boktryckeriet.